Stånd och Klasser

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Pontus Fahlbeck** (1850-1923) har digitaliserats 2014 av Kungliga Biblioteket i Stockholm och anpassats för Projekt Runeberg i juli 2016 av Ralph E.

Stånd och Klasser ——— EN SOCIALPOLITISK ÖFVERBLICK af Prof. P. E. FAHLBECK

LUND
COLLIN & ZICKERMAN
(firma: Ph. Lindstedts Universitets-bokhandel.)

Stånd och Klasser

EN SOCIALPOLITISK ÖFVERBLICK

af

Prof. P. E. FAHLBECK

LUND
COLLIN & ZICKERMAN
(firma: Ph. Lindstedts Universitets-bokhandel.)

LUND,
Berlingska Boktryckeri- och Stilgjuteri-Aktiebolaget,
1892.

Innehållsförteckning.

——

Förord.

Sid.

Inledning: Politiska rörelser.

Sociala rörelser

1—5

Öfversigt af Ståndsväsendets historia och betydelse för kulturen:

6—40

I.

De sociala åtskilnadernas allmänhet och likformighet

6—9

II.

Huru hafva stånden uppstått?

10—16

III.

Hvarför hafva stånden uppstått?

16—23

IV.

Huru och hvarför hafva stånden upphört att existera?

24—40

Det moderna Klass-samhället:

41—70

I.

Skilnaden mellan stånd och klasser — Klassväsendets grund

41—50

II.

De sociala klasserna

51—70

Socialismen och det nutida samhället:

71—121

I.

Den moderna socialismens genesis

71—88

II.

De båda riktningarne inom socialismen

88—100

III.

Kroppsarbetarnes emancipation

101—121

Socialdemokratien<:/i>

122—162

I.

Dess allmänna karakter och program

122—134

II.

Några kritiska anmärkningar

134—162

Framtidssyner

163—179

Hvad är att göra?

180—204

———

Förord.

Uppränningen till detta arbete är en föreläsning öfver *Stånd och klasser, deras forntid, nutid och framtid,* som hölls sistlidne höst i Malmö. Under pennan har framställningen flutit ut och tagit en bredd långt öfverskridande den trånga ram, som inneslöt föreläsningen. Ämnets outtömliga rikedom har vållat det. Men ehuru jag sålunda utvidgade framställningen, har jag dock ej ändrat framställningssättet. Boken är skrifven för den bildade allmänheten och derför fri från den tyngande drägten af lärd omständlighet och lärd utstyrsel. Sinnena äro för öfrigt nu så förberedda för de frågor den behandlar, att intetdera behöfves, för att klarställa dem för allas ögon. Hvad arbetet i främsta rummet åsyftar är att från en allmännare synpunkt än de, som vanligen tillämpas, gifva en öfverblick öfver de sociala spörsmål, som uppröra tiden. Det har synts mig, som om den temligen rika literatur, som tränges om allmänhetens uppmärksamhet på detta område, lemnade en plats öppen just för en dylik öfverblick.

Lund i Maj 1892.

Författaren.

*

Inledning.

——

Politiska rörelser. — Sociala rörelser.

Liberté, égalité — tvenne bevingade ord, som det moderna samhället tagit i arf från det absoluta konungadömet och ståndssamhället. Det var förra århundradets Frankrike, hvilket till öfvermätt fått lära känna det ena och det andra, som med dessa ord protesterade mot båda. Andra folk hafva tidigare eller senare uppställt samma kraf, krafvet på frihet och på jemlikhet. Det förra riktades mot envåldet och den politiska omyndigheten, det senare mot de sociala åtskilnaderna och privilegierna.

Sedan den tid, då först behofvet af större politisk frihet och större social jemlikhet vardt rätt lefvande uti det moderna Europa, har både det absoluta konungadömet utom uti Ryssland och ståndssamhället fått afträda från den historiska skådebanan. Ropen på frihet och jemlikhet hafva likväl icke tystnat. Dock märkes lätt en stor olikhet mellan det ena och det andra. Ropet på frihet är bortdöende. Krafvet på politisk frihet har förlorat sin hetta, helt enkelt emedan detta kraf är på få undantag näruppfylldt eller är i färd att uppfyllas. Kampen för politisk frihet är med undantag för Ryssland ett tillryggalagdt stadium i de europeiska folkens historia. Der den ännu synes förekomma, utgör den blott täckmanteln för sträfvanden af annat slag, dels nationela, dels sociala. Det förra är fallet t. ex. i Irland och Böhmen; det senare gäller bland annat fordringarna på den politiska rösträttens utsträckning. Denna rörelse afser visserligen närmast en politisk rättighet, men drifkraften är af social natur, fordran på likställighet mellan klasserna. De politiska rörelser af detta slag, som förekomma t. ex. i Belgien hafva icke friheten som ändamål; det är makten i samhället de afse, men äfven den icke för dess egen skull, utan som medel för uppnående af sociala syften.

Nog finnas ännu många, som lefva i minnena från 1848 och med brinnande ifver omfatta den tidens ideal, den politiska friheten. Men det slägte, som växer upp, förstår ej bättre denna ifver än hvarje annat en förgången tids sträfvande. Svärmeriet för friheten liksom hatet mot tyranniet äro känslor, som de yngre ibland oss icke mer hysa, icke derför att de skulle fordra mindre frihet än sina fäder, utan emedan de redan äga den frihet, desse eftersträfvade, eller veta, att ingen makt finnes, som kan förvägra den, när den allvarligt kräfves. De politiska frihetssträfvandena tillhörde den absoluta monarkiens eller det aristokratiska fåväldets tid. Med de senares fall hafva de förra afstannat. Den moderna konstitutionalismen och parlamentarismen realisera den politiska frihetens fordringar icke blott så långt, som krafvet på *liberté* sträckte sig hos förraårhundradets fransmän, utan i många fall vida derutöfver. Härmed hafva ropen på frihet väl icke tystnat, ty utvecklingen går i riktning mot allt större sjelfstyrelse och kräfver derför allt större mått af politisk och borgerlig frihet, men de hafva ofantligt aftagit i styrka och gälla mer den borgerliga och religiösa friheten än den politiska.

Annorlunda är fallet med fordran på jemlikhet. Långt ifrån att upphöra eller försvagas med ståndens fall och införandet af likhet inför lagen, har denna fordran blott ständigt tillväxt. Först kom, som nämdt är, den borgerliga likheten. Men tillfredsställelsen varade icke länge. Då menade man, d. v, s. den liberala bourgeoisie, som störtat både den absoluta monarkien och de priviligierade stånden, att gåfve man äfven den politiska jemlikheten, i det att all census upphäfdes och rösträtten utsträcktes till alla, så skulle det varda tyst. Med lika politiska rättigheter för alla är jemlikhetens mått fylldt. Så tänka och tala de liberale och radikale doktrinärerna öfver allt än i dag. Erfarenheten såväl från de länder, der detta skett, som från andra visa dock, att denna förhoppning kommer på skam. Till äfventyrs tystna ropen på jemlikhet med genomförande af en dylik reform för ett ögonblick, men taga sedan så mycket starkare fart. Långt ifrån att minskas med de hittills tagna stegen till införande af likhet menniskorna emellan, har fordran på ytterligare steg i samma riktning ökats och ökas dagligen i de moderna samhällena. Det är icke endast likhet inför den borgerliga lagen och politisk likhet, som man fordrar; det är den sociala likheten, likhet i afseende ägendom och bildning, som nu kräfves. Jemlikheten i våra samhällen är endast ett sken, heter det från deras sida, som uppställa dessa fordringar, och i följd deraf äfven friheten. En frihet utan faktisk makt är endast en tom möjlighet och ingen frihet; ingen är fri, som icke äger makt att utöfva sin frihet; och förutsättningen härför är åter att besitta de sociala maktmedlen, egendomen och bildningen. Men det

är just här jemlikheten brister. Menniskorna äro allt jemt skilda af privilegiernas och monopolens skrankor, om dessa också ej äro inskrifna uti författningen. I följd af bildningens och egendomens ojemna fördelning finnas skilda klasser, högre och lägre; och så länge dessa finnas, förblir jemlikheten blott en fras. Bort med klasserna, är alltså innehållet uti det rop på jemlikhet, som nu brusar genom de civiliserade samhällena likt en åska, från fjerran stigande allt högre öfver våra hufvuden, hotande allt med blixt och eld.

Det är icke de politiska, det är de sociala rörelserna, som i närvarande tid beherska menniskornas sinnen, detta är sedan länge klart för en hvar, som något förstår att tyda tidens tecken. De bestående sociala olikheterna kännas inom vida kretsar tryckande, och detta mer och mer i den män som bildningen och jemlikhet af annat slag, borgerlig och politisk, blifva allmän egendom. Jemlike i allt annat, vilja de fattige och ringe i samhället icke längre finna sig uti fattigdomen och ringheten, åtminstone ej så länge afstånden mellan rikedom och fattigdom äro så stora, som de för närvarande mångenstädes äro — aldra helst då de samtidigt få höra, att detär de och deras arbete, som skapa rikedomen. Krafvet på större social jemlikhet är för den skull intet anmärkningsvärdt; det sammanfaller med sträfvan att förbättra sin ställning och bör icke förvåna någon, som känner menniskonaturen och historien. Men att dessa sträfvanden nödvändigt skola syfta till icke blott en reform utan en revolution, mot hvilken alla föregående äro att nämna en barnlek, det lär nog väcka undran på samma gång som oro hos litet hvar. Rörelsen utgår från de lägre klasserna och är riktad mot de högre samt afser dessas fullständiga försvinnande. Klassamhällets undergång med klasskampen som medel, är den lösen, som den nya jemlikhetslärans apostlar gifvit, och hvartill millioner lystra. Detta är det hotfulla innehållet uti våra dagars sociala rörelse.

Vi som tillhöra dessa »högre klasser» och som nu lysts i bann, hvad kunna vi göra för att besvärja stormen? Eller första frågan: böra vi göra något alls? Är vår tid kanske redan ute, och vi som en *γῆς ἄλλως ἄχθος,* en jordens onyttiga börda, endast värde att kastas bort? Har klassväsendet fört ut sin rol i menskligheten utveckling, och stundar verkligen det klasslösa samhället, såsom den nya läran förkunnar? Svaret på dessa frågor kan gifvas endast genom studiet af de sociala åtskilnaderna sjelfva, af deras uppkomst och betydelse. Efterföljande kapitel afse att lemna ett bidrag till detta svar.Öfversigt

af

Ståndsväsendets historia och betydelse för kulturen.

I.

De sociala åtskilnadernas allmänhet och likformighet.

Den första iakttagelse, som påtvingar sig den, som vill studera de sociala åtskilnaderna, är deras allmänna förekomst. Följer man historiens ledning, finner man, att stånd och klasser förekommit hos alla de folk, med hvilka den sysselsätter sig. Gå vi tillbaka till de aflägsna tider, då barbariet ännu innehade Europa, och blott Orienten ägde att uppvisa ordnade samhällen, så se vi der ståndsbildningen såsom ett redan fullbordadt faktum. De asiatiska kultursamhällena från Stilla Oceanen till Medelhafvet ägde alla liksom Egypten redan vid historiens gryning stånd och klasser. Och när sedan historien med kulturen på sin vandring vesterut fattat fäste iEuropa, påträffa vi samma företeelse i Grekland, hos de italiska och galliska folken liksom senare hos de germanska och slaviska. Vända vi derifrån våra blickar till jordklotets andra halfva och de folk af främmande ras, som der bo, så mötas vi af samma skådespel. Peruanernas och Aztekernas samhällen kände stånd och klasser lika väl som de orientaliska och europeiska folkens.

Samtidigt med nu nämda iakttagelse kunna vi göra en annan. Alla de folk, från hvilka vi hemta vittnesbörden om ståndsskilnadernas förekomst i äldre tid, voro hvad man kallar kulturfolk; och vidare, ståndsbildningen framträder öfverallt, der vi kunna följa dess spår t. ex. hos de gamle Arierna, Germaner och Slaver, först med öfvergången från det halfvilda tillståndet och vandringslifvet till kulturen och fast bosättning.

Båda de nämda från historien hemtade iakttagelserna bekräftas af en blick på de nu lefvande folken. Hos samtliga de mer eller mindre civiliserade nationerna finna vi sociala åtskilnader, hos de s. k. vilda ej. Eldsländare,

Australier och Polynesier, Buskmän, Eskimåer och andra, veta ej af skilda stånd eller klasser. Öfver hufvud torde sällan eller aldrig hos menniskor, lefvande endast af jagt och fiske, påträffas annat än full social likhet, knappt heller hos vandrande herdefolk, nu mer en sällsynt företeelse. Deremot finna vi begynnelserna till sociala åtskilnader redan hos de bofasta negerfolken, ehuru i många fall möjligt är, att de hos dem äro endast lån efter främmande (arabiska ooh egyptiska) förebilder. Intet verkligt kulturfolk saknar dem.Den vigtiga slutsats, till hvilken vi komma i afseende på de sociala skilnadernas förekomst, är alltså: att dessa äro en universell företeelse inom den civiliserade verlden både i närvarande och äldre tid; vidare att de uppstå med kulturen. *Ubi artes, ibi classes,* fritt återgifvet: med kulturen följer ståndsväsendet.

Ett annat icke mindre märkligt faktum beträffande de sociala åtskilnaderna är, att de i grunden öfverallt äro desamma. Der de framträda fullt utbildade, utgöras de af adel, prester, borgare (frie handtverkare, handlande, bönder o. s. v.) samt ofrie (tjenare) eller för att nämna dem efter tidsföljden, hvari de uppträda: ofrie, adel och prester samt borgare. Indien, hvarest stånden under religionens inflytande stelnat till kaster, ger typen i full renhet. De afvikelser från denna typ, som flerestädes förekomma, bero mestadels på det utvecklingsstadium, hvari folken, som förete dessa afvikelser, befinna sig. I kulturens begynnelse ser man utom de ofries stånd blott rudimenten till de följande, så t. ex. hos de gamle Germanerna. Å andra sidan finna vi i slutet på en lång kulturutveckling en utjemning af de sociala olikheterna, såsom delvis inträffade uti Grekland och Rom i dessas senare tid, och såsom fallet är uti våra dagars samhällen, Kina och Japan deri inräknade. Öfriga olikheter, som förekomma, hafva vexlande orsaker, men jäfva icke den principiella öfverensstämmelsen.

I allmänhet kan man säga, att uti stora samhällen och stater ståndsbildningen fullständigaregenomföres och längre bibehåller sig än uti små. De senare med sina trånga förhållanden medgifva ej gerna att afstånden mellan menniskorna blifva alltför stora och oöfverstigliga. De små grekiska samhällena lemna exempel härpå liksom senare de italienska städerna. — Eljest är det blott preståndet, beträffande hvilket större afvikelser äro märkbara. Prester förekomma öfverallt; man kan uti de vilda folkens medicinmän och trollkarlar se begynnelsen till denna sociala bildning. Dock hafva de ej allestädes i samma grad antagit det strängt afskilda ståndets karakter. Anledningen härtill synes hafva varit, att den förnämsta kulten hos vissa folk varit fädernas dyrkan, en kult, hvars vårdare familjefadern sjelf varit, och hvartill ett särskildt presteständ ej varit af nöden. Så hos de grekiska och flertalet italiska folk, likasom i viss mån ibland Germanerna; så äfven uti Kina.

Som afvikelser från den allmänna typen äro deremot ej de öfvergångs- och mellanformer af olika slag att betrakta, hvilka utvecklingen fört med sig både i stora och små samhällen såsom lifegne, frigifne, half- och helborgare, låg- och högadel eller såsom i Sverige bönder och borgare skilde från hvarandra liksom från den tjenande klassen. Man kan för den skull och oafsedt ofvan nämda undantag, som för öfrigt blott bekräfta den allmänna regeln, fastslå, att ståndsskilnaderna allestädes varit desamma. Lika väl hos kulturfolken af röd och gul ras (Amerikas och Östra Asiens folk) som hos dem af den hvita (de ariska folken) finnas de ofvannämda sociala åtskilnaderna, de fyra kända stånden.IO

II.

Huru hafva stånden uppkommit?

Den indiska mythen förtäljer. I tidens början framgingo ur Brahmas mun Brahmän, ur hans arm Xatrya, ur höften Vaisya och sist ur foten Sudra. Guden såg dem och satte den ene öfver den andre och gaf dem hvar efter sin natur deras lifsuppgift: Brahmän fick de heliga böckerna och af honom blef presternas kast, Xatrya mottog svärdet och blef stamfader för krigarnes kast, Vaisya gaf upphof åt jordbrukarnes, handtverkarnes och de handlandes kast, Sudra vardt allas tjenare. — Den nordiska sagan om ståndens uppkomst lyder så: Rig, d. ä. Heimdal, gick ut och kom till Hyddan, der han fann »åi» och »edda» och födde derefter denna en son, som hette Träl och blef stamfader för trälarnes ätt. Gick så guden vidare och kom till Huset, der »afi» och »amma» bodde; födde hon derefter sonen Karl, hvars afkomma blef bondeslägten. Slutligen nådde han Salen, träffar der »fader» och »moder», hvilken sedan födde sonen Jarl, som blef stamfader för jarlarnes ätt. — Till sist må vi lyssna till, hvad de gamle Guancherna, de forne innehafvarna af de Ka-nariska öarna, visste att berätta om samma sak. Den

store anden, sades det, skapade menniskorna och getterna och gaf de senare åt adeln. Menige man begärde då ock att få del af getterna, men anden svarade: getterna äro blott för adeln. Menige man bör tjena den.Dessa myther lära oss intet angående ståndens uppkomst, men de äro intressanta vittnesbörd om, hvad menniskorna i forna tider tänkt härom. De visa, att stånden betraktades som en gudomlig institution, grundad uti de vid skapelsen gifna olika naturanlagen. Efterljuden af detta betraktelsesätt hafva för icke så länge sedan förklingat. *Le Roturier,* vanbördingen, var ännu kort före franska revolutionen i den adliges ögon ett slags lägre menniska, såsom de två lägsta kasterna alltjemt äro i Brahmanens och Xatryans.

Må vi nu tillse, hvad historia och samhällsvetenskaper lära oss om ståndens uppkomst.

Äldst bland stånden är de ofries. Slafveriet är det första steget till samhällets sociala organisation uti stånden. Dess uppkomst sammanfaller, såsom ofvan är antydt, med öfvergången från barbariet till civilisationen och närmare bestämdt från vandringslifvet till det bofasta och till åkerbruket. Det tillhör sålunda hvarje kulturfolks tidigaste barndom. Sättet för slafveriets första tillkomst har säkerligen allestädes varit detsamma, nemligen genom krig. De slagne hafva gjorts till fångar. Tidigare dödades den besegrade fienden, der han ej dertill uppåts. Slafveriet betecknar i detta afseende ett framsteg till menskligare seder. De ofries stånd är i följd häraf ursprungligen ett främmande folk. Senare hafva dess leder rekryterats utom genom krig på mångfaldigt sätt. Vigtigast är naturligen arf; barnen föddes till föräldrarnes stånd. Dernäst må nämnas skuld samt behof af skydd. Cæsars skildring af Gallernas samhällen på hans tid gifver en upplysande föreställningom dessa orsakers verkan under hårda lagar och hårda tider. Tiotusenden af gäldenärer och skyddsbehöfvande voro skarade omkring enskilde stormän. Andra vägar ledande till ofrihet funnos ock, såsom Tacitus vet att förtälja beträffande de gamle Germanerna.

Med ett ord, sätten för slafståndets bildande voro mångahanda; orsaken dertill liksom till dess bibehållande deremot en och denna närmast af ekonomisk natur. När ett folk börjat lära sig att odla jorden och hemta sin näring deraf, får det ögonen upp för värdet af mensklig arbetskraft. Förut förstod man ej att tillgodogöra sig den, för den skull dräpte man de i strid tagne fångarne. Sedan arbetet på åkern eller svedjelandet börjat, blefvo ett par armar en värdefull hjelp i kampen för födan. Derför skonade man nu de fångne och lät desse arbeta för sina besegrare. Detta är slafveriets och det tjenande ståndets upprinnelse. Det sammanhänger med kulturens egen uppkomst, hvadan man med fog kan säga om folkens tidigare utveckling: utan slafveri ingen kultur!

Näst i tiden framstår som ett särskildt stånd adeln. Dock framträder den ej fullt färdig på en gång, som fallet var med de ofries stånd. Dess föregångare är den, som det heter, på naturlig väg uppvuxna aristokratien. De krafter, hvilka uti folkens ungdom höja några öfver mängden och låta desse efter hand varda en ärftlig klass, äro i hufvudsak trenne, en personlig, en social och en ekonomisk. Den personliga är högre begåfning särskildt för anförarskap i krig och ledning af gemensammaangelägenheter. Den sociala är det vanligen ständigt förefintliga behofvet att med vapen häfda frihet och lif i kampen med andra folk samt samlifvets kraf på rättskipning. Uti folkens tidigare lif är krigstillståndet mestadels permanent och krigets värf den vigtigaste gemensamma angelägenheten, dernäst tvisters slitande. Den som i dessa afseenden kunnat göra sitt folk tjenster, måste nödvändigt komma att intaga en ansedd och öfver mängden sig höjande ställning. Det element, som sedan gifver denna ställning fasthet och framför allt gör den ärftlig är — egendomen.

Privat egendom finnes hos jägar- och fiskarfolken lika väl som hos de på högre kultur stående, men de ting, som der utgöra föremål för eganderätten, fångstredskap m. m., medgifva icke större samling deraf på en hand. Detta kan först ske inom herdelifvet, der hjordarna utgöra rikedomen, och ännu mer på den fasta bosättningens stadium. Det är när folken lärt sig bruka jorden, och i följd deraf privategendom till den mer eller mindre fullständigt genomförts, som ett hopande af egendomen på vissa händer blir i större skala möjligt. Men större andelar i den gemensamma jorden och större andel i krigsbytet, det lefvande och det döda, lägga snart en fast grund för den högre ställningen. Arfsrätten kommer sedan till för att göra den personliga storheten till familjens och slägtens; och så är den s. k. naturliga aristokratien färdig.

Denna aristokratis förvandling till adel sker sedan, när staten vanligen i konungadömets form erkänner den och

dess förvärfvade makt. Anslutning till konungen samt konungatjenst blir i detta fall denstatsrättsliga grund, på hvilken det nya ståndet växer vidare. Det är så feodal-adeln liksom äfven den svenska uppstått.

Prestståndets uppkomst är svårare att angifva. Religionen är en urgammal företeelse ibland menniskorna. Vi känna icke någon tid eller något kulturstadium, då tron på och dyrkan af högre väsenden varit okänd.

Religionslösheten, som en mera allmän företeelse, är en nyhet, för hvars införande i verlden den moderna civilisationen bär den tvetydiga äran.

Vården om religionen har redan mycket tidigt anförtrotts åt särskilda personer; men när och huru dessa afsöndrats till ett stånd, kunna vi ej närmare säga. Såsom verksamma faktorer härvid kunna dock nämnas: framträdandet af öfverlägsna personer såsom religionsstiftare och ordnare af kulten, uppkomsten af en nationalreligion samt uppfinningen af skrift och vetenskaper; vidare förvärf af egendom för tempel och kyrkor, slutligen konungadömets eller andra maktägandes understöd och erkännande.

Det tredje ståndet efter sin vigtigaste beståndsdel kalladt borgarståndet, är i vissa fall det äldsta af alla stånd, i andra det yngsta. Det förra är fallet hos de folk, der den ursprungliga allmänna friheten aldrig gick förlorad med de högre ståndens uppkomst. Hvad som blef qvar af de fries klass, sedan adel och prestestånd höjt sig öfver massan, blef här tredje ståndet. Vårt eget land med dess fria bondestånd och frie borgare erbjuder ett exempel derpå. I andra fall åter, uti Europas feodalsamhällen, råkade icke blott den jordbrukande utan äfvenstadsbefolkningen i större eller mindre beroende af de båda högre stånden genast vid dessas uppkomst. Ur detta beroende arbetade sig snart nog städernas befolkning, och deraf blef här tredje ståndet.

De orsaker, hvilka detta stånd har att tacka för sin uppkomst i de länder, der det måst arbeta sig ut ur beroendets band, liksom öfver allt för sin utveckling och tillväxt, äro hufvudsakligen af ekonomisk natur. Det äfven i lågt stående samhällen förefintliga behofvet af utbyte och handel gaf upphof till köpmännens yrke; de efter hand växande krafven på större ändamålsenlighet och konstfärdighet uti hus, redskap, bohag och kläder medförde handtverkets. Tidigare arbetade hvarje hushåll sjelf, hvad det häraf behöfde. Bosatta i städerna och här samlande genom eget arbete rikedomar, blefvo dessa båda slag af yrkesmän kärnan uti det tredje ståndet, hvartill senare nya element slöto sig. I den mån den rörliga förmögenheten och kapitalet under borgarnes flitiga händer växte, höjde sig detta stånd i makt och betydelse. Snart tillkämpade sig städernas innevånare, der så behöfdes, än med penningar, än med vapen i hand oberoende af länsherren. Tredje ståndets utveckling sammanfaller med städernas.

De frie jordägarne af icke adligt stånd, bönderna, lefde, der de funnos, temligen oberörda af den utveckling, som försiggick uti städerna. Häraf framgick den söndring, som hos oss fått sitt uttryck uti två skilda stånd, borgare- och bondestånden.

Öfriga stånd, som förekommit, äro produkter af den upplösningsprocess, hvari de ursprungliga fyra16

stånden flerestädes snart råkade. Deras genesis faller utanför ramen af denna sammanträngda bild.

III.

Hvarför hafva stånden uppstått?

Huru och hvarför förblandas ofta af språkbruket, men de beteckna dock vidt skilda banor, hvari tanken rör sig under sin sträfvan att vinna fäste för begreppet. Det ena leder tillbaka, till orsakskedjan, det andra för framåt till ändamålet. Orsakslagen har som grund för vårt vetande isynnerhet efter naturstudiets uppvaknande blifvit satt främst, för att ej säga gjord allrådande. Detta är ett stort misstag. Vår tankes mekanism — ty i den ha båda sin grund — lyder lika mycket ändamålslagen. För att rätt begripa en företeelse är ej nog att hafva bundit den genom orsakslagen till det föregående; man måste ock söka fästa den vid det efterföljande och med detta ordna den in uti det hela som del deraf.

Det senare är oändligt mycket svårare än det förra och ofta nog rent af omöjligt på vår närvarande ståndpunkt. Men tänkandets fordran står likafullt qvar och låter ej afskräcka sig af vår oförmåga. Menniskotanken frågar och

skall i evighet fråga lika mycket hvarför som huru. Den förra fordran är medfödd som den senare. I sjelfva verket är det ock ändamålslagen, som tidigast ger sig tillkänna utidet menskliga tänkandet, och under lång tid nästan envåldigt beherskar det. Menniskan dömer ursprungligen allt efter sig sjelf i följd af ett omedvetet analogislut, och som i hennes verld ändamålslagen spelar en så stor rol, så generaliserar hon den, betraktar ej blott sig sjelf och sina likar utan naturen och allt ur denna synpunkt. Den naivt teleologiska uppfattningen af allting är både hos individen och hos folken i deras ungdom den vanliga.

Denna uppfattning tillämpad på naturen leder på afvägar och har derför fått vika för den kausala, för orsakslagen. Men man begår nu samma fel, när man generaliserar det senare betraktelsesättet och helt och hållet utesluter det teleologiska, ändamålslagen. Den senare har sina områden, der den om ej envåldigt, så dock samman med orsakslagen herskar, och der den bör tillämpas. Sålunda framträder den uti den fordran på det hela och det allt omfattande sammanhanget, som framkallat metafysiken, menniskoandens trefvande efter *»das geistige Band»,* ändamålet som binder verldsalltets skilda delar samman. Och hela menniskans handlande, men icke blott menniskans utan allt medvetet lifs verksamhet faller in under ändamålslagen. Man uppställer för sig ett mål och sträfvar mot detta med användning af andra ting som medel. Samma lag gäller vidare om hvarje utvecklingsföreteelse, främst organismens men äfven andra. Den fortskridande, till en viss gestalt syftande och efter dess uppnående afstannande tillväxten hos djur och växter beherskas af ändamålslagen. Men detsamma är fallet med en mängd andra företeelser icke blottsådana, som likt de lefvande organismerna uppstå, lefva en tid och sedan dö, utan äfven vissa andra, hvilkas tillväxt — åtminstone så vidt vi veta — icke afstannar såsom djurens och menniskans, när de nått typen för sin tillvarelseform, utan alltjemt fortskrider, men ständigt mot högre och högre former. En företeelse af sådant slag är kulturen. Menniskans utveckling uti kulturen fortskrider uppenbarligen efter ändamålslagen, oaktadt vi ej tydligt skönja detta ändamål sjelft. Den utvecklar sig till allt större fulländning och använder derunder en mängd olika ting för sitt syfte. Och som kulturen är den mest omfattande utvecklingsföreteelsen inom slägtet, så måste både faktiskt och i vår uppfattning alla andra dylika företeelser inordna sig sjelfva som medel under den som ändamål.

Att betrakta stånden liksom hvarje social företeelse ur synpunkten af ändamålslagen, är af dessa grunder icke blott tillåtligt utan rent af nödvändigt. Först genom detta betraktelsesätt knyter sig ståndens företeelse samman med slägtets utveckling i det hela. Utan en dylik sammanställning af ståndsföreteelsen och kulturen blir den förra både till uppkomst och väsende oförstådd. Spörsmålet huru räcker ej till för den fulla förklaringen af denna mäktiga sociala skapelse; man måste ock veta, hvarför stånden uppstått, det är med andra ord lära känna deras betydelse för och rol uti mensklighetens lif och utveckling. De sociala åtskilnadernas djupare grund är att finna endast uti kulturen och dess kraf.Menniskans utveckling under den historiska tiden består icke såsom den s. k. utveckling, som arbetar med variation och naturligt urval som häfstänger, uti en inre omgestaltning af hennes organism. En utveckling af detta slag har menniskan genomgått, och resultaten deraf stå qvar t. ex. uti rasskilnaderna. Men denna utveckling ligger före all historia och har intet att skaffa med hvad vi vanligen förstå med menniskans utveckling d. v. s. hennes utveckling uti kulturen. Den består uti frambringande af en yttre skapelse, hvilken i sin ordning inverkar på och genom uppfostran ombildar de psykiska och moraliska sidorna af vårt väsende. Denna skapelse åter är hvad vi kalla med det omfattande namnet kultur, civilisation. Menniskans utveckling uti och genom kulturen är alltså icke verkan af någon naturprocess, med deraf följande artförändring eller liknande. Den är resultatet af ett medvetet arbete, medvetet väl oftast icke i afseende på verkan deraf för slägtet, men för den arbetande individen sjelf. De enskilde arbeta vanligen icke direkt för något annat än egna intressen; men genom en slags »naturens list» tjena de samtidigt slägtet och dess utveckling. Kulturen, en gång grundad, bjuder förmåner, hvilka en hvar arbetar att för sin del vinna. Så framkomma af individernas sträfvan skenbart som en biprodukt, men i verkligheten som det enda bestående framstegen i odling och vett. Till det egentliga kulturarbetet bidraga några få utvalde som ledare, den stora massan som dagsverkare, arbetande blott för den lön, som de egna intressena dervid inhösta.Men genom allt detta är kulturen med hänsyn till sin uppkomst en arbetsprodukt, resultatet af hvarje slägtes medvetna verksamhet tillvarataget och ökadt af hvart och ett följande. Det är i främsta rummet på detta sätt, som kulturen och den menskliga utvecklingen uti kulturen visa

sig vara något annat än blott en naturprocess.

Kulturen är en allt för mångskiftande skapelse för att vi här skulle ingå på en redogörelse för dess beståndsdelar. För vårt ändamål är det nog att angifva de tre, uti hvilka alla andra kunna sammanfattas. Dessa äro: samhälle och stat, andlig kultur samt materiel kultur. Ty häruti liksom uti kulturens nyss anförda egenskap att vara en produkt af de enskildes arbete, hafva vi att söka den inre grunden till stånden och deras uppkomst. Ståndsbildningen är i stort sedt intet annat än en arbetsorganisation, hvilken kulturen behöfde för sin utveckling. Den följande framställningen skall närmare belysa detta högvigtiga faktum.

Tillser man, hvad som äfven i våra samhällen utgör förutsättningen för att en viss procent af befolkningen förmår höja sig öfver massan och bilda inom hvarje generation de högre klasserna, så finner man, att detta är som allmän regel en viss frihet från omsorgen för det omedelbara uppehället. Der menniskan från första stund är nödgad att sjelf med sina händers arbete förvärfva sin utkomst, blir det henne svårt och för det mesta omöjligt att höja sig öfver den nivå, som kroppsarbetet i hvarje tidsperiod förmår bereda henne, Det fordras en viss ledighet från detta arbete för att uppnå enhögre ställning i samhället, helt naturligt emedan först sedan de omedelbara lefnadsbehofven blifvit fyllda, de högre behofven träda fram, eller i alla händelser man vågar tänka på deras tillfredsställande. Utan hvad Grekerna kallade *σχολη,* frihet från näringsomsorgernas tryck, är ingen högre utbildning i allmänhet möjlig. Hvad som ännu i dag gäller i detta afseende för såväl de enskilde som klasserna, det har engång allsmäktigt bestämt öfver hela ståndsväsendets uppkomst.

Slafveriet, det äldsta af alla stånd, har uti nu anförda förhållanden sin förklaring och sitt berättigande. För att en kultur öfver hufvud skulle uppstå ibland ett folk, måste det eller några derinom befrias från det ursprungligen för alla lika arbetet för uppehället. Detta kunde åter ske endast derigenom, att andre arbetade för dem, förseende dem med hvad de för lifsuppehället behöfde. Befrielse från det omedelbara kroppsarbetet är det första steget till högre utveckling ibland menniskorna, ty endast härigenom öppnas tillfälle till arbete af högre slag. Först nu kunna håg och krafter riktas på uppgifter af högre ordning såsom samhällets ledning och organisation, kulten och vetenskaperna m. m. Förut var detta omöjligt. Slafveriet är af denna grund kulturens begynnelse, såsom vi ofvan anmärkte, liksom ock det eller dess motsvarighet uti en kroppsarbetande klass är vilkoret för dennas vidare utveckling och bestånd. Grekland är det lysande exemplet på det förra; våra dagars kultur på det senare. Ty ännu gäller hvad Ernest Renan uttryckt så: tusenden måste föra plog och slägga,på det att några måtte få idka vetenskapernas studium, och v. Treitschke så: *ohne Dienstboten keine Kultur.*

Liksom tillvaron af ett slafstånd var förutsättningen för en högre utveckling ibland menniskorna, så ock egendomens hopande hos dettas herrar. Det ena följer med det andra. Egendomen omfattar arbetsmedlen; och blott genom att äga dem samtidigt med de händer, som bruka dem, blifva de frie i stånd att höja sig sjelfve och skapa en kultur. Delningen uti egendomslöse och egendomsinnehafvare sammanfaller med uppkomsten af de ofries stånd och står som det vid ingången till civilisationen.

Är slafveriet det första steget mot kulturens utveckling, så utgöras de följande utaf öfriga stånds uppkomst. Principen, som kräfver de första sociala åtskilnaderna, kräfver ock de följande. Denna princip är arbetsfördelningens stora lag. Kulturen är en arbetsprodukt, för hvilken mångahanda slag af arbete är af nöden. Hvart och ett sådant slag svarar mot hvar sin bestämda uppgift och kräfver hvar sina arbetare. Kulturen verkar i följd häraf organiserande på menniskorna i samhället. Denna organisation är ståndsväsendet. Hela ståndsbildningen är intet annat än den sociala tillämpningen af arbetsfördelningens lag på kulturarbetet. Sedan den först lagt kroppsarbetet, som skall föda samhället, på de dertill bestämda skuldrorna, och sålunda den materiella kulturen i dess lägsta form blifvit tillgodosedd, betror den öfriga sociala uppgifter, i den mån de framträda, åt andra. Främst stårsamhällets yttre och inre bestånd. Kriget är i folkens barndom det vigtigaste sociala värfvet. Detta liksom upprätthållande af inre ordning och fred blir någras uppgift. Desse några blifva folkets ledare, och af dem växa på ofvan angifvet sätt aristokrati och adel fram.

Presteståndet uppstår, i det kulten fordrar särskild vård och vetandets skatter börja samlas. Kunskapen är en ömtålig planta, som endast under trägna omsorger skjuter upp. Detsamma är fallet med konsten, som äfvenledes

först spirar i templens skygd. Den andliga kulturen fordrar egna arbetare likaväl som den materiella. Den högre utvecklingen af den sistnämda tillfaller det tredje ståndet. Handeln, handtverket och industrien, hvar för sig vigtiga sidor af kulturarbetet, läggas i dess händer.

På detta sätt uppfattad blir ståndsbildningen sjelfva häfstången för kulturens utveckling och stånden sjelfständiga delar af en nödvändig arbetsorganisation. De skilda sociala uppgifterna: samhällets bestånd, den andliga kulturen och den materiella kulturen i dess båda delar, en lägre och en högre, anförtros åt skilda händer och få sitt uttryck uti motsvarande sociala grupperingar. Detta är ståndens och de sociala åtskilnadernas egentliga grund, deras ändamål och deras berättigande.24

IV.

Huru och hvarför hafva stånden upphört att existera?

Historien lär oss icke blott, att stånden hafva uppstått, utan äfven att de, när tiden är inne, upphöra att finnas till. Det senare inträffade delvis redan uti det gamla Grekland och Rom, der utvecklingen ganska tidigt medförde de tre högre ståndens sammansmältning till ett i motsats till de ofrie. Fullständigt har ståndsväsendet med dess skilda rättigheter upphört först uti de moderna samhällena. Tidigast och med ett slag skedde detta uti Frankrike genom den stora revolutionen. Uti andra samhällen har detsamma försiggått långsammare, men ock med tidigare början och senare slut. Uti Sverige inleddes ståndsupplösningen genom den stora reduktionen 1680 och fullbordades medelst successiva afskrifningar af sociala och ekonomiska privilegier intill år 1809, då allas borgerliga likhet är med obetydliga undantag genomförd, hvartill kommer 1865—66 ståndsprincipens bannlysning jemväl ur statsförfattningen. Det är en utveckling utan språng och utan kastningar, under det att samtidigt det politiska lifvet hos oss rör sig mellan de största motsatser. I öfriga moderna samhällen har samma utvecklingsprocess försiggått långsammare än i Frankrike, snabbare än i Sverige — men derför visserligen ej tidigare än i sistnämda land.Det är till denna historiska tilldragelse vi nu söka förklaringen. Utvecklingen har likt forntidens Kronos uppslukat de skapelser, som den under århundradens vånda bragt till verlden uti de olika stånden. Hvarför och huru har detta skett? Vi kunna lättast besvara dessa frågor genom att kombinera dem.

Den djupare liggande grunden, ändamålet som beherskar utvecklingen, är här som i fråga om ståndens uppkomst kulturens behof. Den arbetsorganisation, som den uti stånden åt sig uppbyggt för att bereda sin egen fortgång, blef med tiden för trång. De sociala uppgifter, som utgjorde vissa stånds *raison d'être,* växte dessa småningom öfver hufvudet eller funno bättre redskap annorstädes. I andra fall sveko stånden sina uppgifter och blefvo derigenom till hinders för utvecklingen, hvilken i följd deraf vände sig emot dem och slutade med att nedrifva dem. Det närmare förloppet härvid lära vi bäst af Frankrikes historia, som i detta afseende kan uppställas som typ. Från den hemta vi för den skull det mesta af efterföljande sammanträngda redogörelse.

Adelns sociala mission var samhällets och statens bevarande mot yttre och inre fiender. Såsom krigare och såsom embetsmän, särskildt domare, hafva dess medlemmar utfört denna mission. Uti de stora riken, som efter folkvandringarnas stormar grundades öfver allt i Europa, stödde sig konungadömet på adeln och fick af den hjelp att administrera de alltjemt oroliga folkelementen samt, icke minst vigtigt,att sammanhålla dem till ett helt. Adelns betydelse för riksenhetens bevarande framstår med synnerlig klarhet äfven af Sveriges äldre historia. Men adeln förblir ej dessa sina uppgifter trogen. Redan tidigt visar den lust att begagna sina rättigheter och sin makt till egen fördel. Sin höjdpunkt når detta med feodalväsendets grundande, då de store emancipera sig från sambandet med staten samt göra sig till suveräner hvar inom sitt område. Förut kunglige embetsmän och det allmännas vårdare, blifva adelsherrarne sjelfve herskande furstar. Från denna stund börjar arbetet på adelns undergång, och konungamakten är verktyget, som utför det. Konungen blir nu den ende uti staten, som tillvaratager det helas rätt och intressen just i de stycken, der adeln ursprungligen fullgjort detta. Vid sidan om adelns krigsmakt uppställer alltså konungen sin egen, en besoldad här, och öfvertager härmed det yttre försvaret. Samtidigt inrättar han sina särskilda domstolar och sin administration, till hvilken han kallar skrifvare och andre oadlige. Med dessa verktyg öfvertager han samtliga de militära, juridiska och administrativa funktioner, som adeln ägt, såväl som alla andra, hvilka tidens kraf och utvecklingen fört med sig. Carl VII, Ludvig XI och

Richelieu hade så grundligen utfört detta nedrifningsarbete i Frankrike, att redan under *le roi soleil* (Ludvig XIV) adeln der nedsjunkit till en hofadel med stora sociala rättigheter visserligen, men inga skyldigheter. Det var denna omotsvarighet mellan rättigheter och skyldigheter, som blef adelns förderf, och som till sist lät den på en natt utplånas ur det franska samhället den 4Augusti 1789. Uti de länder, der aristokratien aldrig upphört att utöfva sina sociala och politiska skyldigheter, såsom främst i England, har utvecklingen förfarit skonsammare. Men allestädes leder den till samma resultat, adelsståndets upphäfvande i och med dess sociala uppgifters öfvertagande af staten.

Om det andliga ståndet i Europa kan man mindre säga, att det missbrukat sin maktställning, ehuru visserligen den katolska kyrkan under medeltiden utmärkt förstod att taga för sig af jordiska ägodelar, än att kulturuppgifterna vuxit det öfver hufvudet och derför sökt sig andra redskap. Utom religionsvården fick preseståndet efter det romerska rikets fall hela den andliga odlingen sig anförtrodd. Det har utfört sitt värf i sistnämda afseende hufvudsakligen genom det flitiga och trogna kopistarbetet i klostren. Vi hafva munkarnes flit att tacka för det mesta vi känna af den antika verldens literatur. Men till en fortskridande forskning räckte ej deras håg eller krafter. När derför denna och med den vetenskaper och konster börja spira, emancipera sig dessa hvar för sig från det andliga ståndet, om de ock ännu länge bibehålla en nära förbindelse med kyrkan. Så uppstodo universiteten, det första i Bologna i början af 1100-talet, som härdar för den vetenskapliga bildningen (tidigast jurisprudencen), medan konsten togs om hand af de byggnadsgillen *(Bauhütten),* som vid ungefär samma tid bildades för utförandet af de stora kyrkobyggnaderna. Derefter kom den stora renässancen — till skilnad från den mindre, som florerade på Karl den stores tid — ochslutligen reformationen, hvilka fullbordade denna utveckling. Sedan den tiden har preseståndet både i de katolska och protestantiska länderna utom kulten haft endast folkundervisningen om hand, tills i våra dagar äfven den öfvertagits till största delen af staten.

Det tredje ståndet, borgarståndet gemenligen kalladt, har en historia fullkomligt motsatt de båda högre ståndens. Till att börja med hvad de förlorade, vann detta. Af detta stånd bildade konungamakten i Frankrike den administration, med hvilken hon öfvertog adelns sociala och politiska värf; och inom detta stånd uppväxte vetenskaper och konster. Men vidare utvecklade sig under tredje ståndets ledning — och detta var dess ursprungliga sociala mission — en högre materiel kultur. Städerna tilltogo i storlek och prakt, handel och näringar blomstrade, och den rörliga förmögenheten ökades otroligt. Allt detta var tredje ståndets verk. Det har sålunda väl fyllt sin uppgift; men det har äfven skördat lönen derför uti ständigt ökad makt och betydelse. Ej utan skäl kunde Sieyès 1789 på den uppkastade frågan: »hvad är tredje ståndet?» svara: »allt», allt nemligen af bildning och rikedom. Det tredje ståndet är uti ståndsupplösningens process den punkt, omkring hvilken de lösgjorda elementen kristallisera sig. Dit församlas flertalet af de uppgifter, som utvecklingen ursprungligen fördelat på de tre högre stånden; det blir alltså medelpunkten uti det nya samhälle, som uppstår på ståndssamhällets ruiner, och detta både med afseende på kulturarbetet och kulturens förmåner, bildningen och rikedomen. Adeln i Frankrikeinnehade visserligen stor jordegendom, men den var högt intecknad och inteckningarne lågo hos det tredje ståndets penningemän. Egendomens koncentration i detta stånds händer var fullbordad i Frankrike redan före den stora revolutionen.

Å andra sidan har man att iakttaga inom detta stånd under förevarande stadium den söndring uti högre och lägre element, som sedan fullt framträder uti klassamhället och der bildar olika klasser. Tidigast visar sig söndringen mellan mästare och gesäller. Förut var regel, att lärlingen blef gesäll, gesällen mästare; men med de växande krafven på kapital för att uppsätta egen verkstad blef detta allt svårare och kom redan på 1400-talet mer och mer ur bruk. Handtverkets arbetare bildade från denna tid en social grupp för sig, som öfvergår uti fjerde ståndet. Efter mästarne framträda de store köpmännen som ett högre skikt inom detta stånd. Till sist uppstod kapitalisternas klass; förpaktarne af skatterna *(les fermiers généraux)* voro förra århundradets bankirer i Frankrike. Desse liksom de högre embetsmännen adlades vanligen och bildade så mellanledet uppåt. Samtidigt härmed blefvo de frie bönderna, der sådana funnos, mer och mer isolerade från de högre elementen inom ståndet samt betraktade som likar mera till de lifegnes samt tjenarnes stånd än till de förra.

Det sista och fjerde ståndet, de ofries och kroppsarbetarnes, hvilket utgör liksom grunden, hvarpå hela den sociala öfverbyggnaden hvilar, har i likhet med det näst högre i allmänhet mera vunnit än förlorat på ståndsupplösningen. Det hade ock knapptnågot att förlora. Ofriheten var det ursprungliga tillståndet för den tjenande och kroppsarbetande befolkningen; hvarje förändring, som skulle innebära ett framsteg, måste medföra en bättring i dess läge. Slafven och kroppsarbetarn hafva varit kulturens tjenande bröder; den tjenst de gjort denna är oskattbart stor, men lönen som derför mottagits har icke varit »broderns». Kulturen har sin offertjenst, vid hvilken icke en, men många måste lida för det hela. Hjertat säger: det är hårdt, men hufvudet: det är nödvändigt. Mellan menskligheten och civilisationen hafva gudarne satt mödan och lidandet. Kroppsarbetarnes stånd har varit det, som fått bära största anparten deraf.

De element, hvaraf detta stånd under den äldre medeltiden bestod, voro husslafvar eller trälar, vid jorden bundne lifegne samt mest i städerna förekommande frie yrkesarbetare. Den egentliga träldomen har utom i Ryssland tidigt upphäfts. I Sverige, som bekant, då Magnus Eriksson red sin eriksgata 1335, efter det att redan förut seden uttalat sig emot densamma. I trälarnes ställe kommo frie hustjenare och dagakarlar, hvilka dock länge stått under ett strängt husbondevälde. Negerslafveriet uti Amerika, som står temligen vid sidan om de kristna samhällenas ståndsväsen, har som bekant upphäfts först i våra dagar. De orsaker, som framkallat frigörelsen af både slafvar och lifegne, hafva varit hufvudsakligen humanitets-hänsyn, i somliga fall äfven ekonomiska. Der frie arbetare funnos jemte de ofrie, visade sig de förre öfverlägsna de senare.Längst fick den vid jorden på ett eller annat sätt bundna landtbefolkningen vänta på ändring uti sin lott; men när en gång befrielsens timme slog, så gick det den mestadels bättre än öfrige medlemmar af detta stånd. Tidigast fullbordades böndernas emancipation i Frankrike (1789), sist uti Ryssland (1861). Mellan dessa år faller bondeemancipationen uti öfriga länder på kontinenten, uti hvilka en emancipation behöfde eller kunde förekomma. England hade icke behof af en dylik frigörelse, emedan der i dess ställe landlorderna redan för århundraden tillbaka frigjort sig från sina bönder. Den bofasta arbetande landtbefolkningen i England, som redan efter digerdöden vid midten af 1300-talet befriats från det stränga beroendet af godsherren, drifves bort från jorden i följd af fårskötselns utveckling på 1400-talet (»fåren äta i detta land menniskor såsom vargarne:»: Thomas Morus), fattiglagarne från 1600-talet m. fl. åtgärder. Af de engelska bönderna blefvo efter hand dels *farmers,* arrendatorer, och dels daglönare, som snart nedsjönko till ett landtarbetareproleteriat, såsom de ännu i dag äro.

Men bortsedt från England, der en egendomlig utveckling försiggått, hafva de vid jorden och de stora godsen bundne arbetarne med ståndsväsendets fall sett sin ställning i hög grad förbättrad. I de flesta länder såsom Frankrike, Österrike—Ungarn, flere tyska stater, Danmark, Ryssland erhöllo de frigjorde såsom sin den jord, på hvilken de sutto. De lifegne och deras gelikar af olika slag, blefvo frie bönder. Uti de länder, der tidigare ett fritt bondestånd saknats, skapades härigenom ett sådant. Dockförekommer äfven, att emancipationen visserligen medförde frihet, men samtidigt löste sin man från jorden. Den frigjorde bonden sjönk då ned till jordbruksarbetare rätt och slätt. Så delvis uti Preussen. — Sverige, uti hvilket lifegenskapen aldrig fått insteg, känner icke heller till en bondeemancipation. Den förändring uti hithörande förhållanden, som här kan iakttagas, är, att en stor mängd af adelns landtbönder genom den stora reduktionen blefvo kronobönder och så genom skatteköp sjelfägare, äfvensom beträffande såväl landtbönder som jordtorpare, att de från dagsverksskyldige jordbrukare förvandlats till vanliga arrendatorer.

Den återstående gruppen inom fjerde ståndet utgjordes af de frie arbetarne i städerna, dels med dels utan bestämdt yrke. De senare hafva ej rönt nämnvärd inverkan af ståndsväsendets fall, så mycket mer deremot de förre. De frie yrkesarbetarne, handtverksarbetarne, hvilka utgjorde aristokratien inom detta stånd, äro de ibland arbetarne som dragit det kortaste strået vid den stora sociala omgestaltning, som försiggått med stånden. I stället för att vinna derpå hafva de tvärt om i hög grad förlorat. Ursprungligen tillhörde gesällerna lika med sina mästare icke fjerde utan tredje ståndet. De medeltida gillena omfattade både arbetsgifvare och arbetare. Den första stora omhvälfningen i deras läge fullbordas, i det mästarne skilja sig från sina arbetare som en högre klass. Detta inträffade då mästerskapet, förut tillgängligt för alla dugliga arbetare, faktiskt förbehålles mästarnes söner, allt på grund af flera samverkande orsaker, för hvilka här ej kan redogöras.Denna utveckling torde i sina hufvuddrag

hafva varit fullbordad uti de tre stora kulturländerna, England, Frankrike och Tyskland redan med 1300-talets utgång.

Från denna tid tillhöra gesäller och lärlingar för alltid kroppsarbetarnes stånd, men äfven i detta nya läge hafva de som arbetare betraktade länge intagit en synnerligen god ställning. Den medeltida organisationsandan beherskade dem; och de bildade, sedan nu gillena förlorat sin gamla betydelse och blifvit hufvudsakligen föreningar af mästare, egna sådana. Gesällerna inom hvarje yrke organiserade sig först inom hvar sin stad, sedan inom flera närgränsande städer; slutligen kommo dessa föreningar att omfatta hela riket. Deras hufvudsakliga uppgift var att skydda sina medlemmar mot mästarnes godtycke, alltså att reglera arbetslön, arbetstid samt alla andra till arbetet hörande förhållanden, hvarå en inverkan från arbetarnes sida var möjlig. Dertill beredde de sina medlemmar hjelp vid sjukdomsfall, arbetslöshet — genom att sända de öfvertalige på gemensam bekostnad till andra trakter med bättre arbetsmarknad — samt vid hvarjehanda andra lifvets vedervärdigheter, för hvilka en man i deras ställning kunde varda utsatt.

Denna arbetareorganisations glansperiod var 1400-talet. Under detta århundrade befunno sig efter professor Rogers utsago Englands arbetare i bättre läge, än de någonsin gjort vare sig förr eller senare. Schmoller bestyrker detsamma för Tyskland. Senare utsättas gesällernas föreningar för en planmessig förföljelse. Från mästarnes sida hade oblandad fiendskap mött dem redan från deras första framträdande.Under 1500-talet lyckas det desse att till bundsförvandter uti kampen mot arbetarne vinna regeringarna. England, hvars ekonomiska utveckling städse hållit sig långt före det öfriga Europas, gjorde tidigast slut på dessa yrkesassociationer. 1562 gifves här dråpslaget genom en ytterst sträng förordning mot all slags förening af arbetarne i syfte att höja lönerna o. s. v. I Tyskland börjar riksregeringen röra på sig för att undertrycka gesällföreningarna redan 1530, men det heliga romerska riket förmådde intet uträtta. Först landsregeringarna inom de särskilda staterna lyckades det att få bugt med gesällerna, dock ej förr än i slutet af förra och början af detta århundrade. I Frankrike bemödade sig äfvenledes regeringen ehuru trots sin allmagt utan resultat att upplösa *le compagnonnage.* Ännu vid revolutionens utbrott voro dessa arbetareföreningar här så fast organiserade som någonsin. Hvad det absoluta konungadömet ej förmått, det utförde emellertid Revolutionen genom lagen af 14/6 1791, hvilken vid strängt straff förbjöd all förbindelse mellan arbetare. Dock bibehöllo sig rester af den forna organisationen till för kort tid sedan. Georges Sand har uti en roman *Le compagnon du tour de France* skildrat lifvet inom dem ännu på hennes tid.

Den desorganisation af yrkesarbetarne, som mästare och regeringar understödda i senare tid af den »upplysta» meningen eftersträfvat, skulle dock svårligen hafva kunnat genomföras, derest icke de ekonomiska förhållandena på vissa punkter medverkat. De medeltida yrkesföreningarna voro afpassade för handtverket samt förutsatte, att medlemmarne deri skullevara ogifta och dertill icke allt för talrika. Redan manufakturen, som efterträdde handtverket, och ännu mer industrien, som följde på manufakturen, förändrade dessa förhållanden med det resultat, att uti de yrken, som kunde förvandlas till fabriksmessig handtering, sprängdes den befintliga arbetareorganisationen. Sedan på detta sätt den ekonomiska utvecklingen sjelf gjort bresch uti densamma på vissa punkter, kunde den ej heller inom öfriga yrken länge hålla stånd mot arbetsgifvarnes, myndigheternas och den allmänna opinionens förenade krafter.

I stort sedt är det det tredje ståndets tillväxt och dess kraf på inflytande och makt, som leder till upplösningen utaf yrkesarbetarnes organisation. Den stod borgarne i deras gerning i vägen och måste derför bort. Verkan deraf för arbetarne var emellertid, som man lätt kan föreställa sig, olycklig. Beröfvade likars stöd och hjelp, blefvo de värnlöst prisgifne åt sina arbetsgifvare, ett förhållande som måste kännas så mycket mer tryckande, som handtverket förde båda så nära samman. När derför fabriker börja uppstå, utbytes verkstaden med glädje af arbetaren mot dessa. Härmed fullbordas den sista omhvälfningen uti yrkesarbetarnes ställning. De förvandlas till moderna industriarbetare, som snart nog utgöra ett enda stort proletariat. Men denna sista förändring fullbordas icke uti stånds- utan uti klass-samhället och hör alltså icke hit.

Som af förestående korta framställning synes, består ståndsorganisationens upplösning väsendtligen deruti, att de

två högsta stånden fått som ståndafträda från den historiska skådebanan, lemnande rum för det tredje, hvilket derefter så godt som ensamt uppbär hela det högre kulturarbetet. Samtidigt upplöses och omgestaltas det fjerde ståndet för den nya tjenst uti kulturens arbete, som är kroppsarbetet ålagd. — Med denna öfverflyttning af de sociala uppgifterna följer äfven en omflyttning af egendomen, ty det ena följer städse med det andra. Adeln och presteståndet (kyrkan) hade varit jemte kronan om ej de ende, så de störste jordägarne. Genom reduktioner och emancipationer, som förekommit uti snart sagdt hvarje större land utom England, öfverflyttades någon del af jorden med eller utan kronan som mellanhand på dem, som bearbetat den. Bönderna blifva arftagare till en del af adelns och kyrkans egendom. Särskildt har detta ägt rum i stor omfattning i Sverige, hvarest dock en bondeemancipation aldrig behöft företagas. Det mesta af hvad kronan fått genom reduktionerna af 1527 och 1680, har gått till bönderna. Af de vid pass 24,000 hemman, som vid 1700-talets början kronan ägde, äro omkring 19,400 skatteköpta d. v. s. öfvergångna i åbons händer.

Dock denna omflyttning af jordegendomen till bondeståndet var en obetydlighet i jemförelse med den koncentration af all slags egendom, som ägde rum hos de högre elementen af tredje ståndet, städernas borgare, handlande, industriidkare och kapitalister. Sjelfva skapare af den rörliga förmögenheten och kapitalet, både fast och löst, blefvo dessa element synnerligen uti de större länderna, hvarest industri och handel nådde högre utveckling,innehafvare utaf brorslotten af nationalförmögenheten. Äfven jordegendomen drogs in uti deras ägovälde genom lån och försträckning till dess kapitalfattige ägare. Liksom de öfre lagren af tredje ståndet uti sin hand samlat större delen af kulturarbetet, både det immateriella och det materiella, så hopade sig äfven hos dem kulturens förmåner, deribland främst rikedomen och af denne åter mest den rörliga förmögenheten, kapitalet.

Den djupare grunden till ståndsväsendets upplösning hafva vi redan ofvan antydt. Den sociala arbetsorganisation, som det afsåg att vara, blef utvecklingen omsider för trång, och detta föranledde dess sprängning. Bäst fattar man ståndens upplösning, om man ställer den i samband med deras uppkomst och betraktar bådadera ur synpunkten af en och samma utveckling. Det är nemligen af historien klart, att båda dessa företeelser, ståndens uppkomst och deras derefter följande upplösning äro nödvändiga moment uti civilisationens, m. a. o. menniskans utveckling. Det gifves i afseende på de sociala åtskilnaderna tvenne perioder uti kulturfolkens lif, såvidt vi hittills känna dess förlopp, den ena uppåtgående, den andra nedåtgående. Det uppåtgående skedet är ståndsbildningens, den sociala organisationens tid; den nedåtgående är ståndsnivelleringens, den sociala desorganisationens tid. Den förra perioden är öfvervägande aristokratisk, den senare öfvervägande demokratisk. De äro hvarandras motsatser, men höra dock samman och äro uppenbarligen kulturarbetets på en gång verk och verktyg.Man kan uti kulturarbetets gång urskilja tvenne olika riktningar. Den ena sträfvar till kulturens utveckling för dennas egen skull; den andra afser dess utbredande och meddelande åt menniskorna. Uti förra fallet växer odlingen liksom på höjden, i senare på bredden. Genom den förra riktningen isolerar den sig, genom den senare breder den ut sig. Återförda till grundkrafterna i menniskans väsen, kan den ena sägas motsvara kunskapsdriften, den andra medkänslan för andra. I ena fallet är utvecklingen och framåtskridandet sjelfändamål, i det andra medel att bereda menniskorna lycka. De båda riktningarne förekomma naturligen alltid tillsammans, men vanligen ej jemnstarka. Uti en tid herskar den ena, uti en annan den andra. Båda äga mäktiga sociala verkningar, men alldeles motsatta. Kulturens rörelse uppåt medför ståndens uppkomst, dess tendens att utbreda sig föranleder ståndens upplösning.

När en högre odling först uppstår och kanske ännu mer under sin närmaste utveckling, måste den stanna inom en trång krets. Den liknar att börja med en ömtålig planta, som fordrar drifhusets instängda värme och särskild vård för att trifvas. Att öppna den för alla vore i denna tid liktydigt med dess undergång. Den måste under lång tid förblifva ett monopol och ett privilegium för att skjuta fart. Härunder höjer den den lilla krets, som äger detta monopol, på den hopande alla sina förmåner, öfver massan och skapar så de sociala åtskilnaderna. Kulturarbetets teknik fordrar aristokratiernas uppkomst. Den begagnar sig af ståndsbildningen för att sjelf komma upp. Denna period uti samhällenasutveckling är den ofvan nämnda uppåtgående och organiserande, den stränga sociala arbetsfördelningens tid. Stånden bildas nu det ena ofvan och vid sidan om det andra på sätt som förut blifvit antydt; och hvart och ett erhåller sin bestämda del af kulturarbetet.

Men kulturen sträfvar ej endast att växa på höjden; den tenderar lika mycket, sedan den först nått en viss

fortkomst, att utveckla sig på bredden. Mot en viss höjd måste svara en viss bredd, för att det hela skall stå säkert; derföre kräfver kulturen att meddelas massorna, på det att den här må finna det nödiga fästet för en vidare utveckling. En högt uppdrifven odling, som till socialt underlag har endast en obildad och kulturlös massa, är när som helst i fara att störta öfver ända och måste så ock förr eller senare göra. Greklands och Roms historia gifver beviset för denna sanning. Uti bådadera förbehöllo de frie för sig allena bildningens skatter, intet gifvande deraf till slafvarne. Men dessa skatter få icke i längden monopoliseras. Kulturens ljus får ej ställas under en skäppa för att der i evighet lysa blott för de få, som rymmas inom den. Den höjer några öfver massan, på det att desse i sin ordning skola höja den. Hela kulturarbetet består uti denna dubbla rörelse, en som höjer civilisationen sjelf och dermed de få, som närmast ha med den att skaffa, en annan som meddelar de vunna förmånerna åt alla, så långt dessa förmåner räcka och kunna mottagas.

De högre stånden förstodo mycket litet af denna andra sida af kulturarbetet; icke heller räckte deras krafter till för en fortsatt utveckling af kulturen sjelf utöfver det mått, som den under deras vård snartnog uppnått De måste alltså af dubbelt skäl vika för de nedanför stående. Härmed tager den andra perioden uti de europeiska samhällenas utveckling, den nedåtgående vid. Den är demokratisk och desorganiserande. I det yttre är den sålunda fullkomligt motsatt den föregående; men till sitt väsen är den endast en fortsättning af samma utveckling. Ståndsbildning och ståndsupplösning äro två lika nödvändiga faser uti de civiliserade folkens lif. De äro hvar för sig de sociala redskap, med hvilka kulturen hittills arbetat på slägtets höjande.Det moderna klass-samhället.

I.

Skilnaden mellan stånd och klasser. Klassväsendets grund.

Resultatet af den i det föregående skizzerade utvecklingen är — klass-samhället. Detta resultat har icke med ens stått färdigt; äfven der, hvarest den så att säga officiella öfvergången från stånds- till klass-samhälle skett i ett slag såsom i Frankrike, har nedbrytandet af det förra och uppbyggandet af det senare fortgått under århundraden. En följd deraf är, att långt tillbaka uti ståndens tid påträffas förhållanden, som rätteligen tillhöra klassernas regim; och omvändt, uti de nuvarande samhällena finnas här och hvar rester af den tidigare samfundsordningen qvar såsom adelskap och dylikt. Denna blandning af de två vidt skilda samfundsskicken bör emellertid ej förvilla vår uppfattning af det för hvardera och nu särskildt för klass-samhället typiska.

Då ståndsinrättningen upphäfdes, utplånades dermed ingalunda de sociala åtskilnaderna. Stånden försvunno, men klasserna stå qvar. Skilnaden mellanstånd och klasser är närmast sedt af rättslig natur. Stånden äga hvar för sig sin privaträtt och mestadels äfven olika statsrättslig ställning; klasserna hafva blott en privaträtt och ofta samma statsrättsliga ställning. Allas likhet inför lagen, utgör den juridiska grundvalen för klass-samhället. Dock sträcker sig denna likhet allmänt blott till den borgerliga lagen; i afseende på förhållandet till staten och särskildt delaktighet uti folkrepresentationen råda som bekant olikheter. Hvarest en s. k. census för nämda delaktighet är stadgad, är principen om full rättslig likställighet ännu ej genomförd. Dock är denna rättsolikhet af underordnad betydelse trots de deklamationer om kränkta menniskorättigheter, som pläga anföras emot dess bibehållande, och trots de löften om stora sociala reformer, som förespeglas af dess borttagande. De samhällen, uti hvilka allmän rösträtt finnes, se icke annorlunda ut än de, som sakna denna. Det är en öfverskattning af den politiska maktens räckvidd att förmena denna vara i stånd att i en handvändning förändra samhället och särskildt klassernas inbördes ställning.

Till ståndsväsendet hörde privilegiet och monopolet; för klasserna äro dylika rättsliga företräden främmande. Man misstager sig likväl mycket, om man tror, att olikheten mellan stånd och klasser inskränker sig härtill. För dem, som sett ståndssamhället blott under dess förfall, kunde det nog se ut, som om ståndens väsen bestått endast uti de företrädesrättigheter, hvarmed de prunkade. Ty ståndssamhället i nyare tid var en af rättssatser konserverad mumie, hvarur anden längesedan flytt. Motdessa rättigheter svarade emellertid tidigare skyldigheter; och det är de, som utgjort ståndsväsendets lif och ande. Stånden ägde, såsom vi ofvan sett, ursprungligen hvart för sig vigtiga sociala uppgifter. Dessa utgjorde deras egentliga *raison d'être;* rättsställningen och privilegierna voro blott en följd häraf och ett medel för de förras uppfyllande. Ståndsväsendet var innerst en af staten erkänd social

arbetsorganisation.

Om klasserna gäller intet af allt detta; deruti ligger den stora principiella skilnaden mellan stånd och klasser. De allmänna sociala uppgifter, uti hvilka kulturarbetet låter fördela sig: samhällets bevarande utåt och inåt, den andliga kulturen och den materiella i dess båda moment, ett högre och ett lägre, stå orubbade qvar och utgöra i dag som för årtusenden tillbaka den af arbetsfördelningens lag betingade ordningen för nämda arbete. Men denna kulturarbetets organisation ligger ej längre till grund för menniskornas gruppering uti samhället, åtminstone ej i följd af gällande rätt. Faktiskt tränger den nog igenom de nya principer, som kommit till väldet, och bidrager så till klassbildningen. Arbetets olika uppgifter skola aldrig upphöra att på detta sätt visa sina sociala verkningar. Dock är det icke längre de, som mäktigast bestämma häröfver.

Men om det alltså ej är vare sig den gällande rätten eller kulturarbetets organisation, som uppbär de sociala åtskilnaderna i de moderna samhällena, hvilken är då deras grund? Hvad är klassväsendets uppehållande princip? Såväl den tidigare utvecklingen som de oss omgifvande förhållandena svara: ifrämsta rummet egendomen, förvärfvet, dernäst arbetets olika natur såsom arbete med hufvudet och arbete med händerna.

Egendomens fördelning uti samhällena gick hand i hand med ståndens uppkomst, såsom vi ofvan antydt. Den var en följd af ståndsbildningen, men bidrog sedan i sin ordning att stärka och stödja denna. När derför ståndsväsendet upphörde, står egendomsordningen med de modifikationer deri, som ståndens fall medförde, orubbad qvar och blir nu den främsta grunden för de sociala åtskilnaderna. Klassamhället har i arf mottagit af ståndssamhället egendomens fördelning på vissa händer, och denna fördelning af egendomen är i och för sig mäktig att uppbära klasserna.

Egendomens och förvärfvets stora sociala makt uti det moderna samhället följer för öfrigt äfven deraf, att ståndsupplösningen sammanfaller med tredje ståndets utveckling och tillväxt. Detta stånd blef härigenom förherskande, och kärnan uti det utgjordes af dem, som skapat handel och näringar. Men den princip, som besjälar borgarne, är rikedomen, förvärfvet. Detta följer utaf sjelfva arten af deras arbete. För en embetsmän, lärd, litteratör o. s. v. må det privata syftet med hans sysselsättning vara att vinna förmögenhet, men sjelfva arbetet består ej uti att skapa sådan. Så är åter fallet med dem, som arbeta uti den materiella produktionen. En lärd utför sitt arbete, när han dermed vidgar vårt vetande; en domare, när han skipar rätt o. s. v.; en industriidkares arbete består åter uti produktionen af varor d. v. s.skapande af förmögenhet åt sig och sitt land. Det följer af tredje ståndets ursprungliga uppgift, att det samhälle, hvari det blir tongifvande, måste göra egendomen och förvärfvet till de poler, hvarom menniskor och allt ordna sig.

Uti det »borgerliga» samhället, som Lorenz v. Stein kallade *»das volkswirthschaftliche»,* och som socialisterna skymfande nämna kapitalistsamhället, gör sig en ekonomisk och specielt en privatekonomisk uppfattning af de flesta ting gällande. Till och med statens administration och medborgarnes skattskyldighet betraktas såsom grundade på ett byte; embetsmannens och den lärdes arbete icke mindre än det kroppsliga uppfattas som en vara. Det är ej någon tillfällighet, att nationalekonomien, vetenskapen om det ekonomiska lifvet, är årsbarn med det tredje ståndets samhälle; liksom ock deraf förklaras, att den sitt namn till trots blef, hvad den för resten ännu är, teorien om privatekonomien. De enskildes förvärf kan sin natur likmätigt intet annat vara än privatekonomi; och det enskilda förvärfvets ande trycker sin prägel uti det borgerliga samhället på allt och alla. Det är då ock helt naturligt, att den princip, som redan under ståndssamhällets senare tid utgjorde den förnämsta grunden till de sociala olikheterna, egendomsfördelningen, skulle i det nya samhället allsmäktigt verka i samma riktning. Den utveckling, som försiggått genom kapitalets enorma tillväxt i detta århundrade med deraf följande hopning af rikedomen på vissa händer, har endast byggt vidare på den gifna grunden. De sociala åtskilnaderna uti detmoderna samhället m. a. o. klasserna grunda sig alltså främst på olikhet i egendom och förvärf.

Dock tycker jag mig här höra tvenne inkast. Det ena af dessa lyder så: »icke egendomen, ett yttre ting, utan bildning och hyfsning, de förvärfvade inre egenskaperna konstituera de verkliga märkena på klasserna. I öfverensstämmelse härmed finnas fattige i mängd tillhörande de högre klasserna, såsom alla egendomslöse arbetare uti de s. k. liberala yrkena utvisa; liksom å andra sidan ofta stor förmögenhet påträffas hos dem, som

hänföras till de nedanför stående klasserna t. ex. bland bönderna. »Fattige herrar, rika bönder» är en alldaglig företeelse särskildt i de nordiska länderna».

En närmare eftertanke bör likväl lära, att denna invändning beror på ett missförstånd. Kunskaper och vett äro nog det rätta sociala skilnadsmärket; men hvad är grunden till dessa, och huru förvärfvas de? Endast genom ett yttre medel, som sätter menniskorna i stånd att egna sig åt deras förvärfvande. Detta yttre medel åter är egendomen eller för tydlighetens skull en viss årlig inkomst, som befriar sin innehafvare från den omedelbara omsorgen om uppehället. Denna inkomst må sedan komma från ärfd eller förvärfd egendom, genom lån eller som gåfva. För att ernå liksom för att uppehålla en högre bildning jemte den sedernas förfining, som mer än den förra gifver det högre klassmärket, fordras att vara befriad från det omedelbara, kroppsliga arbetet för uppehället. Det är med individen i detta afseende som med slägtet; den högre kulturutvecklingen kräfver frihet från de omedelbara näringsomsorgerna och förden skull som sitt underlag ett visst mått af egendom (inkomst). Der detta mått saknas kan för individen lika litet som för slägtet den högre kulturen förvärfvas eller om förvärfvad bibehållas. En medlem af de högre klasserna, hvars inkomst reduceras till kroppsarbetarens, skall ofelbart stiga ned till dennes nivå, och om han får efterkommande lemna dem sin nya ställning i arf.

På detta sätt fattade, försvinna de skenbara motsägelserna mot den anförda grunden till klass-skilnaden. De fattige och egendomslöse, som tillhöra de högre klasserna, äro endast i den mening egendomslöse, att de sakna kapitalegendom, men icke så att de äro utan en högre inkomst. Å andra sidan kräfves ju utom det yttre medlet, egendomen, menniskans fria vilja, för att hon skall lemna den klass, hon tillhör och eftersträfva en högre. Detta visar sig beträffande de förmögne medlemmar af bondeklassen, hvilka med stolt sjelfkänsla föredraga att sitta på sin fäderneärfda jord som bönder framför att eftersträfva den ofta dyrköpta äran af att nämnas »herremän».

Härmed förfaller äfven den invändning, som hemtar sitt stöd deraf, att allas lika rätt uti de moderna samhällena gjort det som bekant möjligt för barn af de lägre klasserna att uppnå äfven den högsta samhällsställning, derest tillräcklig begåfning förefinnes. Undersöker man nemligen, huru härvid tillgår, skall man som regel finna, att utom högre begåfning eller särskilda anlag gynsamma ekonomiska förhållanden medverkat. När den första franska republiken uppsatte sina arméer antog den som princip det obegränsade avancementet; men ingen tror nu mer, atttapperheten eller andra personliga egenskaper ensamma förmå gifva en här dess rätte anförare. Ännu mindre förslå dylika egenskaper på andra verksamhetsområden, som tillhöra de högre klasserna. Barn af de lägre klasserna höja sig endast genom att förvärfva qvalificerad arbetskraft, men dertill fordras penningar. En menniskas uppfostran till högre bildning och finare seder kräfver ett högst betydande kapital. D:r Engel har för Tyskland och visserligen för söner tillhörande de högre klasserna beräknat det till i medeltal 24,792 kr. Den som icke på ett eller annat sätt kan bereda sig det senare, uppnår ej heller de förra. Detta blir oafsedt möjligen förekommande undantag den allmänna regeln, och som följd deraf ordnas menniskorna uti samhällena genom födsel och uppfostran i klasser efter deras förmögenhetsläge.

Jemte egendomen verkar åt samma håll arbetets beskaffenhet, om det är (öfvervägande) arbete med hufvudet eller (öfvervägande) arbete med händerna. Dock är denna princip för sociala åtskilnader icke något för klass-samhället särskildt utmärkande; den gjorde sig gällande äfven uti ståndssamhället och skall säkerligen städse medverka till upprätthållande af vissa sociala olikheter. Anledningarna härtill äro flera. En är, att det gifves ett visst rangförhållande mellan olika slag af arbete i följd af de olika bidrag, arbetet lemnar till kulturen. Ett arbete, som direkt främjar utvecklingen t. ex. den vetenskapliga forskningen, sättes högre än ett, som på sin höjd kan tjena som medel härför kanhända i andra och tredje hand t. ex. den materiella produktionen och särskildtförfärdigande af varorna, handarbetet. Äfven ledningen af arbetet skattas enligt sakens natur för mer än sjelfva utförandet. De alltså, som syssla med högre sociala uppgifter eller med ledningen af den egentliga produktionen höjas derigenom öfver massan, som blott arbetar med elementära uppgifter och frambringande af lifsförnödenheter, hvilka visserligen på ett sätt äro vigtigare än allt annat, men å andra sidan äro att betrakta som medel för verksamhet af högre slag.

En annan orsak till det anmärkta förhållandet är, att kroppsarbetet smutsar, medan detta i regeln ej är fallet med

arbetet med hufvudet. Uti smutsen ser kulturmenniskan något för hennes person nedsättande. Den, hvars arbete dömer honom att dagen i ända mer eller mindre befatta sig med ting, som ehuru i och för sig ingalunda orena dock vid arbetet förorena, betraktas såsom tillhörande en lägre klass än den, hvars arbete icke smutsar i högre grad, äfven om inkomsten af det förra är större än af det senare. Mången fransk yrkesarbetare äger större inkomst än de små embetsmännen i detta land; ändock betrakta sig de senare såsom socialt högre ställda och detta till god del i följd af arbetets nu anförda yttre beskaffenhet. Att läkarens och artistens arbete, ehuru ofta i hög grad smutsande, icke sänker sin man, beror på andra omständigheter, främst att handarbetet här är endast den yttre sidan af det arbete, som sjukas behandling och konstens utöfvande fordra.

Slutligen bidrager arbetets olika natur till upprätthållande af sociala skilnader menniskorna emellan derigenom, att arbetet med hufvudet, det qvalificeradearbetet, ofta kräfver stort förarbete, vidlyftiga studier, teoretiska och praktiska, för att kunna af sin man utföras. Icke hvem som helst kan eller är i tillfälle att på detta sätt bereda sig. Här föreligger således ett slags socialt urval, hvilket nödvändigt skall medverka till att af desse utvalde göra en högre klass. Allra helst som deras antal i jemförelse med arbetare af annat slag är ringa. Behofvet af qvalificeradt arbete är långt mindre än behofvet af kroppsarbete. Det kräfves uti de moderna samhällena, som dock fordra långt mer deraf än äldre, icke 1 arbetare af förra slaget på 25 af senare.

Nu anförda grund till klass-skilnad i följd af arbetets olika natur beror emellertid ytterst på egendomen. Endast den, som äger eller kan skaffa sig medel för att bestrida den högre utbildningen, kan komma att tillhöra arbetarne med hufvudet. Vi återföras alltså härigenom till egendomen, som den egentliga grunden till de sociala åtskilnaderna. Ty att menniskorna öfverhufvud komma att fördelas uti arbetare af ena eller andra slaget, beror ytterst på egendomen. Den, hvars förmögenhetsställning tillåter honom att egna sig åt de liberala yrkena eller ledningen af den materiella produktionen, han går i regeln till dem; den stora massan åter, hvars tillgångar icke annat medgifva, måste blifva kroppsarbetare.5i

II.

De sociala klasserna.

De sociala åtskilnaderna uti de moderna samhällena äro ett handgripligt faktum. Blott kan man möjligen tveka om, huruvida de utan tvång låta gruppera sig uti några få större klasser. Öfyergån-garne från de lägst till de högst stående äro så många; inga skarpa gränser förefinnas. Dock, så är det allestädes i naturen; öfvergångarne äro ofta omärkliga mellan vidt skilda former. En åskådare, som ställer sig alltför nära inpå den företeelse, han vill studera, ser kanhända de förra, icke de senare. Först när man betraktar föremålen på afstånd och i stort träda de sjelfständiga grupperna fram. Så är det äfven beträffande de sociala åtskilnaderna; sedda i stort, ordna de sig till bestämdt skilda klasser, huru många än de mellanled äro, som vid en närmare betraktelse kunna påvisas.

Antalet sociala klasser i våra samhällen är tre. Visserligen ses ofta en uppdelning i två klasser, hvilka benämnas öfver- och underklass. Men denna gruppering uttrycker blott sina upphofsmäns önskningar eller användes i agitationens tjenst; den svarar icke mot verkligheten. Icke ens uti England, hvarest utvecklingen farit värst fram med de s. k. mellanklasserna, är en dylik tudelning berättigad. Uti öfriga länder är det ännu i dag just hos dessa mellanklasser, som den politiska maktens tyngdpunkt ligger. Icke endast vi här uti de skandinaviska ländernaerfara detta; Frankrikes, Schweiz', Tysklands m. fl. länders historia i senare tid ger bevis härför i öfverflöd. Det är alltså endast ett konstgrepp af agitationen att förneka denne den svåraste motståndare till alla revolutionära nydaningsplaner. Mellanklassen är en mäktig verklighet, som ingen talekonst förmår borteskamotera. De sociala klasserna äro sålunda tre, en högre klass, ofta kallad de bildades, en mellanklass och en lägre klass. Vi skola något redogöra för hvar och en af dem.

Den högsta klassen omfattar historiskt sedt de forna två högre stånden samt större delen af det tredje, hvilket senare bildar kärnan uti densamma och bestämmer dess karakter. Till denna klass höra sålunda alla de som uppehålla det högre kulturarbetet, ledarne af den större materiella produktionen samt innehafvarne af den stora egendomen. Detta är: embetsmännen af alla slag, arbetarne uti de liberala yrkena (vetenskapsmän, litteratörer, konstnärer etc.), köpmännen, industriidkarne, de store jordägarne och kapitalisterna samt desses biträden. I

afseende på den främsta af kulturens förmåner bildningen, isynnerhet förståndets, utgöra dessa element en mycket likformig massa. Äfven kan såsom ett för alla genomgående drag nämnas, att deras arbete består uti arbete med hufvudet och följaktligen icke »smutsar».

Deremot råder med afseende på lefnadsförhållanden i öfrigt och *standard of life* den ofantligaste olikhet mellan de skilda beståndsdelarne af denna klass. Bildningen och egendomen följas icke vidare åt, såsom de ursprungligen gjort. I kulturens barndomoch uti det tidigare ståndssamhället innehade den, som ägde egendomen, äfven bildningen och omvändt. Med det nya samhällets utveckling hafva dessa båda kulturförmåner skilts åt, så att de nu mer långt ifrån alltid träffas på samma händer, om ock städse ett visst mått af inkomst varit nödigt för ernående af den högre bildningen. Men den fasta eller kapital-egendomen, hvilken utgör hvad man i dagligt tal förstår med ordet egendom, följer ej längre bildningen. Flertalet af dem, som tillhöra denna klass, äro derför i nyss nämda mening egendomslöse, och som för många inkomsterna äro mycket små, skiljer sig deras lefnadssätt oftast himmelsvidt från de store kapitalisternas. Mellan de lägre embets- och tjenstemännen samt de nyss nämde är derför i denna punkt skilnaden mången gång vida större än mellan de förre och kroppsarbetarne, särskildt i de länder, der arbetslönerna äro höga, embetsmännens aflöning ringa såsom i Frankrike.

Mellanklassen är sammansatt af element, som tillhörde dels tredje ståndet dels fjerde. Dess beståndsdelar äro de små handlandena i stad och på landet, handtverkarne och bönderna samt andra smärre jordbrukare. De båda först nämda grupperna äro mycket fåtaliga, så mycket talrikare deremot bönderna eller, der egentlige bönder saknas såsom i England och Skottland, de smärre arrendatorerna. Härstammande från dels frie sjelfägare såsom i Sverige, dels lifegne utgöra bönderna och deras gelikar det starkaste folkelementet icke blott uti de nordiska länderna utan i de flesta andra. På gränsen emellan denna klass och den följande stå de små jordägare, som icke kunnalifnära sig endast på sin jord utan samtidigt arbeta för andra, och af hvilka en stor myckenhet förekommer i vissa länder såsom Frankrike och Belgien. De svenske torparne äro deremot snarast att räkna till kroppsarbetarnes klass.

Både i afseende på bildning och lefnadsvanor råder inom denna klass temligen stor likformighet. Gemensamt för dess medlemmar är, att de på en gång äro ledare af och arbetare uti sina olika värf. De äga ett mindre mått egendom samt deltaga uti det kroppsliga arbetet vid dess skötsel. Deras *standard of life* befinner sig derför äfven på någon punkt mellan de »bildades» och kroppsarbetarnes samt utmärker sig för i det hela stor likformighet.

Den tredje och sista klassen uti våra samhällen utgöres af kroppsarbetarne. Dess anor känna vi af det föregående. Äfven inom denna klass finnas olika grupper, såsom de i den offentliga administrationen (post, jernvägar etc.) anställde, yrkesarbetarne inom handtverk och industri, jordbruksarbetare af olika slag, personliga tjenare samt städernas arbetare utan viss anställning. De för alla gemensamma kännetecknen äro: ringa eller ingen egendom samt kroppsarbete i andras tjenst. Såväl bildning som lefnadsvanor stå i allmänhet inom denna klass lägst.

Styrkan af nu anförda klasser eller rättare grupper af klasser hvar för sig och i förhållande till de andra kan icke exakt angifvas. Den befintliga yrkesstatistiken gifver ej direkt upplysning härom och en statistik öfver klasser och stånd finnes ej mer. Medan ännu ståndsväsendet stod qvar uti den svenskaförfattningen, upptog befolkningsstatistiken en fördelning af folket efter stånd, sista gången 1855. Dock var icke ståndsprincipen konseqvent genomförd, hvadan de erhållna talen mer eller mindre missvisa. I alla händelser gifva de en lika intressant som lärorik fingervisning om klassernas talförhållande i vårt land vid denna tid. De tre högre stånden, adel, prester, ståndspersoner och borgare, upptagas nämda år till 187,953 personer, bondeståndet till 2,378,267 samt »alla andre», utom 1,866 utländingar och judar, till 1,071,246, hvilket motsvarar för de tre grupperna 5,16 %, 65,35 % och 29,44 % utaf befolkningen. Som nämdt är, motsvara icke dessa tal exakt den gamla ståndsindelningen och icke heller den gruppering af klasserna, som här uppstälts. På grund af den år 1810 gifna instruktionen äro till ståndspersoner räknade »herrskapens bättre betjening» och bland borgare samtlige handtverkare i städerna, i följd hvaraf de för första gruppen angifna talen äro något för höga. Sammalunda har till bondeståndet räknats »rättare, arbetsdrängar och pigor på landet hos herrskap och ståndspersoner» förutom torpare och andra vid jordbruket i tjenst sysselsatta. Detta stånd är sålunda mycket för högt räknadt; den sista

gruppen åter, »alla andre» eller kroppsarbetarnes klass, i följd häraf mycket för lågt.

Försöker man att med ledning af 1880 års yrkesstatistik bilda sig ett omdöme om svenska folkets sociala gruppering i öfverensstämmelse med ofvan angifna skema, så erhåller man följande tal, hvilka dock — vi erinra derom — endast approximativt angifva det rätta förhållandet. Till de bildades klasshörde nämda år vid pass 230,000 personer, till medelklassen 1,955,000 till kroppsarbetarnes 2,380,000Kroppsarbetarnes klass är den enda, hvars storlek låter sig med större tillförlitlighet beräkna, om vi bortse från, att kategorierna »enkor» samt »öfrige» utan uppgifvet yrke, uppgående till ett samladt antal af 158,948, delvis är att hänföra till denna klass, då den blir större än ofvan angifvits. I öfrigt är beräkningen endast approximativ, troligen för hög för första klassen. En intressant jemförelse i detta afseende lemnar uppgiften om antalet gossar, som besöka de allmänna läroverken af alla slag. I % af motsvarande åldersklasser utgöra de för 1878—1887 lägst 3,48 % högst 3,80 %.. I % af befolkningen gifver detta respektive 5 %, 42,8 % och 52,2 %.

Hvad som härvid väl mest faller i ögonen, är den första klassens svaga numrär, och ändock är den här snarare för högt än för lågt beräknad. Denna klass utgör en ringa minoritet inom folket, men likväl är det den, som i främsta rummet påtrycker det sin prägel och leder dess öden. Det senare bör dock ej förundra, alldenstund hela det högre kulturarbetet utföres af medlemmar tillhörande den. Huruvida den för Sverige angifna relativa storleken af denna klass gäller äfven för andra länder, kunna vi ej säga. Antagligen är det för lågt räknadt för ett land som England med dess stora rikedom och gamla ståndsbildning, något för högt åter för andra, såsom Norge med dess brist på ståndspersoner bland jordbrukarne.

Mellanklasserna och främst bland desse bönderna (vid pass 1,300,000) äro talrikt representerade om ock ej fullt jemnstarke med de nedanför stående kroppsarbetarne, till hvilka vi här räknat äfven den till 432,555 personer uppgående kategorien »jordtorpare». Föras desse till de små arrendatorernas klass, medhvilka de ofta äro skäligen likställde, så blifva mellanklasserna de till antalet ojemförligt starkaste. Inom vissa länder deribland Frankrike med dess ytterst talrika bondestånd (omkring 15 mill. personer) är detta otvifvelaktigt fallet. Endast England och Skottland hafva jemförelsevis svaga mellanklasser. Ett sjelfständigt bondestånd saknas här nästan alldeles — en följd af bland annat att England aldrig upplefvat en reduktion — och konkurrensen från de store industriidkarnes sida har här farit illa med handtverkarne.

Kroppsarbetarnes klass är allestädes stor, men otvifvelaktigt relativt störst uti de länder, hvilkas industri är högt uppdrifven såsom England, Tyskland, äfven Frankrike och Belgien, ehuru i dessa båda länder bondeståndet är mycket talrikt. Industriarbetarne utgöra äfven hufvudmassan af denna klass utom i länder som Ryssland och andra med öfvervägande jordbruk.

Förändringar uti klassernas inbördes talförhållanden hafva försiggått allt sedan klassamhällets begynnelse och försiggå alltjemt. Det är emellertid i följd af det statistiska materialets ofullständighet särdeles för äldre tid ytterst svårt att närmare angifva måttet af dessa förändringar. Jemföras beträffande Sverige åren 1805 och 1855, så visar sig, att klassen »alla andre» (kroppsarbetare utom de vid jordbruk och i förnämligare hustjenst sysselsatte) på bekostnad af samtliga andra klasser stigit med omkring 9 % eller från 20,49 till 29,44 %.Och utsträckes jemförelsen med iakttagande af samma gruppering till 1880, såvisar sig en ny stegring för denna klass af mer än 5 % eller från 29,44 % till omkring 35 %. Denna tillväxt af kroppsarbetarnes klass på bekostnad af de öfriga sammanhänger närmast med industriens utveckling samt den deraf följande folkmängdsstegringen. Uti de länder, hvarest de båda sistnämda faktorerna varit i högre grad verksamma, har derför tillväxten inom denna del af befolkningen varit företrädesvis stor. De siffror, vi angifvit för Sverige i detta afseende, öfverträffas säkerligen vida af dem, som gälla för de stora industriländerna.

Den stora ökningen af kroppsarbetarnes klass beror på tillväxt inom denna klass sjelf icke på rekrytering från de högre klasserna. Visserligen gå söner och döttrar tillhörande de närmast kroppsarbetarne stående småbönderna eller arrendatorerna, ifall hemmet blir för trångt, ut i andras tjenst. Men så har skett i alla tider lika mycket som nu och kan för öfrigt icke gerna betraktas som ett steg nedåt i social ställning. En rörelse i den riktning, som socialisterna tro sig allestädes skönja, att högre stående befolkningselement i följd af det moderna ekonomiska

lifvets gång tryckas ned i kroppsarbetarnes klass, förefinnes icke. Deremot är nog riktigt, att den nutida utvecklingen verkar ogynsamt på vissa grupper af mellanklassen, de små handlandena och handtverkarne; men följden deraf är icke, att utöfvarne af dessa yrken varda kroppsarbetare, utan att de öfvergå i tjenst hos den stora handeln och den stora industrien. De lemna härvid icke sin sociala ställning, utom i hvad angår den sjelfständiga driften. Tvärtom torde genom möjligheten till avancement inom den stora rörelsenvägen till de s. k. bildades klass för mången på detta sätt öppnas. Icke således såsom en allmän företeelse, endast i individuella fall, beroende vanligen på oduglighet eller tillfälliga olyckor, förekomma öfvergångar nedåt. Socialisterna sammanblanda besittningen af egendom eller utöfvande af sjelfständig drift med social ställning. Beträffande de båda förra kan man särskildt inom industri och handel iakttaga en bestämd tendens till koncentration på de rikes händer; häremot svarar likväl icke en deklasseringsprocess af andra befolkningselement. Öfvergången från sjelfägare och driftsherre till löntagare innebär icke i och för sig något dylikt.

De öfvergångar från klass till klass, som förekomma, gå uteslutande i riktning nedifrån upp. Dock ske de mindre på den materiella förkofringens väg än genom studier. Den öfvergång från lärling till gesäll och från gesäll till mästare, som i äldre tid var regel, är uti länder med högt utvecklad industri och deraf följande stark koncentration af kapitalet sedan länge stängd. Uti de fattigare länderna och särskildt i Sverige äro öfvergångar af detta slag alltjemt icke ovanliga. De fleste små handtverkare på landet torde hafva dessa anor och icke få bland städernas. Uti en stad som Lund t. ex. är flertalet byggmästare f. d. arbetare, hvilka kommit sig upp och nu sjelfständigt utöfva sitt yrke, visserligen till fromma mera för sig sjelfve än den allmänhet, som skall bo uti af dem uppförda hus. Den uppåtstigande rörelse, som uti nu nämda fall förekommer, stannar emellertid vanligen ej långt från utgångspunkten. Kroppsarbetarn ingår uti medelklassen ochdermed slut. Annorlunda är förhållandet med dem, som vandra den andra vägen, studiernas. De som förvärfva den qvalificerade arbetskraft, som fordras för embetena och de liberala yrkena, ingå uti dessa och tillhöra dermed den högsta klassen. Den omfattning, uti hvilken denna sociala omsättning nedifrån upp gör sig gällande, är mycket olika i olika länder. Den beror så godt som uteslutande på det högre undervisningsväsendets organisation. Der all undervisning är privat och i följd deraf måste af lärjungarne högt betalas såsom i England, är denna öfvergång från lägre till högre ytterst sällsynt. Vanligast är den der, hvarest den högre undervisningen är kostnadsfri såsom i Sverige.

I hvilken grad de lägre klassernas söner i Sverige på detta sätt gå upp uti högre klasser, inhemtas af följande för 1875 gifna siffror. Af elementarläroverkens lärjungar voro från bonde- och hemmansegareklassen uti samtliga läroverk 13,9 % och uti de högre 15,5 % från arbetareklassen respektive 13,3 % och 11,8 %*Ber. om Statens Elementarläroverk för gossar* 1876—77. Sedan dess hafva de officiella berättelserna tyvärr utelemnat denna statistik.. Mer än en ¼ sålunda af dem, som besöka statens högre läroverk, komma från de lägre klasserna. Utan minsta tvifvel bibehålla sist nämda klasser denna procentsats äfven vid universiteten, ehuru uppgift härom saknas. Det är alltså en mycket betydlig kontingent, hvarmed den högre klassen rekryteras nedifrån. Att detta år ifrån år kan fortgå, utan att trängseln på embetsmannabanorna och i de lefnadsställningar, som den högre klassen i Sverigeintager, är större, än hvad den faktiskt är, bevisar, då denna klass endast långsamt tilltager i antal, att afgången inom densamma är mycket stor. Dock beror denna starka afgång icke på något slags degeneration, såsom understundom vid tal om dessa förhållanden från socialistiskt håll påstås, utan derpå att dels äktenskapsåldern inom denna klass är långt framskjuten, dels många förblifva ogifta. Orsaken härtill är åter förenämda starka tillopp nedifrån och deraf följande häftiga konkurrens om platserna.

Ehuru sålunda öfvergång från lägre till högre klass på nu anförda sätt är en vanlig företeelse i det moderna samhället, stå likväl klasserna skarpt söndrade från hvarandra. Endast ytterst sällan blanda de sig i umgänge och giftermål utom inom grupper, som stå liksom midt emellan tvenne sådana. Mellan klasserna råder lika litet som mellan de forna stånden personliga förbindelser af antydd art. Högre och lägre i samhället äro skilda åt i afseende på *commercium et connubium* ännu i dag som för två tusen år sedan, då detta gälde som märke på jemnbördighet. Det är hårdt, men kan, så länge bildning och egendom äro så ojemnt fördelade, ej annorlunda vara.

Redan ofvan antyddes, att tendens till koncentration af egendomen på vissa händer tydligen förefinnes uti det

moderna samhället. Samtidigt anmärktes likväl, att denna rörelse icke omedelbart sammanhänger med förändringar uti klasserna. Vore klassmärket besittning eller icke-besittning af egendom, såsom det ej sällan angifves, så skulle förändringar uti egendomen direkt inverka på klassförhållandena.Detta är dock icke fallet; icke ägande af jord och kapital, utan åtnjutande af en viss inkomst utgör, såsom ofvan är beskrifvet, grundlaget för klasserna. Men om vi alltså måste fasthålla härvid, så hindrar oss detta dock ingalunda från att erkänna, att i andra afseenden vigtiga sociala verkningar följa utaf besittningen af egendom, hvaraf åter indirekt klassförhållandena torde röna inverkan. Det är en helt annan sak att hemta sin inkomst från egen jord och eget kapital än att taga den från en arbetsgifvares hand, äfven om inkomsten i båda fallen är densamma. Att vara man för sig gifver helt annan pregel åt en menniskas hela lif och äfven karakter än att tjena en annan. En utveckling, som minskar antalet sjelfägare och driftsherrar inom samhället samt ökar skaran af löntagare, högre och lägre, skall tvifvelsutan medföra stora och långt ifrån gynsamma sociala verkningar, om dessa också ej komma att te sig direkt såsom omflyttningar från klass till klass. Frågan, huruvida menniskorna uti det moderna samhället mer och mer delas uti ett ringa antal egendomsägare och en ofantlig massa egendomslöse löntagare, sammanfaller sålunda icke med den om förändringar uti klasserna; det ena är icke identiskt med det andra. Men den nämda frågan är icke dess mindre ytterst betydelsefull. Af det svar, som utvecklingen kommer att gifva på denna fråga, beror i icke ringa grad, huru den civiliserade verldens närmaste framtid i socialt afseende skall gestalta sig.

Att för närvarande med säkerhet säga, huruvida egendomsägarnes antal ökas eller minskas, är icke möjligt. Att handtverkare och smärre industriidkaresamt handlande om icke absolut, i följd af folkökningen, så dock relativt aftaga i antal är obestridligt. Bevis derom föreligga från alla länder. Den stora industrien och den stora handeln undantränga de små rörelserna af båda slagen. Fördelarne för den stora allmänheten särskildt af småhandlandenas försvinnande äro emellertid så stora, att de mer än väl uppväga förlusten af en del sjelfständiga yrkesmän. De industriella företagens förvandling till aktiebolag göra det åter omöjligt att säga, huruvida samhället genom handtverkets förfall vinner eller förlorar uti sjelfständiga egendomsägare. Vida vigtigare än detta är emellertid frågan, huruvida jordägarnes antal ökas eller minskas. Från andra länder föreligga olika uppgifter härom; beträffande Sverige lemna efterföljande siffror åtminstone för nutiden en fingervisning. Jordägarne fördelade efter den olika ägorymd af odlad jord, som de sjelfve bruka, utgjorde:

Med ägorymd af:

1867

1887

intill

4

tunnl.

57,755

25,12 %

58,464

22,60 %

4—40

»

146,819

63,85 »

174,784

67,55 »

40—200

»

22,664

9,86 »

23,290

9,00 »

öfver

200

»

2,697

1,17 »

2,192

0,85 »

Summa

229,935

100 %

258,730

100 %

De absoluta talen äro mindre tillförlitliga, deremot de relativa säkert ganska trovärda. De ådagalägga, att den stora jordegendomen i Sverige aftagit, den mindre tilltagit, oaktadt i fråga om skogsegendomen uti Dalarne och Gestrikland under senare år en stark koncentration ägt rum. Väl afse dessa siffror blott den af ägarne sjelfve brukadejorden, ej den bortarrenderade; men intet synes antyda, att förändringarne i procenttalen skulle väsendtligt påverkas af den senares medräknande.

En annan fråga, som närmare sammanhänger med förändringar uti klassförhållandena är den, huruvida inkomsterna uti det moderna samhället tendera att stegras på vissa händer mer än på andra. Frågan kan äfven formuleras så: huruvida fördelningen af det nationella arbetets afkastning blir allt ojemnare eller tvärtom. Denna fråga sammanfaller ej med den förra angående egendomens fördelning, oaktadt i dagligt tal begreppen egendom eller förmögenhet och inkomst såsom grund för en persons ekonomi ofta förblandas. Flertalets inkomster härstamma ej från förmögenhet utan från arbete; inkomsternas fördelning är sålunda en helt annan sak än egendomens. I hvad mån alltså förskjutningar i afseende på först nämda fördelning äger rum, och i hvilken

riktning dessa gå, utgör föremål för alldeles motsatta meningar. Socialister och andre förmena, att uti det moderna samhället de mycket stora inkomsterna snabbt ökas i antal på bekostnad af de medelstora, sammalunda de mycket små. De rike varda allt rikare, de fattige allt fattigare. Å andra sidan förfäktas med ifver utaf anhängarne af den liberala och klassiska ekonomien, att den materiella afkastningens fördelning mer och mer sker till förmån för de små i samhället och särskildt för löntagarne. De medelstora inkomsterna ökas i antal snabbare än andra. Så Leroy-Beaulieu för Frankrike, Giffen och Goschen för England, Soetbeer för Tyskland.Till en början må anmärkas, att svaret på detta spörsmål helt visst blir olika, allt efter som man afser en större tidrymd eller inskränker sig till de senaste årtiondena. Går man så långt tillbaka som till tiden före seklets midt, så tro vi, att man måste beträffande de stora kulturländerna gifva socialisterna rätt. Innan alla de krafter kommo i gång, hvilka i form af fabrikslagar, arbetareorganisationer m. m. satte en gräns för arbetarnes ohejdade exploitering af sina arbetsgifvare, syftade den ekonomiska utvecklingen under den fria konkurrensens regim otvifvelaktigt till att hopa de växande rikedomarne allenast hos ett fåtal. Sedan den tiden hafva emellertid förhållandena mycket ändrats. Den andel af afkastningen, som tillfaller arbetet, är nu en helt annan än då och växer oafbrutet. Härom kan intet tvifvel råda; de ständigt stegrade arbetslönerna i förening med räntans fall ådagalägga detta till fylles. De egendomslöses, kroppsarbetarnes och andre löntagares, inkomster hafva under de sista 30—40 åren ökats ofantligt. I detta afseende hafva de nämda ekonomerna och deras likar rätt. Men hafva dessa inkomster äfven ökats i proportion med egendomsägarnes, kapitalisternas? Och hafva de medelstora inkomsterna ökats i antal lika mycket som de stora och mycket stora? Det är häruti frågans tyngdpunkt ligger. Ty deraf beror, huruvida afkastningen af det materiella arbetet fördelas allt mera ojemt eller ej, huruvida förmögenhetsolikheterna växa eller aftaga.

I hvarje land, hvarest uppgifter angående befolkningens inkomster föreligga, letas med ifver utisiffrorna härom efter svaret på nämda fråga. Mestadels är dock materialet ej sådant, att ett definitivt svar kan erhållas. Iakttagelsetiden är ännu för kort, knappt ett par tre årtionden. Dertill lämpa sig uppgifterna icke alltid härför. Dock tyckes det, som om beträffande Tyskland, från hvilket ensamt mera säkra uppgifter föreligga, svaret utfölle till optimisternas nackdel. Inkomsterna på 100,000 mk. och derutöfver tillväxa i antal mångdubbelt mer än andra. Otvifvelaktigt är detsamma fallet i ännu högre grad icke blott uti Förenta Staterna, utan äfven i England och Frankrike.

Likväl vore det oriktigt att af denna rikedomens tillväxt på några händer, såsom socialisterna göra, draga den slutsatsen att samtidigt de fattige varda allt fattigare. Under en tid som den närvarande af starkt växande nationell afkastning följer icke det senare af det förra. Arbetets ökade afkastning medgifver på en gång större inkomster för arbetarne både absolut och relativt d. v. s. i förhållande till afkastningen samt uppkomsten af mångmillionärer. Förmögenhetsolikheterna kunna sålunda oafbrutet växa, utan att fattigdomen derigenom blir större hos de fattige; ja, de förra kunna växa, samtidigt med att arbetets andel uti afkastningen ökas mer än kapitalets. Allt beror på antalet arbetare och antalet driftsherrar, som skola dela den växande afkastningen. Ett exempel skall förtydliga förhållandet. Antag, att det industriella arbetets afkastning hos ett folk vid en viss tidpunkt utgör 1,000 mill. kr., som fördelas till 40 % på 1 mill. arbetare och till 60 % på 100,000 driftsherrar. Trettio årsenare har afkastningen genom uppfinning af nya maskiner m. m. vuxit till 2,000 mill. kr., som fördelas med 50 % på hvardera. Samtidigt hafva arbetarnes antal ökats till 1,2 mill., driftsherrarnes åter i följd af de stores seger öfver de små sjunkit till 60,000. Vid den förra tidpunkten erhöll hvarje arbetare i medeltal 400 kr., hvarje driftsherre 6,000 kr.; vid den senare få arbetarne i medeltal 833 kr., driftsherrarne 16,667 kr.

Dessa tal kunna på många sätt ändras och likväl samma resultat uppstå: både absolut och relativt ökad andel för arbetet hand i hand med stegrad förmögenhetsolikhet. Dock är det icke den industriella produktionen eller öfver hufvud någon som helst produktion, som i närvarande tid är den förnämste skaparen af de öfvermåttan stora inkomsterna, respektive förmögenheterna. Dessa uppstå nu mer vida oftare genom spekulation, spekulation i papper medelst börsspel och i varor medelst ringar *(corners, trusts)* och terminhandel. Om de på detta sätt vunna inkomsterna kan ordagrant tillämpas äldre ekonomers uppfattning, att all inkomst utaf transaktioner med andra endast är en öfverflyttning af penningar från en ficka till en annan, alltså ehuru i andra former densamma som

ficktjufvens. Tagas de ur dessa källor flytande inkomsterna med i räkningen, så bör det ej förvåna, att inkomsterna på 100,000 och derutöfver växa snabbare än alla andra, samt att förmögenhetsolikheterna stiga, samtidigt med att arbetets andel i afkastningen ökas. I sjelfva verket synes detta vara det faktiska förloppet af dessa ting i närvarande tid.De mycket stora inkomsterna och de mycket små tillväxa, om också ej de senare lika snabbt som de förra, både i storlek och antal. Deremot går det tillbaka med de medelstora inkomsterna och deras innehafvare, de smärre industriidkarne och de små kapitalisterna, ty det är de senare som vid börsspelet få sitta emellan. En omflyttning utaf inkomsterna och förmögenheten äger rum uti de stora kulturländerna, hvilken verkar menligt på vissa delar af såväl mellanklassen som den högsta. Individerna, som träffas deraf, nedsjunka väl ej, såsom redan ofvan är anmärkt, uti lägre klass; men de sociala grupper, som de tillhöra, förminskas eller försvinna. På klasserna som sjelfständiga sociala formationer utöfva sålunda dessa förhållanden en mäktig inverkan. Vidare följer af försvagandet utaf de befolkningselement, som utgöra de förmedlande öfvergångarne mellan stora och små i samhället, att afstånden mellan dessa synas växa. I synnerhet visar sig detta beträffande arbetare och arbetsgifvare inom industrien och öfver hufvud all produktion, som låter förvandla sig till stordrift.

Beträffande Sverige finnas icke uppgifter om denna sak att anföra, oaktadt vi sedan gammalt äga en direkt inkomstskatt för all annan inkomst än af fastighet. Men hela den statistik, som omfattar det ekonomiska och sociala lifvets företeelser befinner sig hos oss i lägervall. De enda siffror, som kunna åberopas rörande ifrågavarande förhållanden, äro de, som hemtas af generalsammandraget öfver bevillningen. Enligt detta fördelade sig den uppskattadeinkomsten på nedan nämda kategorier inkomsttagare i % sålunda:

1865

1875

1885

1891

Kapital

11,01

7,46

8,01

6,59

Allm. tjenst eller pension

18,98

15,62

17,06

15,96

Ensk. tjenst eller pension

12,04

11,58

14,49

16,67

Rörelse, yrke, eller eljest

57,97

65,34

60,44

60,78

100,00

100,00

100,00

100,00

Förestående siffror föra ett mycket tydligt språk angående konjunkturens vexlingar under denna tid äfvensom om den allmänna löneförhöjning, som blef en följd häraf under senare delen af 1870-talet. Rörande fördelningsförhållandena lemna blott siffrorna för enskild tjenst och pension ett oförtydbart vittnesbörd. De löntagare i enskild tjenst, hvilkas inkomster blifva föremål för uppskattning, de större alltså, hafva sett sina inkomster jemförelsevis förökade. I öfrigt kunna af flera skäl inga säkra slutsatser angående den föreliggande frågan hemtas af dessa siffror. Dock allt öfvervägdt, synas förhållandena i Sverige icke leda till en ojemnare fördelning, än som redan förefinnes, snarare tvärtom. Vi sakna de moderna förutsättningarna för de stora inkomsterna en storindustri alltså, terminhandel och börser med börsspel, eller snabbt växande stora städer. Dertill finnes hos Svenskarne en alltför utpräglad smak för ett högt lefnadssätt för att arftagarne till stora förmögenheter här skulle lägga sig mycket vinn om deras förökande. Slutligen synes den tid i Sverige vara förbi, då nya millionförmögenheterkunde uppstå. Att detta oaktadt mellanklassen utom bönderna äfven här angripes af utvecklingen, torde ej kunna förnekas. Der fabriksindustri öfverhufvud uppstår, fördrifver den, äfven om den sjelf ej kan få namn af storindustri, hemslöjden och handtverket.Socialismen och det nutida samhället.

I.

Den moderna socialismens genesis.

Nutidens sociala rörelse är en produkt af utvecklingen på samma sätt, som en gång tredje ståndets opposition mot de priviligierade stånden var. Detta är dess skiljemärke från alla tidigare sociala rörelser, utgångna från de lägst stående. De slafuppror och bondekrig, hvarom häfderna ofta förtälja, voro undertrycktes protester mot sina förtryckare, vanligen afseende endast vissa missförhållandens afhjelpande, men de beteckna icke ett nytt uppslag uti de civiliserade samhällenas utveckling. När 1300-talets lollarder i England och 1500-talets vederdöpare i Tyskland utom afhjelpande af stundens nöd predikade ett nytt samhälle efter missförstådda ställen ur Bibeln, så stöddes rörelsen blott af sina anhängares svärmeri. När åter våra dagars socialister predika nya himlar och en ny jord, så står bakom dem den sociala utvecklingens hela makt.Sedan ståndssamhället fått vika för klass-samhället, var det en historisk nödvändighet, att den sociala rörelse, som vi nu se, skulle uppstå uti det senare. Nedom det tredje ståndet står det fjerde; när det förra ryckt upp i förgrunden af det sociala och politiska lifvet, hvad är då naturligare, än att bakom det arbetarebataljonerna börja röra på sig till uppmarsch? Och som fjerde ståndet är det sista, bakom hvilket intet folkelement finnes, som kan intaga dess ställe och utföra dess uppgift, så är det klart, att en rörelse afseende dess höjande i jemnbredd med de högre icke stannar vid en blott arbetarerörelse, utan går

vida längre, syftande till en helt ny social organisation. Ursprungligen afseende intet annat än kroppsarbetarne, måste den moderna sociala rörelsen komma att beröra alla samfundselement samt till sist åsyfta intet mindre än en fullständig omdaning af samhället i dess helhet. Denna omdaning kan emellertid tänkas utförd på mer än ett sätt. Om den väg, som socialismen utpekar för densamma, leder till en riktig och önskvärd sådan omgestaltning, är just hvad vi här vilja undersöka. Men först skola vi något skärskåda socialismen sjelf och den omgifning, uti hvilken den uppväxt.

Förebuden till den moderna socialismen visa sig tidigast i Frankrike, före och under den stora revolutionen. Litteraturen, som bereder sinnena för denna rörelse, innehåller mångfaldiga yttringar af socialistiska ideer. De förekomma som enstaka vändningar hos ekonomerna af Turgots skola och andra demokratiska publicister; hos några såsom Mably, Morelly,Brisson och Boissel framträda de äfven uti ett fullfärdigt system, men närma sig dermed utopierna. I allmänhet kan om dessa yttringar af socialismens ideer sägas, äfven der de ordagrant upprepats i senare tid, att de äro ofullgångna tankefoster, mera härflytande från fantasien än en klar insigt uti de sociala och ekonomiska tingens natur, ty det var just denna insigt, som felades och som först i detta århundrade vunnits. Dessa röster äro derför att betrakta blott som förebud.

Detsamma kan i ännu högre grad sägas om den kommunistiska rörelse, som under namn af Babeufs sammansvärjning utspelades 1796. Denna rörelse innehåller den yttersta konseqvensen af den jemlikhetsprincip, som revolutionen proklamerat, men som feuillanterna låtit stanna vid borgerlig likhet, girondisterna utsträckt jemväl till politisk, hvartill terroristerna velat lägga den faktiska, som guillotinen kunde åstadkomma genom att afmeja alla hufvuden, som höjde sig öfver massan. Babeuf och hans vänner tänkte ut tanken och fordrade för den skull upphäfvandet af all olikhets källa egendomen, hvilken äfven skräckmännen af den 10 Thermidor lemnat orörd. Denna sammansvärjning är knappt annat än en yttring af det konseqvensmakeri, som låter hvarje stor rörelse åtföljas af sin karrikatyr. Så hade reformationen sina vederdöpare, kampen mot Stuartarne sina *levellers;* på samma sätt som i närvarande tid socialismen har bakom sig anarkisterna, qvinnoemancipationen den fria kärlekens och den absoluta jemlikhetens amazoner o. s. v. Babeufs kommunism intager ungefär enahanda ställning till den franskarevolutionen och kan derför knappt räknas som inledning till den moderna socialistiska arbetarerörelsen. Från sin graf har den utöfvat ett visst inflytande på densamma genom den s. k. Babouvismen, som efter utgifvandet af historien om Babeuf 1828 vann anhängare i Frankrikes arbetareverld. Men ett direkt samband mellan denna rörelse och senare tiders förefinnes ej.

De båda förutsättningarne för den moderna socialismens framträdande, de sociala och ekonomiska vetenskapernas utveckling samt arbetareståndets ombildning uti de stora industriländerna till ett arbetareproletariat, inträda först under detta århundrade. Som sist nämda tilldragelse utgör sjelfva utgångspunkten för hela rörelsen både den socialistiska och icke-socialistiska såväl inom litteraturen som i samhället, må vi först egna den vår uppmärksamhet.

Redan vid tal om ståndsväsendets upplösning omnämdes, att de befolkningselement, som utom de privilegierade stånden drogo kortaste strået vid denna sociala omhvälfning, voro de i handtverk eller eljest i yrkena sysselsatte arbetarne. Den fiendskap, för hvilken desse en gång fast sammanbundne arbetare voro från skilda håll utsatte, ändade med bandens lossande och arbetarnes fullständiga desorganisation. Den samtidigt försiggående omhvälfningen inom produktionen underhjelpte denna process i dubbelt afseende. Industrien konkurrerade ihjel handtverket och manufakturen inom de yrken, som tillstadde uppkomsten af en industri, men öppnade samtidigt rum för alla de arbetare, som genom de förras ruin skulleblifvit brödlösa. De forne gesällerna och lärlingarne blefvo industriarbetare, likaså de uti hemslöjden (manufakturen) sysselsatte arbetarne, synnerligen inom textilbranchen. Desse voro de förste, som inmönstrades uti den industriella armeen, men blefvo ej de ende. Industrien kräfde flera armar. Fabrikerna värfvade så mycket folk, de kunde få, med den följd att hela den arbetareskara, som ej var bunden på annat håll, samlades dit. En öfvervägande del af det fjerde ståndet går sålunda in här för att under denna tjenst allmänt förvandlas uti de stora kulturländerna till ett proletariat. Dock kommer denna förvandling ej genast. Till en början synas inga tecken till en för arbetarne så olycksbringande utveckling. Tvärtom tyckas med de snabbt växande arbetstillfällena utsigter till bättre tider öppnas för

yrkesarbetarne af alla slag; desse uppfattade äfven den försiggående omhvälfningen inom produktionen på detta sätt. Det nya arbetet och det med detta följande nya lifvet tilltalade äfven och lockade dem. Det var först senare, i den mån nämda omhvälfning hann föra ut sina konseqvenser, som bladet vänder sig och ofärden börjar.

Den ekonomiska revolution, hvarom fråga är, bestod uti uppkomsten af fabriksindustri. De stadier, som denna del af produktionen genomlupit, äro handtverket, hemslöjden eller manufakturen och fabriksindustrien. Dock är det andra stadiet eller hemslöjden, uti hvilken arbetarne hvar och en uti sitt hem arbeta för kapitalisten-driftsherren eller äfven direkt för den allmänna marknaden, ingalunda en nödvändig öfvergångsform. I många, kanhända deflesta fall uppstod fabriksindustrien omedelbart vid sidan om handtverket. Det för den förra karakteristiska är användning af maskiner samt arbetets på en gång delning och koncentration, delning i det att hvar arbetare blott utför en detalj af varans framställande, koncentration i det att stora arbetareskaror samlas på ett ställe. Härtill kommer vidare krafvet på stort kapital för anläggning och drift.

Denna omhvälfning inom det industriella arbetet försiggick olika tidigt inom olika länder och är för öfrigt uti de fattigare ännu långt ifrån genomförd. Redan från 1500- och 1600-talen berättas om fabriker, väfnads- och lergods-, uti Italien, Frankrike, Tyskland och Holland, hvilka sysselsatte hundratals arbetare inom ett enda etablissement. Allmänna blifva dessa dock först under 1700-talet, och nu mest uti England. De uppstå samtidigt med uppfinningen af maskiner för textiltillverkningen samt af nya motorer. Den af Highs 1764 uppfunna spinnstolen, som fått namnet »Jenny», var ännu afsedd att drifvas för hand och kunde alltså brukas inom hemmen; men redan tre år senare förbättrades den af Arkwright och Hargraves derhän, att mekanisk drifkraft för densamma kunde användas, Detta förde till anläggningen af fabriker, och snart var all spånad icke blott af bomull utan äfven af ull öfverförd till dessa. Under åren 1780 till 1790 ökades spinnerifabrikerna i England från 20 till 150. Med sistnämda år började vidare vattenkraften utbytas mot den af Watt (1764) konstruerade ångmaskinen, och derefter går omhvälfningen med jättesteg, särdeles sedan Cartwright ungefär samtidigt uppfunnit den mekaniska väfstolen.Hela textiltillverkningen var nu inom kort förvandlad till fabriksindustri. Andra arbetsgrenar, såsom metall- och lergodsfabrikationen, följde efter råd och lägenhet samma utveckling.

Verkan af nu antydda förändringar inom produktionen för såväl handtverket som hemslöjden var och är öfverallt densamma. Fabriken dödar verkstaden och flyttar arbetet från hemmen inom sina murar. Endast de mycket små verkstäderna, uti hvilka mästaren sjelf är arbetare, och som syssla lika mycket med reparationer som med förfärdigande af nya varor, kunna bibehålla sig vid sidan om fabriken. På samma gång spränger den skråväsendet, der detta finnes. Skråsystemet begränsade antalet arbetare, som hvarje mästare fick sysselsätta, fixerade löner och priser och band produktionen på många vis. Storindustrien tål intet af allt detta; den fordrar stor arbetsstyrka med full frihet att, när den så finner lämpligt, reducera densamma, fri och öppen marknad samt det pris, som efterfrågan kan betinga, med ett ord absolut handlingsfrihet.

För arbetarne gestaltade sig dessa förändringar till en början ingalunda ogynsamt. Skråväsendets fall och utbytet af verkstaden mot fabriken syntes för gesällerna närmast som en vinning. Som industriarbetare behöfde de ej längre bo under arbetsgifvarens tak, åto ej vid hans bord och kommo ej uti nära personlig beröring med honom. De undsluppo härigenom det ofta tryckande husbondevälde, som inom det skråbundna handtverket länge plågat dem. Äfven syntes för mången lifvet inom den stora fabriken med de många kamraterna mera lockandeän det, som den trånga verkstaden erbjöd. En annan nyhet var, att hela lönen utbetaltes kontant i penningar, icke som inom handtverket delvis in natura. Detta var en följd af dels svårigheten för fabriksherren att gifva hus och föda åt ett så stort antal arbetare, dels den med tillverkningens storlek ökade tillgången på reda penningar. Arbetarne, som nu kunde för den kontanta lönen köpa, hvad de ville — och de nya billiga fabriksalstren särdeles i klädnadsväg frestade i hög grad deras köplust — helsade denna nyhet liksom den förra med glädje.

Af dessa båda förändringar uti arbetarnes lefnadsförhållanden följde en annan, oändligt mycket vigtigare än de, äfven den af arbetarne mottagen med tillfredsställelse ehuru i sina verkningar för dem olycksbringande. Det var utsigten att sätta bo och gifta sig. För gesällerna hade detta varit i regeln omöjligt; handtverket var ej beräknadt på gifta arbetare. Nu lossnade de band, som hindrat uppfyllandet af denna naturliga önskan. Dertill gåfvo

fabrikerna till en början, och innan ännu konkurrensen mellan dem blifvit stark, jemförelsevis goda löner, hvadan i regeln hvem som ville äfven kunde sätta bo. Slutligen gjorde pligten att nu sjelf sörja för födan giftermål för mången till en nödvändighet. Den stora folkökningen uti de europeiska samhällena under detta århundrade har till stor del förorsakats af ifrågavarande förändring uti yrkesarbetarnes lefnadsförhållanden.

Äfven den stora specialiseringen uti produktionen, hvilken gifver arbetaren blott en detalj att utföra, samt maskinerna mottogos af honom i allmänhet utan motvilja. Arbetarnes harm mot maskinernauppstår först, när de finna, att dessa genom att spara arbetskraft beröfva dem arbetstillfällen. Sjelfva arbetet vid maskinen var ej föremål för sådan; till en början snarare tvärtom. Det fordrades nu ej långa läroår för att utbilda sig uti yrket; skötandet af en maskin kunde hvem som helst efter kort tid utföra. Att af samma anledning qvinnor och barn började användas uti den vuxne arbetarens ställe, väckte ej heller arbetarnes ovilja. Tvärtom betraktades detta af mången med stor familj som en välkommen hjelp uti omsorgen om den husliga ekonomien.

I många afseenden företedde sålunda omgestaltningen af produktionen under sitt första skede ljusa och fördelaktiga sidor för arbetarne. Snart förvandlas dock ljus till mörker; nyheterna byta skepnad och blifva efter hand till lika många olyckor. Orsaken härtill låg likväl icke uti dessa nyheter sjelfva; men den följde af samma ekonomiska omhvälfning som de. Den bestod uti konkurrensen mellan fabriksherrarne på den allmänna marknaden samt det rättssystem, hvars princip af Gournay först uttrycktes med *laisser faire, laisser aller.* Konkurrensen mellan arbetsgifvarne förde mycket snabbt till sträfvan att sänka produktionskostnaden. Ju billigare varor, dess större utsigt att afgå som segrare ur den allmänna konkurrenskampen. Den industriidkare, som icke kunde hålla ut i täflan om nedsättning uti produktionskostnader, gick under. Med denna visshet för ögonen drefvos desse af den ekonomiska utvecklingen sjelf att till det yttersta söka genomföra besparingar i tillverkningen. Enklast och lättast kunde detta ske genom att 1) sänka lönerna, 2) öka arbetstiden. Dettablef alltså den väg, på hvilken fabriksherrarne slogo in, några för att undgå hotande undergång, andre för att vinna den segerns palm, som guldets herre förbehållit de starke och ej ömhjertade. Från 19:de århundradets början se vi sålunda båda dessa åtgärder allmänt tillämpas.

Ett verksamt motstånd från arbetarnes sida mot dessa för dem skadliga följder af den nya ordningen var ej möjligt. Lättheten att sätta eget bo och bygga hjonelag hade medfört en stark folkökning. Arbete fanns ej att få för denna växande folkstock utom vid fabrikerna. Dertill var fältet för de arbetssökande begränsadt i följd af arbetets specialisering. De som engång kommit in uti fabrikerna, voro i allmänhet snart oduglige för annat arbete än det, hvartill de blifvit invande. Konkurrensen mellan arbetarne inbördes tvang dem således att antaga, hvilka vilkor som bjödos. Slutligen voro nu alla de band, som tidigare hållit yrkesarbetarne samman och gifvit dem stöd i kampen om löneförhållanden och annat, borta. Arbetarne stodo isolerade hvar för sig och voro derför värnlöst prisgifne åt sina herrars godtycke.

Den utveckling, hvars hufvuddrag vi ofvan tecknat, tager tidigast fart uti England, dernäst i Frankrike. Ingenstädes har den så fört ut sina yttersta konseqvenser, som i först nämda land. Höjdpunkten når den både der och i Frankrike under tiden från napoleonska krigens slut till fram emot 1850-talet. Under dessa årtionden hopa sig rikedomarne uti de båda länderna skyhögt, men samtidigt ock deras elände, som i första hand hjelpt till att samladem. Fr. Engels skildring af de engelske fabriksarbetarnes läge *(die Lage der arbeitenden Klasse in England)* är färglagd af författarens ovilja mot det rådande ekonomiska systemet; men utan ringaste tvifvel var tillståndet bland dem mångenstädes hårresande.

Till allt det elände, som fabriksarbetet sjelft medförde, sällade sig nemligen äfven arbetslöshet. Till en del var och är den permanent uti det moderna samhället, dels i följd af den med lättheten att ingå giftermål följande starka folkökningen, dels ock på grund af industriens snabbt vexlande behof af arbetskraft. Ännu i dag går en ej obetydlig procentsats af yrkesarbetarne på detta sätt året om ledig. Undersökningar uti Tyskland hafva visat, att inom vissa yrken ända till 25 % af arbetsstocken under senaste år varit utan arbete. Desse utgöra hvad man kallat industriens »reservarmé». Till denna hvardagliga form af arbetslöshet kommer så den temporära, men ytterst omfattande, som kriserna medföra. Krisen, såsom en periodiskt hvart tionde, nu ungefär hvart femte år

återkommande affärsstockning, är äfven något för industrialismen och den fria marknaden karakteristiskt. Krisen är tidpunkten för den moderna ekonomiens »naturliga urval» bland företagen; de svaga stupa derunder, de starka blifva starkare. Men icke endast arbetets ledare kunna hårdt hemsökas af detta gissel; det svänges ej mindre obarmhertigt öfver gemene man. Till de usla lönerna och allt annat elände, som fabriksarbetet bragte, kom alltså arbetslösheten. Den rågade måttet af de olyckor, som tingens nyaordning framkallat för kroppsarbetarne. För den, som inga besparingar äger, emedan inga sådana kunnat göras, är bristen på arbetstillfällen det värsta af allt. Han försänkes deraf ögonblickligen och ofelbart uti den djupaste nöd.

Det var under samverkan af alla nu anförda förhållanden, som Englands och Frankrikes arbetare och derefter andra länders, i den mån de gripas af den nya tidens ström, förvandlas till ett proletariat.

Innebörden af detta ord fattas ej allestädes lika. Å socialistiskt håll användes uttrycket proletär liktydigt med egendomslös, och som flertalet kroppsarbetare sakna egendom, äfven liktydigt med arbetare. Engels definierar proletär helt enkelt med *working man,* arbetare. Detta är fullkomligt vilseledande. Flertalet af embetsmän, af hvilka många sitta med höga inkomster, skulle då äfven vara proletärer! Saknaden af jord och kapital är ej nog att göra någon till proletär; dertill fordras först och främst, att inkomsten är så låg, att den med nöd förslår att uppehålla sin man, m. a. o. att han är försänkt i fattigdom. Men icke heller detta är tillräckligt; fattigdomen kan vara ett öfvergångsskede uti en menniskas lif, hvarur hon kan arbeta sig upp, eller en verkan af tillfälligheter, för hvilka ingen och intet rår. Men sådan är ej proletärens fattigdom. Den är permanent och hopplös, följer honom från vaggan till grafven; och vidare, proletariatet är en massföreteelse, förorsakad mera af samhällets ekonomiska och sociala organisation än af individens förhållande. Att denna massa vaknat till medvetande härom, är icke, såsom L. v. Stein menar, nödvändigt; snarare kan man säga,att proletariatet i samma stund, som detta sker, tagit första steget till sin emancipation. Deremot är proletariatet — och detta utgör dess skiljemärke från andra tiders och andra länders fattige — en massa bestående af frie, helt och hållet åt sig sjelfve öfverlemnade lönarbetare. Der, hvarest arbetarne i händelse af sjukdom och på ålderdomen hafva uti arbetsgifvarne sina försörjare och alltså ett band af ömsesidiga förpligtelser förenar båda såsom uti äldre tid godsherren och hans underlydande, der utgöra de ej ett proletariat. Det är hufvudsakligen uti perioder af rättslig frihet och likhet, som ett proletariat uppstår. Vi påträffa alltså ett sådant uti de skaror, som af Roms maktägande stillades med *panes et circenses;* och så uti våra dagars kroppsarbetare.

Tidigast var det industriarbetaren, som fick erfara de olycksbringande verkningarna af det nya arbetssättet och den ekonomiska friheten. Dernäst drabbades de löse arbetarne i städerna deraf; ja, en stor del af desse kom snart att intaga den plats som fabrikernas reserv-armé, som den nya ordningen fordrade, och sjunker derigenom djupare än alla andre. Äfven arbetarne inom öfriga yrken hotas med ett liknande öde. De forna banden mellan husbonde och arbetare lossnade allmänt; dertill sträfva lönerna att öfver allt intaga samma höjd. I synnerhet jordbruksarbetarne, som i England länge befunnit sig uti det uslaste läge, bidraga sålunda att fylla proletariatets leder. Med ett ord större delen af arbetareklassen i England och Frankrike är under 1820- och 1830-talen i färd att nedsjunka till ett väl till namnet fritt, men i verkligheten trälbundet stånd,himmelsvidt skildt från öfriga klasser i samhället. Uti andra länder, såsom Belgien, Tyskland, Österrike, Italien har utvecklingen varit senare och aldrig nått hvad beträffar massornas elände den höjd, som uti de nämda länderna, men allestädes hafva tendenserna till utbredande af ett enormt masselände varit desamma.

Massornas elände — se der den omedelbara förutsättningen för såväl den moderna socialismen som den från kroppsarbetarne utgående emancipationsrörelsen, Det sociala lidandet utgör af det menskliga lidandets trenne hufvudslag — det psykiska, det fysiska och det sociala — en stor grupp. För visso, det sociala lidandet har funnits långt före vår tid; på sätt och vis kan det sägas vara årsbarn med kulturen. Öfverallt hvarest slafveri och strängt husbondevälde eller stor rikedom och stor fattigdom funnits, påträffas offren för detsamma. Men menniskornas uppfattning deraf har varit en helt annan tidigare än nu. De som hemsöktes deraf i forna tider hafva icke erfarit det så djupt; det har för flertalet synts såsom något helt naturligt, som skulle så vara, och hvarmed man finge sig nöja. Det 19:de århundradets offer för det sociala lidandet känna och tänka annorlunda än

sina föregångare. Det personliga beroendet af en arbetsgifvare synes nedsättande för den, som är inför lagen likställd med sin herre och understundom hans jemlike äfven i politiska rättigheter. Och fattigdomen, äfven om den icke, såsom dock ofta är fallet, är liktydig med nöd, kännes på samma sätt. Klass-samhällets proletär kan ejsom Franciscus af Assisi välsigna fattigdomen eller ens med lugn finna sig deri, när han ser, huru hans laglige jemlikar vältra sig uti all rikedomens herrlighet. Det sociala lidandet får i ett samhälle, som uppställt jemlikheten som grundprincip, en udd, som det icke ägde under annat samfundsskick.

Af öfrige medlemmar uti det moderna samhället var det växande sociala eländet en tid obemärkt; men snart öppnades ögonen för detsamma först hos några få, så hos allt flere. Härmed är signalen till dess bekämpande gifven. Åsynen af ett lidande gifver nemligen ädla sinnen ingen ro; de rusta sig att upptaga kampen mot detsamma för att fördrifva det. Till en början kanske blott en och annan vågar sig derpå, snart ökas dock de stridandes leder. Det är menniskornas heder, att kampen mot lidandet bland likar aldrig saknat och aldrig skall sakna stridsmän.

De förste kämparne mot det elände, som det moderna arbetets gång utbredde inom stora lager af befolkningen, voro de socialistiske författarne. Dock hade näppeligen åsynen af fattigdomen, huru hjertslitande den understundom än kan vara, ledt till fordran på en helt ny ordning för arbetet och egendomen, med ett ord ett alldeles nytt samfundsskick, derest icke till medlidandet för dess offer sällat sig öfvertygelsen om, att det onda är en omedelbar följd af den bestående ekonomiska regimen, samt att det endast genom dennas upphäfvande och ersättande med en annan kan aflägsnas. Den moderna socialismen har äfven vissa teoretiska förutsättningar och grunder, utan hvilka den säkerligen aldrig blifvit,hvad den är, en lära om egendomsgemenskap och annat dermed samhörande. Af dessa teoretiska grunder skola vi här framhålla trenne.

Den första är nyss nämda öfvertygelse, att den ekonomiska regim för såväl produktionen som utbytet, som den nya tiden medfört, oundvikligen måste äga sådana sociala verkningar. Den fria konkurrensen i förening med den rättsordning, som nu finnes, måste fördela menniskorna uti rika och fattiga. Så länge den anarkiska konkurrensen och privategendomen förblifva orubbade, skall mängden af menniskor städse vara försänkt i elände. Detta är den lärdom, som de socialistiske författarne anse den nyaste tidens ekonomiska historia i eldskrift tecknat inför oss.

Till denna första hörnsten för en socialistisk lärobyggnad komma sedan tvenne andra, af hvilka den ena är delvis ett lån från den klassiska ekonomien. Redan Adam Smith lärde, att arbetet är allt värdes källa, en sats, som sedan utbildades af Ricardo och andre. Lämpande den för sin tankegång, uttryckte socialisterna densamma så: kroppsarbetet är allt värdes källa, och som en omedelbar konseqvens häraf: kroppsarbetarne äro den nationella rikedomens skapare. Vi spåra denna tanke redan hos St.-Simon uti hans uppfattning af *la classe industrielle,* d. ä. förnämligast kroppsarbetarne som den nyttigaste och vigtigaste klassen i samhället. Och ännu i dag hålla Karl Marx' lärjungar fast vid, att kroppsarbetarne ensamme gifva värdena och rikedomen.

Den tredje och sista af de teoretiska grunderna för den moderna socialismen innehålles uti läran om»mervärdet», såsom Marx och andre före honom betecknat saken, eller *»die Rente»,* som Rodbertus-Jagetzow nämde den, eller »arbetets tribut», såsom de franske socialisterna plägade mera allmänt uttrycka sig. Det är det faktum, att af produktionens frukter en del går till ägarne af den natur och de arbetsinstrument, med hvars tillhjelp de förra vunnits. Natur och kapital äro döda ting, som intet gifva af sig sjelfva; först när arbetet tager fatt på dem, alstras deraf värdeföremål och förmögenhet. Nu gifver äganderätten innehafvarne af de förra makten att tillegna sig en del utaf de senare. Storleken af denna andel är enligt K. Marx lika med skilnaden mellan afkastningen brutto samt det till existensminimum nedsatta underhållet för de arbetare, som dels direkt medverkat vid produktionen, dels indirekt bidragit dertill genom de materialier och annat, som förbrukats. Denna fördelningens mekanism förhåller kroppsarbetarne, såsom socialisterna säga, den större delen af deras arbetes afkastning och är i deras ögon en orättfärdighet. Egendomens rättsinstitut, som ligger till grund för denna fördelning, blir således ytterst orsaken till de sociala missförhållandena. För att afhjelpa de senare måste det förra bort.

Detta är i korta drag den moderna socialismens inre genesis. Dess yttre historia förbigå vi här, såsom varande för flertalet läsare bekant. Nog må vara att erinra om, att socialismen både som teori och folkrörelse på 1820-talet

uppstod i Frankrike, men efter 1848 lemnade detta land för att i Belgien och Tyskland fatta fäste. Sist nämda land är nu dess hufvudqvarter, från hvilket den gått ut öfver88

hela verlden. Minst insteg har den erhållit i England, oaktadt arbetareförhållandena på sin tid här utvecklade sig olyckligare än annorstädes, och fastän de förste s. k. vetenskaplige socialisterna (Godwin, Hall, Thompson), voro engelsmän.

II.

De båda riktningarna inom socialismen.

Den moderna rörelse, som bär socialismens namn, visar sig i trenne punkter öfverallt vara densamma. Den utgår från en betraktelse af proletariatets elände och säger sig vilja råda bot härför. Den finner orsaken till det onda uti den rådande egendomsordningen och närmare bestämdt uti den ojemna fördelningen af det nationella arbetets afkastning. Slutligen uppställer den fordran på absolut eller så nära som möjligt absolut jemlikhet. Den först nämda punkten uti den socialistiska tankegången äfvensom till god del den andra gifver socialismen dess kritiska och negativa karakter. Sitt positiva innehåll far den delvis från den andra, men hufvudsakligen från den tredje. Jemlikhetstanken är den moderna socialismens a och o både uti teorierna och ännu mer som folkrörelse.

Inom denna ram af gemensamma drag förekomma sedan vidt skilda, ja rent af motsatta riktningar, från sådana som förorda den strängaste gemenskaputi allt, till dem som kräfva den längst gående individualism. Den vanliga föreställningen är, att ifrågavarande sociala rörelse uteslutande framträder som sträfvan efter allas gemenskap med alla uti ekonomiska och sociala ting. De brukliga namnen för densamma socialism, kommunism, kollektivism bidraga till denna villfarelse. Det var för att beteckna motsatsen till individualismen, det herskande ekonomiska och sociala systemet, som Reybaud införde ordet socialism som namn på den nya läran. Hvad han dermed ville beteckna var ett ekonomiskt system, der hvar och en verkar med och för alla, i motsats till den individualistiska regimen, der en hvar arbetar blott för sig. Snart öfverfördes emellertid uttrycket socialism till det mest i ögonen fallande gemensamhetskrafvet hos den nya läran nemligen egendomsgemenskapen. Detta är nu den betydelse, som fästes vid detsamma liksom vid orden kommunism och kollektivism, och med den menar man sig vanligen hafva uttömt den ifrågavarande rörelsens begrepp.

Så är dock långt ifrån fallet. Inom den s. k. socialismen rymmas äfven de mest utpräglade individualister. Att icke till denna rörelse hänföra Proudhon vore alldeles oriktigt. Ändock har denne åter och återigen opponerat sig mot egendomsgemenskap i hvad form det vara må. *»Je suis pur des infamies socialistes»,* skrifver han uti ett bref till Villegardelle; och sjelf älskar han att kalla sig anarkist d. v. s. individualist till ytterlighet. Men Proudhon fordrade den absoluta jemlikheten lika väl som den fullblodige kommunisten; han endast afskydde den form för dess förverkligande, som leder till upphäfvande afindividens frihet d. v. s. den socialistiska regimen med gemensam egendom o. s. v. För närvarande söker Herzka *(Freiland)* öfvertyga samtiden om möjligheten af den fullaste individualism utan individuel egendom till jorden och delvis icke heller till kapitalet.Andre mer eller mindre till samma individualistiska riktning inom socialismen hörande äro engelsmännen Godwin och Hall, tyskarne Fichte och Marlo, belgaren Colins m. fl. Frågan om gemensamhet eller icke-gemensamhet i egendom och arbete m. m. är en specialfråga, som närmast rör sätt och former för den nya ordningen, icke denna sjelf uti dess grundprincip. Ty denna är blott och bart jemlikhet, ekonomisk och social. Den nutida sociala rörelsens rätta namn är derför icke något af de nu brukliga, utan borde det vara: *egalitarism* eller kortare parism, på svenska likhetssträfvande. En af de grupper bland Paris' arbetare, som på 1830-talet omfattade de nya lärorna, kallade sig äfven *travailleurs égalitaires,* eller kortare *les égalitaires.*

Utom nu anförda alldeles motsatta riktningar hos »likhetssträfvarne» finnas ibland dem, som ensamme rätteligen borde heta socialister, en mängd sådana mer eller mindre från hvarandra afvikande. Så tänka sig några full egendomsgemenskap med gemensam både produktion och konsumtion (kommunister); andre inskränka gemensamheten till den produktiva egendomen och arbetet (socialister, kollektivister), medan åter andre vilja förvandla blott en viss del af den produktiva förmögenheten, jorden, till gemensam egendom, öfverlåtande

arbetet åt de enskildesfria initiativ (land-socialister, nationalister). Slutligen kan man dela de egentlige socialisterna efter det olika sätt, hvarpå de tänka sig gemensamhet i egendom och arbete utförd. Medan några vilja, att staten öfvertager produktionsmedlen och sjelf drifver hela det nationella arbetet (socialdemokraterna, Marxisterna), förorda andre, att staten åt fria associationer af arbetare öfverlemnar arbetsmedlen (gruppsocialister ss. L. Blanc, Lassalle och väl äfven Marx sjelf).

De skiftningar inom de olika socialistiska systemen, som vi nu vidrört, äro alltså både många och mycket stora. Det är emellertid icke så mycket på dem, vi här velat fästa uppmärksamheten, som på tvenne andra olikheter. De nyss anförda röra sig mera om de specielt ekonomiska och organisatoriska sidorna uti de nya lärorna än om tendensen och sinnesriktningen deri. Vidare gälla de mera det utlofvade nya samhället än den nu pågående rörelsen. För den, som framför allt önskar lära känna socialismen uti dess nutida gestalt för att deraf bedöma den som social reformrörelse, med hvilken man i det verkliga lifvet har att räkna, äro dessa tekniska olikheter och skilda framtidsvyer af underordnad betydelse, såsom ägande mera teoretiskt än praktiskt intresse. Deremot blir den sinnesriktning, som uppbär rörelsen, för en sådan uppfattning af stor vigt. Och i afseende härpå råda ej mindre olikheter än uti de stycken, som ofvan vidrörts.

Betraktade ur synpunkten af de olika önskningar och sträfvanden, som uti socialismen gifva sig uttryck, låta de socialistiska systemen och deras grundläggareordna sig uti tvenne skilda, ja rent af motsatta riktningar. Dessa äro ytterst att återföra till de olika temperament, som beherska deras anhängare. Närmast utgå de från en diametralt olika uppfattning af sjelfva utgångspunkten för hela rörelsen, det sociala lidandet eller massornas elände, samt af menniskans uppgift i lifvet och lefnadens syfte.

Kampen mot det sociala lidandet, sade vi ofvan, är den moderna socialismens drifkraft. Men denna kamp kan, äfven om den föres för andra och sålunda öfver sig bär oegennyttans ideala standar, ske i alldeles olika syfte. Den ene stridsmannen kämpar mot eländet blott för dess egen skull, för att borttaga dess udd och slutligen alldeles bannlysa det. Han ser omedelbart endast denna lägsta klass i samhället, som mest hemsökes af nämda lidande, önskar att i alla afseenden höja den, men anställer dervid ej jemförelser eller tänker på de spetsar, der de främste i samhället sitta. Den jemlikhet han eftersträfvar, är om också ej likhet i armod, så dock ej likhet i öfverflöd. — Men kampen kan ock föras med annat syfte, detta må nu vara fullt medvetet eller verkande blott som dunkel drift. Kampen mot lidandet kan tillika fattas som en kamp för njutningen. I detta fall stannar ej blicken vid de lägste i samhället, utan går mellan desse och de högste, mätande afståndet och fordrande dess utjemnande, men så att de fattige varda rike. Det kräfves nu för de förre samma mått af lefnadslust och samma njutningar, som de senare äga. Jemlikheten, som eftersträfvas, är alltså likhet i rikedom, icke uti armod eller enkelhet. Medan i förra fallet densocialistiske reformatorn närmast åsyftar fattigdomens och nödens afhjelpande, förmenande att lyckan sedan kommer af sig sjelf, eftersträfvas i det senare direkt njutningen och ett behagligt lif.

Af dessa olika uppfattningar utaf proletariatets ställning och dess kraf på ändring deri framgå de båda vidt skilda riktningar uti den moderna socialismen, som jag här velat påpeka. Den ena kan karakteriseras som en medlidandets socialism, den andra som en njutningens socialism. De deraf härflytande olikheterna äro många och stora; dock får man ej tro, att de oblandadt uppträda på hvar sin sida. Som yttre företeelse och uti sitt verkningssätt är visserligen den ena principen himmelsvidt skild från den andra; men uti menniskosjälen är gränsen mellan dem hårfin. De båda synpunkterna ligga hvarann så nära, att sammanblandning deraf förekommer hos hvar och en af socialismens koryféer. Men detta hindrar ej, att man hos en hvar skall finna den ena eller den andra riktningen förherskande.

Af den ena sidan, den hvars drifvande känsla är blott och bart medlidande, lägges i allmänhet största vigten på hvar menniskas rätt att, sedan hon kommit till verlden, också få de nödiga medlen till ett menniskovärdigt uppehälle, rätten till existensen. I viss mån är denna rätt uti de moderna samhällena erkänd genom den offentliga fattigvården; men de socialistiske författare, om hvilka här är fråga, tänka sig dervid dels en högre *standard of life* än det minimum, som fattigvården skänker, dels ett helt annat sätt för den nämda rättensmeddelande och åtnjutande, icke såsom en i lag stadgad nådegåfva, utan som ett uti sjelfva den ekonomiska ordningen grundadt

faktum. En hvar skall tillförsäkras ett ej öfverflödigt men dock anständigt lifsuppehälle närmast under tillämpning af rätten till arbete, ett korollarium af den första grundsatsen. Den andra riktningen inom den moderna socialismen lägger i motsats härtill hufvudvigten på fordran: arbetets hela afkastning åt den arbetande. Man tänker härvid på den andel uti nämda afkastning, som i följd af egendomens privilegium tillfaller ägarne af jord och kapital, det s. k. mervärdet, samt fordrar för arbetarne äfven denna andel, hvarigenom rikedomens alla håfvor skulle falla i deras sköte.

Vigtigare än nu anförda skiljemärke, som under sträfvandet att på alla sätt framhålla proletariatets rätt sällan strängt iakttages af någon, är följande.

Den först nämda riktningen inom socialismen är konservativ i afseende på de religiösa och sedliga elementen i menniskornas lif. Den aktar sig således noga för att röra vid religion, äktenskap och familj. Långt ifrån att upphäfva dessa institutioner tänker man sig dem under en ny ekonomisk organisation befästa och stärkta. Ja, man vill en högre sedlig uppfostran af menniskorna, så att broderlighetens ande *(la fraternité)* må blifva den grund, hvarpå samlefnaden hvilar, samt återhållsamhet och förnöjsamhet reglera den enskildes lif. — Den andra sidan är revolutionär ej blott i ekonomiska ting utan jemväl i alla andra. Den är materialistisk och predikar som följd deraf ateism eller något liknande och om också ej det fria äktenskapet rent ut, sådock ett temligen löst förhållande mellan könen samt familjens upplösning. Direkt uttalar den sig naturligtvis ej mot sedlighet och broderskap, men den vädjar aldrig till menniskornas bättre instinkter för att vinna dem för en ny tingens ordning. Den söker försäkra sig om arbetarskarornas ynnest genom att hos dem väcka hat till öfriga klasser i samhället samt förespegla dem ett lif, uti hvilket icke måttlighet och förnöjsamhet föra spiran utan lefnadsnjutningen. I följd af nu nämda grundtendens har denna sidas män endast haft löjet och hånet för sträfvan att genom sparande förbättra arbetarnes ställning — man tänke på Lassalle contra Schulze-Delitsch — äfven ställer den sig i närvarande tid fiendtligt mot nykterhetsrörelsen.

Slutligen kan om den ena riktningen anmärkas, att den på fredlig väg vill genomföra sina fordringar, medan den andra — åtminstone tidigare — drömde om en revolution, som skulle i en handvändning »expropriera expropriatörerna», de store kapitalisterna, och flytta de nederste upp och de öfverste ned. Åldern och erfarenheten synas emellertid hafva medfört större besinning i detta afseende äfven hos denna sida.

Jag har redan förut nämt, att de drag, som karakterisera hvardera riktningen, aldrig återfinnas rent och oblandadt hos de enskilde socialistiske skriftställarne. Yttranden af motsatt halt påträffas hos alla. Men den bestämmande sinnesriktningen skönjes dock utan svårighet och låter oss ordna de olika namnen på den ena sidan eller den andra.Bland dem, hvilkas socialistiska åskådningar hufvudsakligen uppburits af medlidandet, må främst nämnas St.-Simon, ättlingen af Karl d. store, som offrade sitt lif på sökandet af den vetenskap, som skulle rädda den civiliserade menskligheten och förlösa *la classe industrielle,* den vigtigaste i samhället, från det elände, som tynger på densamma. Hans lärjunge Bazard trädde värdigt i mästarens fotspår, medan den andre bäraren af St.-Simonismen den obetydlige Enfantin gled öfver till den motsatta riktningen, representerad af Fourier. Af öfrige franske socialister tillhörande samma sida som St.-Simon, må anföras filosofen Pierre Leroux, den religiöse svärmaren Lamennais, utopisten Cabet och slutligen L. Blanc. Äfven Proudhon må som praktisk menniska räknas till denna sida; som teoretiker tillhör han den motsatta.

Englands socialistiske tänkare kunna alla hänföras till denna riktning inom socialismen, oaktadt de mest betydande bland dem förete vissa afvikande drag. Filantropen Owen utmärkte sig för sina uttalanden mot den kristna religionen. Godwin, Hall och irländaren Thompson äro de egentliga grundläggarne af den sedan genom Rodbertus och Karl Marx så bekanta läran om mervärdet, den andel i afkastningen som ägarne af jord och kapital i kraft af sin egendomsrätt tillvälla sig till förfång för arbetarne. Men i fråga om fördelningen hylla de dock ej fordran på arbetets fulla afkastning för arbetarne, utan den andra principen: en hvar efter sina nödvändiga behof d. v. s. rätten till existensen. Mera kända äro de s. k. landsocialisterna, som fordra endast jordens öfvertagande af det allmänna, såsom redan i viss mån J. St. Mill,vidare Herbert Spencer och Alfred Russel Wallace. Desse såväl som amerikanaren Henry George tillhöra alla ifrågavarande riktning inom socialismen,

Bland Tysklands socialister äro Winkelblech (Marlo) samt isynnerhet Rodbertus-Jagetzow att räkna hit, den sist nämde oaktadt han hufvudsakligen sysslat med läran om mervärdet och äfven föreslagit (uti det postuma arbetet *Das Kapital*) ett sätt att fördela afkastningen så, att denna helt tillfaller arbetarne. — Slutligen äro att till denna riktning hänföra de s. k. kristlige socialisterna, hvaraf hvarje land haft och har sina representanter ss. England författaren Kingsley, Tyskland biskop Ketteler, Frankrike arbetarevännen grefve de Mun.

Främst bland den motsatta sidans män må nämnas Fourier, sensualisten par préférence bland de moderna socialreformatorerna. *»Les attractions sont proportionnelles aux destinées»* de ord, som jemte en annan dogm från hans system sattes på hans grafsten, karakterisera tankegången hos denne underlige socialfilosof. De betyda öfversatta på vanligt språk och tillämpade på samhället: menniskans alla drifter skola till fullo tillfredsställas. Lärjungarne, af hvilka främst att nämna är den energiske Victor Considérant, följa den af mästaren inslagna vägen; likaså den ofvan nämde Enfantin efter sin brytning med Bazard och St.-Simonismen. Öfrige franske socialister tillhörande denna riktning äro alla obetydande och träffas bland anhängarne till den s. k. Babouvismen och liknande våldsamma rörelser. — De märkligaste representanterna för denna sida inom socialismen äro tyskarne Lassalle, K. Marx, Fr. Engels samt epigonernaLiebknecht, Bebel och andre nu lefvande ledare af den s. k. socialdemokratien både i Tyskland och annorstädes. Sist nämda riktning kan helt kort betecknas som Marxism, så fullständigt har den intill närvarande tid beherskats af Marx. Jag får senare tillfälle att inlåta mig på de åskådningar och läror, som den omfattar. Här må den anmärkningen vara tillfylles, att socialdemokratien d. v. s. den nu gängse populära formen af socialistisk lära svårligen kan frias från domen att varda räknad till den sida af socialismen, som vid arbetareklassens emancipation företrädesvis tänker på ekipager, juveler och champagne för denna klass som för *the upper ten thousand.* Öfverhufvud kan anmärkas, att socialismen som folkrörelse mestadels alltid haft och har denna karakter. Endast inom de arbetarekretsar i Paris, hvilka efter 1848 och in på 1870-talet fasthöllo vid den gamla franska socialismen (Proudhon), rådde den motsatta sidans tendenser. I öfrigt är folksocialism städse liktydigt med en begärelsens socialism.

Innan jag slutar detta kapitel, må till sist vidröras ännu en gruppering af de socialistiska systemen, hvilken af våra dagars socialdemokrater ofta åberopas, Den afser de olika systemens plats uti den socialistiska idéens utveckling. Man skiljer mellan utopister och icke-utopister och vidare i allmänhet mellan icke-vetenskaplige och vetenskaplige socialister. Den senare grupperingen sammanfaller ungefär med den af tiden före 1848 och tiden efter nämda år eller närmare bestämdt med tiden före och tiden efter Karl Marx, ty denne betraktas af den nuvarandesocialdemokratien som den socialistiska vetenskapen på dess spets.

En opartisk granskning lär dock svårligen godkänna denna gruppering. Drag af utopi d. v. s. fantastisk konstruktion af menniskan och den verld, hvari hon lefver, förekomma hos alla socialismens koryféer, hos Karl Marx och hans efterföljare likaväl som hos Fourier och Cabet. Jag erinrar blott om den ställning, Marx intager till befolkningsfrågan, och hans opposition mot Malthus samt den naiva föreställningen, att en socialistisk ordning af produktionen skulle i alldeles otrolig grad öka afkastningen. Å andra sidan må väl erkännas, att K. Marx liksom andre möderne socialister haft den ekonomiska vetenskapens hela apparat till sitt förfogande och dertill med skarpsinnighet användt den för att belysa de ekonomiska företeelserna och särskildt fördelningens former. Men just dessa former, hvars upptäckande Rodbertus och Marx hvar för sig gjort anspråk på, voro kända och omnämda långt före dem af både franske och engelske socialister, såsom i synnerhet Anton Menger *(Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag)* påvisat. Icke heller kan man tillägga Marx och Engels prioriteten i afseende på den riktiga historiska uppfattningen af stånds- och klassväsendets utveckling. Denna spirar redan tydligt hos St.-Simon och har kommit till full utveckling hos L. Blanc och Proudhon. Det för de först nämde specifikt karakteristiska i denna punkt, den materialistiska uppfattningen af historien, enligt hvilken allt stort som inträffat i verlden, beror af formerna för den materiella produktionen, gör dem ej till vetenskapens heroer.Ty denna uppfattning är, uti den allmänhet som den framställts, grundfalsk.

Noga besedt, inskränker sig den högre vetenskapligheten hos författarne efter 1848 dertill, att desse i allmänhet grundligare än sina föregångare känna det ekonomiska lifvet, samt att de förfara försigtigare än de. De hafva

mera lagt sig vinn om negativ kritik än positiva förslag. Erfarenheterna från 1848, då först Louis Blanc och sedan Proudhon totalt förliste med sina reformförslag, verkade afkylande. Den s. k. vetenskapliga socialismen är derför öfvervägande negativ. Men socialdemokratien må huru mycket som helst förklara för Herr Eugen Richter och alle andre, som fordra ett positivt förslag till den nya samfundsordningen, att det är obskurantism att begära slikt, då blott utvecklingen kan visa, huru denna ordning bör vara; det är dock just detta, som den vetenskapliga socialismen skulle gifva. Icke kan den i evighet stanna vid att blott uppvisa, att ett socialt ondt existerar, och huru det uppkommit. Hvad man af den fordrar är, att den, sedan detta är konstateradt, skall angifva medlen att afhjelpa det onda och göra det så, att icke derigenom ett ännu större ondt uppstår. Socialismen som samhällsreform är ett problem, hvars lösning socialismen som vetenskap är oss skyldig. Försöken till lösning af detta problem blifva för den skull med rätta proberstenen på dess halt som vetenskap. Men mätta med den måttstocken, blifva K. Marx och hans anhängare ej mer vetenskaplige än flertalet af sina föregångare.IOI

III.

Kroppsarbetarnes emancipation.

Socialisterna identifiera gerna den i alla civiliserade länder pågående arbetarerörelsen med de socialistiska idéSrnas utbredning. Detta är dock allt annat än träffande. Nämda rörelse har ännu knappt inneburit annat än ett afvärjande af de faror, hvarmed den moderna industrialismen hotade den kroppsarbetande befolkningen. Denna förvandlades, såsom vi ofvan sett, under inflytande af de nya formerna för arbetet och de nya friheterna till ett proletariat. Fjerde ståndets emancipation har intill nuvarande tid hufvudsakligen bestått uti bemödandet att höja detsamma ur den förnedring, hvaruti det härigenom råkat, samt att för framtiden säkerställa det mot liknande öfvergrepp från kapitalets sida. Arbetarerörelsen har hittills vida mer haft karakteren af sjelfförsvar än af ett direkt angrepp i socialistisk anda på den nuvarande ekonomiska organisationen. Att tendenser af sist nämda slag funnits och finnas inom vissa arbetarekretsar, är obestridligt; men de dominera ej rörelsen. Endast ett mindretal inom Europas arbetareverld omfattar socialismens läror. Den öfvervägande massan deraf sträfvar utan längre gående syften blott efter att förbättra sin ställning i ekonomiskt och socialt afseende. En blick på arbetarerörelsen inom de vigtigaste kulturländerna skall ådagalägga sanningen af denna uppfattning.Liksom England tidigare än andra länder fullbordat öfvergången till nutida industrialism, så utvecklade sig äfven här förr än annorstädes de sociala missförhållanden, som följa med denna öfvergång. Proletariatet är äldre i England än i något annat land. Redan Pitt hade med orden *»take the children»,* som utgjorde hans svar på industriidkarnes klagan öfver dyrt arbete, utlemnat arbetsklassens afkomma och derigenom dess framtid åt fabrikernas Moloch. De vuxne voro sedan långt tillbaka af staten öfverlemnade åt sina arbetsherrars skön. Allt sedan 1562 var det de engelske arbetarne i lag förbjudet att bilda föreningar för att genomdrifva löneförhöjning eller på annat sätt tillvaratiga sina intressen gent emot arbetsgifvarne. Ännu så sent som 1800 utfärdades en akt af samma innehåll. Visserligen skulle lönerna fastställas af de offentliga myndigheterna, ett stadgande som fortlefde ända upptill 1812, men emot fabriksherrens vägran att gifva den fastställda lönen, ifall han ansåg den för hög, fans för den enskilde arbetaren ingen hjelp. Han var faktiskt rätts- och värnlös uti sitt arbete.

Omsider grydde en ny tid, då Joseph Hume år 1824 ingaf sin bekanta motion åsyftande bland annat upphäfvandet af de lagar, som från och med den af 1562 betagit de engelska arbetarne nödvärnsrätten gent emot arbetsgifvarne. Detta år kan betraktas som den moderna engelska arbetarerörelsens födelseår. Visserligen förekommo redan förut trots förbuden sammanslutningar mellan arbetare tillhörande samma yrke, oftast under den skyddande förklädnaden af *friendly societies,* men dessa kunde ejblifva allmänna. Först efter förbudens borttagande 1825 kan föreningsrörelsen taga fart. Öfver allt uppstodo äfven nu arbetareföreningar, *trade unions.* Det är arbetarnes organisation till kamp för gemensamma intressen och till inbördes stöd, som vi härmed bevittna. Såsom det varit fabriksarbetarne, som hårdast drabbats af tingens nya ordning, så är det äfven bland dem, som föreningsväsendet skjuter upp. Men det stannar ock inom dem. Ända tills för kort tid sedan hafva *trade unions* omfattat endast de industriella arbetarne.

De engelske industriarbetarnes organisation har ingalunda på en dag blifvit färdig. Årtionden hafva förgått, innan

den fått fasthet och stadga. Den har haft svåra tider att utstå i följd af arbetarnes eget oförstånd, deras otämda ifver under den första tiden att använda *trade unions* för strejker och den terrorism, som inom desamma utöfvats mot medlemmar, som vägrade att blindt följa ledarnes bud. Småningom hafva dock arbetarne genom dessa föreningar fostrat sig sjelfve till fullmyndige män, hvilka nu med klokhet och moderation använda det vapen, som föreningsväsendet satt dem i händerna. Äfven från arbetsgifvarnes och allmänhetens sida hafva *trade unions* haft svårigheter att bekämpa, dock mestadels blott så länge de icke syntes kunna styra sig sjelfva. I den mån rörelsen mognade, har den vunnit allt större sympatier, hvilka äfven hade till följd *Trade unions Act of 1871* samt amendementet till denna akt af 1876, hvarigenom de engelska yrkesföreningarne blefvo legaliserade som juridiska personer och derasverksamhet för strejker m. m. befriades från det bann, som allt dittills hvilat öfver den.

De resultat, till hvilka den engelska arbetarerörelsen d. v. s. trade unionismen fört för sina medlemmar, kunna utan öfverdrift betecknas som storartade. Lönerna hafva drifvits upp till en höjd af 5—7 sh. per dag, arbetstiden pressats ned till 8—9 timmar, med extrabetalning för öfvertid. Dessa resultat hafva uppnåtts hufvudsakligen medelst arbetarnes egen energiska verksamhet genom strejker eller hot om strejker, protestmöten o. s. v.; en god handräckning har äfven gifvits dem af staten genom dess lagstiftning angående barns och qvinnors arbete. Redan 1802 gafs en första lag angående barns arbete i textilfabrikerna; men den blef en död bokstaf intill 1833. Först efter denna tid förmåddes parlamentet i följd af de hårresande skildringarne af arbetarnes läge uti fabriksdistrikten, som de från sist nämda år tillsatta fabriksinspektörerna afgåfvo, att småningom frångå den non-interventionsprincip, som utgjort intill senaste tid hörnstenen uti de engelske statsmännens vishet beträffande dessa ting. Ännu i dag är den engelska arbetarelagstiftningen inskränkt till en fabrikslagstiftning, hufvudsakligen angående barns, unga personers och qvinnors arbete.

Trade unions hafva sjelfva sörjt för sina medlemmar i de fall, som på kontinenten och främst i Tyskland framkallat en storartad arbetarelagstiftning. De äro tillika *friendly societies,* tryggande dermed sina medlemmar mot följderna af icke blott sjukdom och ålderdom utan äfven arbetslöshet. I huru hög grad de engelske yrkesföreningarne utvecklat denna sidaaf sin verksamhet, bevisas deraf, att t. ex. år 1889 — det sista år, för hvilket jag har uppgifter till hands — de tio förnämsta föreningarne med ett medlemstal af 202,501 utgåfvo för ofvan nämda ändamål 256,959 p. st. Samtidigt användes endast 22,250 p. st. på strejker och andra tvister med arbetsgifvarne. De mera stridslystne bland Englands arbetare sågo med oblida ögon, att föreningsväsendet fått en så fredlig karakter. I början af 1870-talet uppstod för den skull *the new trade unionism,* som ville verka endast och allenast som stridsorganisation. De på denna basis uppståndna föreningarne höllo emellertid icke ut de dåliga åren från 1878 räknadt utan upplöstes.

Den svagaste punkten uti den engelska yrkesföreningsrörelsen är dess exclusivitet. De gamla *trade unions* omfatta alltjemt blott vid pass en sjettedel af Englands alla arbetare. Trade unionisterna bilda ett slags aristokrati bland arbetarne och vaka strängt öfver, att ingen må komma in, som ej fyller de fordrade måtten i afseende på såväl helsa som skicklighet. För inträde fordras läkarebetyg på samma sätt som vid lifförsäkring samt bevis om att den stadgade minimilönen åtnjutes af den inträdessökande. Genom ett dylikt urval komma *trade unions* att omfatta endast de starkaste inom arbetareklassen. De svage, som dock hafva största behofvet af stöd och hjelp, få stå utanför. Försök att organisera äfven desse och särskildt icke-yrkesarbetare *(the unskilled labour)* hafva gjorts och delvis lyckats såsom beträffande Londons dockarbetare. Men om Englands hela arbetareverld och deribland främstjordbruksarbetarne skola kunna på detta sätt organiseras, torde vara ovisst. Yrkesföreningsrörelsen, sådan den i England utbildat sig, synes förutsätta ett urval ur en utanförstående arbetarestock, hvilken kommer att mer eller mindre alltjemt bära proletariatets prägel. Trade unionismen innebär sålunda endast en partiel emancipation af den engelska kroppsarbetande klassen.

I alla händelser har denna rörelse till dato bevarat Englands arbetare från de socialistiska idéerna och skall säkerligen länge så göra. Ty om ock dessa idéer få insteg hos de utanför *trade unions* stående arbetarmassorna, så skola dock trade unionisterna som en naturlig aristokrati dominera arbetarerörelsen i dess helhet. Och inga

tecken förebåda, att desse snart skulle omfatta den tyska socialdemokratiens program. — Ett annat för den engelska arbetarerörelsen karakteristiskt drag är, att den intill nu hållit sig så godt som helt och hållet utanför politiken. Det försök att draga arbetarne in uti de politiska striderna, som på 1830-talet utspelades uti den s. k. chartismen, var en såpbubbla, som den radikala bourgeoisien blåst upp, men som brast i följd af inre tomhet. Sedan den tiden hafva de engelske arbetarne med flit hållit sig borta från allt direkt deltagande uti det politiska lifvet.

Den engelska arbetarerörelsen bär manliga drag; på den franska kan man snarare använda bilden af en hysterisk qvinna, som allt emellanåt är utsatt för våldsamma kriser, men som, när dessa väl äro öfver, ser lika blomstrande ut som förr. Det är icke på den sociala organisationens lugna väg, utan mestgenom politiska strider, som det franska proletariatet befriat sig från de bojor, som industrialismen pålagt detsamma. Ändock funnos i Frankrike rika förutsättningar för en yrkesföreningsrörelse lik den engelska. De från medeltiden härstammande gesällföreningarna fortlefde ännu, när den nya tiden inbryter. Trots lagen af 1791, hvars bestämmelser sedan upptogos af *Code civil* och der qvarstodo till 1884, förekomma rester af *le compagnonnage* ännu in uti andra kejsardömet, då arbetarnes sammanslutning började af regeringen tolereras; men lagstiftningens principiella motstånd mot all arbetare-association hade brutit deras lifskraft samt hindrat idéens utbredning och anpassning till de nya förhållandena. Dertill hade de franske arbetarne genom minnena från den stora revolutionen fått mera smak för politiska och gatustrider som medel att vinna sina syften än för en långsamt verkande organisationsrörelse, hvars enda kampmedel är strejken eller hotelsen om strejk.

Det franska industriproletariatets frigörelse försiggår i Paris och några andra stora städer samt knyter sig till åren 1830 och närmast följande år, 1848 och 1870. Vid alla dessa tillfällen föregås arbetarnes kamp för en bättre ställning af bourgeoisiens strid mot monarkien. De uppbådas af bourgeoisien för den politiska revolutionen, men en gång satta i rörelse stanna de ej vid de politiska reformerna, som intet eller föga komma dem till godo, utan fordra ekonomiska och sociala. Medverkande krafter voro härvid 1830 och ännu mer 1848 utom republikanska jemväl socialistiska tendenser, 1870 kommunalt-demokratiska. Vid alla tillfällena dränkes rörelsen i blod, med denverkan att de socialistiska idéerna för tillfället nästan alldeles utrotas, men arbetareklassens ställning genom arbetsgifvarnes eftergifter samt statens lagstiftning derefter betydligt förbättras.

1830 och följande år var det hungern vida mer än den politiska revolutionen eller socialistiska tendenser, som satte Paris och Lyons arbetare i rörelse. Den vulgära kommunism, som uppstått efter utgifvandet 1828 af historien om Babeufs sammansvärjning, den s. k. Babouvismen, blandade sig väl uti rörelsen, men kan ej sägas leda densamma. Dess karakter angifves tydligast af de deviser, som lästes å de kämpandes fanor, i Paris: *»du pain ou la mort»,* i Lyon: *»vivre en travaillant ou mourir en combattant».* Den ändade med de blodiga striderna 1831 och 1834.

1848 var de socialistiska idéernas jubelår i Frankrike. Alla de frön till socialistisk propaganda, som utsätts af St.-Simonismen och Fouriers skola men ännu mer af Babouvismen, och som öfverlefvat proletariatets nederlag i början på 1830-talet, sköto nu upp och bildade under Louis Blanc's och Proudhons ledning en mäktig folkopinion. Besjälad af den och de förslag till arbetareståndets fullständiga emancipation, som Louis Blanc förordade i form utaf af staten upprättade arbetarebolag, Proudhon genom gratiskredit, bemäktigar sig Paris arbetarebefolkning för ett ögonblick staden och regeringen. Dess och dess ledares förhoppningar att kunna införa en ny politisk och social ordning nedslås emellertid de blodiga junidagarna samma år. Det var bourgeoisien, men ännu mer Frankrikes bondestånd, som krossade arbetarnesrörelse och dermed för alltid bröt udden af den inhemska franska socialismen.

Den senaste sociala konvulsion, hvaraf Frankrikes arbetareverld hemsökts, var Kommunen 1870. Dock uppbars denna endast i obetydlig grad at socialistiska tendenser. Sådana funnos ej mycket inom Paris' arbetarekretsar vid denna tid, och hvad som fans utgjorde en efterklang af Proudhons idéer, svag i sig sjelf och dertill mycket fredlig. Kommunen är fastmer ett försök af staden Paris att tillkämpa sig större kommunal frihet och är i det hela bättre än det rykte den fått. Det var återigen Frankrikes bönder, som jemte bourgeoisien qväste arbetarnes anspråk. Det

franska bondeståndet låter föga tala om sig, men det är dock det, som vid alla kritiska tillfällen bestämt Frankrikes inre öden allt sedan julimonarkiens fall.

Denna tilldragelse ägde emellertid för Frankrikes arbetare samma betydelse som föregående revolutionära rörelser. Den injagade hos de högre klasserna en skräck, hvilken öppnat deras ögon för nödvändigheten att tillmötesgå arbetarnes alla rimliga anspråk i afseende å såväl lönen och arbetstiden som i allmänhet en ekonomiskt tryggad existens. De enskilde arbetsgifvarne och statsmakterna hafva härvid hvar på sitt vis bidragit. Dock är arbetarelagstiftningen i den form, den af Tyskland inaugurerats, ännu ej långt hunnen. Deremot har genom lagen af 21 Mars 1884 ett vigtigt steg tagits till arbetareklassens förkofran. Genom denna lag har yrkesföreningsrörelsen legaliserats, och sålunda vägen öppnats för en ny stor organisation af de franske arbetarne. Lagen stadgarfull föreningsfrihet för arbetarne liksom för arbetsgifvarne, men fäster dervid vilkoret, att föreningarna skola registreras och vidare afse endast »att studera och skydda ekonomiska, industriella, kommersiella och landtbruks-intressen», med ett ord äga ett ekonomiskt, icke ett politiskt syfte. Den mottogs derför med ogillande af socialisterna; och vållade för öfrigt i första ögonblicket, att strejker i mängd uppstodo.

Sedan den första uppbrusningen lagt sig, har emellertid på basis af denna lag en omfattande yrkesföreningsrörelse tagit fart. Ännu är denna organisation uti *syndicats* och deras föreningslänkar *les bourses du travail* långt ifrån färdig; men hvarje år visar nya skott på det unga trädet. Medan 1884 funnos endast 283 af lagen erkända arbetaresyndikat, uppgick deras antal 1891 till 1127 med ett medlemstal af omkring 205,000. Vidare synes denna arbetareorganisation vara fri från den exclusivitet, som utmärker den engelska, och tyckes alltså äga framtiden för sig. Säkerligen skall efter detta utvecklingen försiggå lugnare än hittills. Icke minst lär detta bero på den ställning, som mängden af franske arbetare kommer att intaga till den nya marxistiska socialism, som efter 1870 sökt vinna proselyter i detta land. Efter allt att döma synas likväl dess framsteg icke vara särdeles stora. De socialistiskt sinnade arbetarne äro splittrade i olika grupper, possibilister och marxister. Den stora massan af Frankrikes arbetare håller sig emellertid alltjemt borta från de socialistiska lägren.

Tysklands arbetarerörelse afviker i mycket från både den engelska och den franska. Till att börjamed är den af långt senare ursprung. Ännu 1848 hafva de tyske arbetarne ej vaknat till klart medvetande om sin motsats till öfriga klasser i samhället samt sin solidaritet, långt mindre börjat röra på sig för uppnående af en bättre ställning. Det var den liberala bourgeoisien, som ensam förde ordet nämda år. Rörelserna i Tyskland 1848 äro således af politisk, icke af social natur. De missförhållanden, som den moderna industrialismen framkallat i England och Frankrike, hade ej ännu uppstått i detta land, åtminstone ej i större omfattning. Tyskland har först efter kriget 1870 fullbordat öfvergången till modern industristat. — Ett annat för den tyska arbetarerörelsen utmärkande drag är, att den från början tagits om hand af utanför arbetarne stående personer och makter. Genast vid dess första uppvaknande i begynnelsen af 1860-talet stå vid dess vagga till höger Schulze-Delitsch med sjelfhjelp och löften om att af hvar arbetare göra en kapitalist, till venster Lassalle med programmet statshjelp och socialism à la Louis Blanc. Senare har staten under Bismarcks ledning med mäktig hand ingripit uti arbetareförhållandena dels genom en omfattande skyddslagstiftning, dels genom organiserandet af olycksfalls- och sjukdoms-, invaliditets- och ålderdomsförsäkring; medan å andra sidan den moderna socialismens banerförare Karl Marx och hans anhängare sökt taga ledningen af arbetarnes emancipation i sin hand. Medlet härför har i främsta rummet varit arbetarnes organisation uti yrkesföreningar.

Förutsättningarne för uppkomsten af en stor och mäktig arbetareorganisation voro i Tyskland bådemånga och stora. Visserligen hade de gamla gesällföreningarna upphört, innan den nya föreningsrörelsen tog fart; men minnena derom lefde qvar, och dessa bidrogo att väcka den senare till lif. Sålunda stiftade Adolf Kolping 1849 i hufvudsak efter gammalt mönster »de katolska gesällföreningarne», som inom kort fingo betydande utbredning. Vid början af 1891 uppgingo dessa föreningars antal till 820 med ett medlemstal af 75,000. Dessa framgångar för den katolska arbetarerörelsen hafva manat den andra bekännelsen att söka få liknande till stånd ibland sina trosförvandter. För närvarande existera sålunda omkring 250 »evangeliska arbetareföreningar» med vid pass 10,000 medlemmar. Vidare hafva för att motarbeta den Lassalleska arbetarerörelsen anhängare till Schulze-

Delitsch upprättat de efter sina stiftare benämda Hirsch-Dunkerska yrkesföreningarne. Antalet medlemmar uti dessa angifves vid slutet af 1891 till 57,718. Samtliga nu nämda arbetare-associationer hafva mera karakteren af vanliga understödsföreningar än en mot arbetsgifvarne riktad social organisation.

Den af Lassalle uppväckta föreningsrörelsen afsåg deremot från första stund att organisera arbetarne till kamp. Detsamma var fallet med de efter hans död uppståndna yrkesföreningarne, hvilka mäktigt påverkades af Marx och dennes anhängare Liebknecht och Bebel. Socialistlagen af 1878 gjorde emellertid en ända på dessa föreningar, i det att flertalet bland dem kort efter upplöste sig. Redan under nämda lags herravälde började likväl åter organisationen af yrkesföreningar, en rörelse som dockförst efter dess upphäfvande kunde taga rätt fart. Vid slutet af 1890 räknade de allmänna yrkesföreningarna omkring 450,000 medlemmar. De äro för närvarande stadda i stark utveckling både i afseende på medlemstal och organisation, ehuru den gällande lagstiftningen och ännu mer det sätt, hvarpå lagarne handhafvas, lägga stora hinder i vägen för desamma. I det afseendet skilja sig de nuvarande yrkesföreningarna ifrån de äldre (före 1878), att de endast sällan i likhet med dessa äga sjukkassor och liknande understödsmedel — en ingalunda fördelaktig verkan af lagstiftningen på dessa områden. De äro hufvudsakligen organiserade för kamp om lön och arbetstid m. m. samt starkt påverkade af socialistiska idéer.

Öfverhufvud kan såsom för den tyska arbetarerörelsen karakteristiskt anföras å ena sidan dess socialistiska, å andra dess politiska tendenser. Den skiljer sig härutinnan skarpt från den engelska och jemväl den franska. Både det ena och det andra kännemärket har den vid sin födelse fått mottaga af dem, som då togo den om hand. Lassalle försummade aldrig att hos de lyssnande arbetareskarorna inplanta, att vägen till den socialistiska ordningen går igenom riksdagen. Samma taktik förordades af de efter Lassalle framträdande männen af Marx' skola. Sedan den tiden är det socialistiska arbetarepartiet ej blott i Tyskland utan i alla länder ett politiskt parti på samma gång som ett socialt.

Uti öfriga europeiska länder har arbetarefrågan ännu senare framträdt än i Tyskland och för detmesta i följd af direkt inverkan från detta lands socialistiska arbetareparti. Endast uti Belgien och Österrike rådde och råda med anledning af dervarande storindustri samt uti Italien på grund af den långt drifna jordstyckningen sociala missförhållanden, som kunnat sjelfständigt framkalla denna fråga. I öfrigt och särskildt i de nordiska länderna är den helt och hållet utifrån importerad. Tack vare denna impuls och andra härför gynsamma omständigheter är arbetarerörelsen i samtliga dessa länder starkt bemängd med socialistiska idéer. Beträffande Sverige kan särskildt anmärkas, att den moderna yrkesföreningsrörelsen i följd af detta inflytande fått en temligen socialistisk prägel, ett förhållande som förklarar dess fiendtlighet mot de ansatser till föreningsväsen af annat slag, som hos oss förefinnas, de gamla arbetareföreningarna, som förde samman arbetare af alla yrken mest till förströelse och bildning, samt framför allt den nya nykterhetsrörelsen, hvilken principielt afsäger sig all gemenskap med socialdemokratien och endast genom återhållsamhet vill höja arbetarne i ekonomiskt och socialt afseende. — Äfvenledes efter tyskt föredöme bemödar man sig inom samtliga dessa länder att efter råd och lägenhet genom sociala reformer aflägsna de anledningar till missnöje, som förefinnas inom den kroppsarbetande klassen.

Arbetareförhållandena uti Förenta Staterna och Australien kunna närmast jemföras med de engelska, men utmärka sig framför dessa genom bättre ekonomiska vilkor för arbetarne. Ingenstädes äro lönerna högre och isynnerhet uti Australien arbetstidenkortare. Det var från Australiens arbetare det bevingade ordet: 8 timmars arbete, 8 shillings lön utgick; i en mängd yrken är derstädes detta mål uppnått.1891 var 8-timmarsdagen införd uti 60 olika yrken i Melbourne. Lönerna voro flerestädes i Australien sedan länge 40—50 sh. i veckan, för grufarbetare ännu högre. De tyska socialisternas idéer hafva vunnit föga anslutning utanför den gamla verlden. Australiens arbetare föredraga tills vidare att på gammalt vis d. v. s. genom ökade löner och minskad arbetstid »exploitera sina exploitörer».

Förestående summariska redogörelse för den moderna arbetare-emancipationen låter oss såsom de båda vigtigaste faktorerna dervid skönja å ena sidan arbetarnes organisation, å andra statens verksamma ingripande uti alla arbetaren rörande förhållanden. Båda dessa företeelser voro lika främmande för de åskådningar, som för hundra år sedan åtföljde »arbetets» s. k. emancipation. Den nya tiden d. v. s. öfvergången från stånds- till klass-

samhälle nedbröt allt, hvad som ännu fanns qvar af arbetareorganisation, och bannlyste statens ingripande uti ekonomiska ting. Frihetens och framåtskridandets apostlar hade ej ord starka nog för att uttrycka sin afsky för båda dessa ting, men mest visserligen för statens verksamhet på alla till ekonomien hörande områden. Det fullkomligaste *laisser aller* var, hvad man af staten fordrade såsom dess första pligt — ett åskådningssätt som för öfrigt långt ifrån ännu är utdödt. Sönerna i andanom af 1700-taletsfrihetsmän hafva ännu ej kunnat vänja sig vid att se de institutioner och åskådningar, som deras fäder med mycken omsorg bäddade ned i tidens mull, såsom de trodde för alltid, stå upp från de döda med alla tecken att vilja lefva långt efter icke blott sina dödgräfvare utan ock deras ättlingar i tredje och fjerde led. Om något är detta en utvecklingens ironi. Dock höfves det ej att förhäfva sig öfver förfädrens misstag i denna punkt; de befunno sig uti slutet af en period med utlefvade organisationsformer. Deras uppgift var att rödja rum för nya sådana; att de ej insågo detta, utan trodde, att rödjningsarbetet var allt som borde göras, och att nya organisationer icke kunde komma i fråga, var ursäktligt. Vi äro alla så ytterst närsynta beträffande de ting, som komma skola.

Hvad som för öfrigt mest faller i ögonen vid en betraktelse af den moderna arbetarerörelsen, är dess olika utseende i olika länder. Visserligen älska dess ledare att kalla den internationel; men endast i det afseendet kan den få detta namn, att den är allmänt förekommande uti de civiliserade länderna, samt att idéer och äfven väntjenster vid strejker m. m. utbytas mellan arbetarne i olika länder. Med afseende på inre utveckling, medel och vägar är den allestädes fullständigt nationel. Den föregående framställningen har redan visat detta; jag vill dock ytterligare med några ord beröra de båda punkter, hvaruti denna olikhet starkast framträder.

Sålunda finna vi, att uti vissa länder, såsom England och Frankrike, arbetarne icke blott börjat utan till god del utfört sin emancipation endast ochallenast med egna krafter. Sjelfhjelp är här ehuru på mycket olika sätt den häfstång, som till hufvudsaklig del lyftat arbetarne ur det elände, hvari de försjunkit. Uti andra länder åter, deribland främst Tyskland, har staten nästan från första stund räckt rörelsen en hjelpsam hand. Grunden till denna betydande olikhet är till någon del att söka uti tidpunkten för rörelsens framträdande uti de särskilda länderna, Uppfattningen af statens skyldigheter emot arbetarne och i allmänhet de små och svage i samhället var en helt annan pä 1870-talet än femtio år tidigare. Men förnämsta orsaken till denna olikhet är dock den, att England och Frankrike voro och äro mycket rika länder, Tyskland och flertalet andra jemförelsevis fattiga. Ju större nationalförmögenheten i följd af industriens utveckling är, dess tidigare framträder arbetarerörelsen, och dess mer utvecklar den sig genom arbetarnes sjelfhjelp. Och omvändt ju fattigare ett land är, dess senare yppar sig nämda rörelse, och dess mer omhändertages den af staten. Uti intet land är från statens sida så litet gjordt för arbetarne som uti England, dernäst Frankrike. Förklaringen härtill är enkel. Uti dessa länder har det nationela arbetets afkastning varit stor nog att medgifva bättre vilkor för arbetarne, i den mån desse med kraft yrkat derpå. Allt hvad som från statens sida här behöft göras, har varit att begränsa barns och qvinnors arbete uti fabrikerna samt att tillförsäkra rörelsen frihet att få utveckla sig. Uti länderna med ringa nationel afkastning deremot är det dels omöjligt att någonsin tilldela arbetarne lika höga löner som uti de först nämda, dels ytterst svårt förarbetarne att med egna krafter bryta det motstånd mot löneförhöjning, som här stödes af förhållandenas egen natur. Här är det ej nog att gifva arbetarne fria händer, något som man för öfrigt i Tyskland, Österrike och annorstädes ej velat bevilja dem, hvaraf åter följer förpligtelsen för staten att taga arbetarnes sak om hand. Men äfven oafsedt en af sådana grunder härstammande förpligtelse fordras det uti de fattiga länderna statens ingripande för att åstadkomma en för arbetarne gynsammare fördelning af den nationela afkastningen. Den s. k. statssocialismen är i följd af de ekonomiska förhållandenas egen natur uti dessa länder vida mer af nöden än uti de rika.

En annan olikhet beträffande arbetarerörelsen uti skilda länder, hvilken jemväl beror af förmögenhetsläget, är denna rörelses större eller mindre påverkan af socialismen. Den socialistiska propagandan har sålunda hittills haft föga framgång uti England, Frankrike trots dess befolknings heta blod, Förenta Staterna och Australien; deremot har Tyskland, som är ett jemförelsevis fattigt land, erbjudit ypperlig jordmån för dess läror; och detsamma är fallet ehuru i olika grad beroende på olika industriel utveckling, folktäthet m. m. med de flesta andra länder. Det undantag från nämda regel, som Belgien, ett synnerligen rikt land, synes bilda, förklaras af den hårdhet, med hvilken den här sedan länge herskande liberala bourgeoisien motsatt sig arbetarnes emancipationssträfvande.

Detta samband mellan å ena sidan arbetarerörelsen och socialismen och å andra ett lands förmögenhetsförhållanden låter förklara sig på samma sätt som nyss statens olika ingripande. Socialismens fordranpå privategendomens upphäfvande är ej sjelfändamål, blott medel för att bereda den kroppsarbetande befolkningen en bättre existens. Finna arbetarne, att det senare kan uppnås, så långt som för tillfället deras fordringar sträcka sig, utan nämda medel, så lyssna de icke till de röster, som rekommendera det. Detta är tillsvidare fallet uti de rika länderna, d. v. s. de som äga en stor nationel inkomst i förhållande till folkmängden. Här kan arbetarnes andel uti afkastningen genom ökade löner och minskad arbetstid så stegras, att den faktiskt är tillfylles för deras behof i närvarande tid och jemväl för den närmaste framtiden. En lön på 3—7 kr. per dag låter en mängd franske och engelske samt flertalet amerikanske och australiske arbetare lefva så komfortabelt, som deras önskningar för ögonblicket sträcka sig; och när dessa framdeles, såsom alltid efter någon tid plägar vara fallet, stegras, så finnes äfven utsigt, att lönerna skola ytterligare kunna höjas, visserligen icke utan kamp kanhända, men dock utan oöfverstigliga hinder. Annorlunda är förhållandet uti de fattiga länderna. Det nationela arbetets afkastning är der allt för liten för att medgifva arbetarne mycket högre löner. Det närvarande tillståndet synes dem för den skull oförbätterligt, och de vända då sinnena mot det framtidsland, som socialismen låter hägra inför dem.

Dock vore det helt visst förhastadt att af den fredliga utveckling, som arbetarefrågan till dato tagit uti England, Förenta Staterna och andra länder med stor nationel rikedom, draga den slutsatsen, att det alltjemt skall fortgå på samma sätt. Mer än möjligt, ja troligt är, att den tid skall komma äfven uti dessaländer, då fjerde ståndet finner den nuvarande sociala och ekonomiska ordningen för trång för sin fulla emancipation. Dels i följd af växande lefnadsbehof, dels på grund af den med stegrade arbetslöner tilltagande dyrheten af allting skall krafvet på ökade löner icke upphöra. Det gifves emellertid en gräns för lönernas stegring äfven uti det rikaste land, utöfver hvilken de icke kunna gå utan att medföra arbetsgifvarnes och kapitalisternas ruin. Är den uppnådd, skola arbetarne omsider fordra äfven den sista återstoden af företagsvinst och kapitalränta; och dermed är den stora sociala uppgörelsens dag inne. Eller hvad som synes lika antagligt, och det både beträffande fattiga och rika länder, icke arbetarne utan arbetsgifvarne, ägarne af jord och kapital, samt arbetarne inom de fria yrkena såsom embetsmän och andre skola, när utvecklingen nått denna punkt, finna för egen del det ekonomiska tillståndet odrägligt och för den skull önska en ny grund för fördelningen af egendomen. Om kroppsarbetarne lyckats genom organisation och strejker tillegna sig lejonparten af nationalinkomsten, skola rolerna kanske omvändas, och fordran på en ny tingens ordning utgå från f. d. exploitörerna och de högre klasserna i samhället.

Den nu rådande ekonomiska regimen, som gör hvars och ens inkomst beroende af, icke hvad han enligt sin ställning i samhället förnuftsenligt behöfver, utan hvad han under konkurrens-kamp och med styrkans makt kan tillvälla sig, skall alltid dela menniskorna uti ekonomiskt starke och ekonomiskt svage. De senare skola icke finna sig häruti, vare sig de utgöras af kroppsarbetare eller andre, utan ständigteftersträfva en annan grund för fördelningen af inkomst och egendom. Dermed är likväl ingalunda sagdt, att den nya ordning, som en gång torde komma, är den, som socialdemokratien bjuder ut. Säkerligen skola menniskorna finna andra former för det materiella arbetet och fördelningen af dess frukter, som bättre än både de nutida och de af socialismen förordade motsvara allas behof utan att kränka någons frihet.Socialdemokratien.

I.

Dess allmänna Karakter och Program.

Den sociala rörelse, som genomgår tiden, har ofvan karakteriserats som det fjerde ståndets emancipation. I sin största omfattning framträder den uti den förut tecknade arbetare-rörelsen; en speciel form utaf densamma är socialdemokratien. Socialdemokratien såsom partibildning är alltså icke — ett förhållande som redan ofvan påvisats — identisk med arbetareklassen eller arbetarepartiet; den utgör yttersta venstern deraf eller, om man så vill, dess långt framskjutna förtrupp. Den har med arbetareklassen i dess helhet emancipationssträfvandet gemensamt, men den skiljer sig från den med afseende på sättet för, men isynnerhet syftet med denna emancipation. Medan flertalet bland arbetarne ännu åtminstone anser, att den önskade förbättringen af

kroppsarbetarnes läge kan åvägabringas genom höjning af lönerna, förkortning af arbetstiden och andra reformer på basis af bestående förhållanden, så anser socialdemokratien, att det fjerde ståndets emancipation måste föra till sjelfva lönesystemets upphörande ochi allmänhet en ny ordning för både arbete och egendom.

Liksom arbetarerörelsen i dess helhet är socialdemokratien en social partibildning. Den utgår ifrån en klass i samhället och är riktad emot de andra. Socialdemokratien är en klassrörelse, afseende att upphäfva hela klassväsendet, hvilken, såsom vi ofvan sett, tillsvidare förekommer mest uti de fattiga länderna samt uti de rika endast ibland de sämst lottade arbetarne. Det är de svage ibland arbetarne, hvilka känna sig sakna förmåga att med egen kraft och till buds stående medel tillkämpa sig en dräglig ställning, som under anförarskap af författare och agitatorer fylla de socialistiska leden. Socialdemokratien är det af de sist nämde för klasskampen organiserade proletariatet. Detta är dess första och vigtigaste kännemärke.

De båda andra för den moderna folksocialismen karakteristiska kännetecknen äro å ena sidan dess politiska prägel, å andra dess internationela. Härutinnan skiljer den sig från tidigare socialistiska partier d. v. s. de grupper af socialistiska arbetare, som funnos i Paris före 1848 och intill de blodiga junidagarne samma år. Ty om hos dessa politiska syften förefunnos, så gälde de blott den politiska revolutionen såsom förspelet till den sociala. Att eftersträfva deltagande uti det politiska lifvet under konstitutionella former låg de franske socialisterna före Louis Blanc fjerran; och äfven denne tänkte mera på barrikaden än röstsedeln som medel för arbetareklassens emancipation. Socialdemokratiens fäder, tyskarne Marx och Lassalle ägde hvar för sigen annan uppfattning häraf. Med skarp blick för de representativa och parlamentariska systemens mekanism anságo de, att denna sjelf satte arbetareklassen den häfstång i händerna, hvarmed den skulle lyfta det gamla samhället af dess hakar och i dess ställe sätta det nya. Dertill fordrades endast allmän rösträtt och i riksdagen ett majoritetsbeslut. Det första steget till proletärernas revolution, heter det redan uti det af Marx och Engels 1848 utsända kommunist-manifestet, består uti eröfringen af den politiska makten samt proletariatets upphöjande till den styrande klassen i staten. Proletärerna skola då bruka nämda makt för att betaga bourgeoisien herraväldet öfver kapitalet. Och då Lassalle 1863 organiserade den allmänna tyska arbetareföreningen uppställde han som närmaste mål för densamma: »att på fredlig och laglig väg, isynnerhet genom att vinna den offentliga meningen, verka för den allmänna, lika och direkta valrätten, emedan blott derigenom det tyska arbetareståndets sociala intressen kunna varda tillfredsställande representerade och ett upphäfvande af klassmotsatserna i samhället genomföras». Dessa fordringar hafva socialdemokraterna icke blott i Tyskland utan öfverallt sedan dess skrifvit på sin fana. Utom sitt ekonomiska och sociala program äga de sålunda ett politiskt, hvars förnämsta innehåll är allmän rösträtt, direkta val samt hemlig omröstning, med andra ord full politisk jemlikhet.

Uti denna punkt öfverensstämmer socialdemokratien alltså med de politiska partierna af liberal och radikal färg, men i motsats mot dessa betraktar den den politiska jemlikheten ej som ändamål, blott sommedel. Medan de radikale uppfatta de politiska rättigheterna som en del af de s. k. allmänna menniskorättigheterna och som kronan på medborgarskapet, ser socialdemokratien uti dem endast ett maktmedel, som eftersträfvas icke för sin egen skull, utan för de sociala syften, som derigenom kunna vinnas. Den doktrinära och fantastiska entusiasm, som utmärker radikalismen under dess sträfvan efter allmän rösträtt m. m., saknas derför helt och hållet hos socialdemokratien som politiskt parti. De politiska rättigheterna äro i socialdemokraternas ögon af värde endast i den mån, som de kunna begagnas för att realisera deras öfriga planer. Se de sig icke genom dem kunna vinna något, äro de färdige att vända sig ifrån det politiska lifvet för att på andra vägar närma sig sitt mål. Detta är anledningen till den skism, som för ögonblicket råder ibland Tysklands socialdemokrater. »De unge» i Berlin och annorstädes äro missnöjde med den »parlamentariska» stråt, som ledarne Bebel, Liebknecht och andre efter mästarnes föreskrift följa. Icke genom den politiska röstsedeln, utan medelst arbetarnes organisation uti fackföreningar kan enligt deras mening fjerde ståndets emancipation genomföras.

Slutligen utmärker sig socialdemokratien för sina internationela tendenser, äfven härutinnan skiljande sig från den äldre franska folksocialismen, men jemväl från den af Lassalle väckta arbetarerörelsen, som var genomgående nationel. Emellertid innebär nämda karaktersdrag icke, att socialdemokratien äger internationel organisation. Ett försök att sammanfatta all verldens proletariat till ett socialistisktinternationelt arbetareparti

utspelades under K. Marx's ledning åren 1864—1873 och misslyckades. Den s. k. Internationalen var en gigantisk tanke, som kom för tidigt till verlden. Den sjönk samman under sin egen storhet. Men som minne häraf har socialdemokratien bevarat dels de återkommande internationela kongresserna, dels — och detta är hufvudsaken — den antinationela stämning, som utmärker den. »Arbetaren äger intet fädernesland», är en sats, som ofta återkommer uti den socialdemokratiska litteraturen.

Grunden till denna antinationela stämning är i första hand att söka uti det nuvarande samhället sjelft och principerna för der rådande ekonomiska system. Det moderna storkapitalet är till sin natur antinationelt. Penningen känner intet fädernesland. Denna grundsats för den kapitalistiska regimen har socialdemokratien, som bekämpar denna regim, lärt af sin fiende. Härtill kommer vidare insigten, att arbetareståndets emancipation i den mening, som socialdemokratien fattar densamma, icke kan utföras isoleradt uti ett land. Slutligen kan man uti proletariatets antinationela stämning se verkan af en allmän historisk lag i fråga om partimotsatserna inom samhällena. När helst denna motsats är drifven till den höjd, som här är fallet, svalnar hos det svagare partiet kärleken till det gemensamma fäderneslandet. Stämplande öfriga klasser såsom *»eine reaktionäre Masse»,* af hvilken intet för arbetarne är att vänta, betraktar sig socialdemokratien såsom i viss mån stående utanför samhället, afsäger sig all gemenskap med öfriga medlemmar deri och blir i nyss nämda mening internationel.Socialdemokratiens program kan läsas redan uti det af Marx och Engels redigerade kommunistiska manifestet af 1848. Den formulering, som det nu äger, har det emellertid erhållit först uti Internationalen. Det af kongressen i Brüssel 1868 antagna manifestet är dess närmaste stamfader. Icke utan kamp lyckades det det senare att varda den moderna folksocialismens gemensamma trosbekännelse. I Tyskland intogo »Lassalleanerna» en i vissa punkter afvikande hållning. Skismen bland de tyska socialisterna ändades likväl på kongressen i Götha 1875, då på det internationela programmet upptogs Lassalleanernas älsklingstanke angående upprättandet af produktionsbolag bland arbetarne med statshjelp o. s. v. Detta program har sedan utan nämnvärda förändringar upprätthållits intill närvarande tid. Det senast å kongressen i Erfurt Okt. 1891 antagna afviker ej mycket derifrån. — I Frankrike lyckades det Marxisterna Guesde och Lafargue under kamp med de s. k. kooperatisterna och possibilisterna att på kongresserna i Marseille 1879, Paris och Havre 1880 samt i Roanne 1882 få ett program i Internationalens anda utarbetadt och antaget. Det skiljer sig från det tyska af 1875 utom i afseende på redaktionen mest beträffande de punkter, hvaruti det senare utgör en kompromiss med Lassalles anhängare.

Det socialdemokratiska programmet af 1891 innehåller i korthet följande:*Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der social-demokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten zu Erfurt vom 14 bis 20 Okt. 1891.*Den ekonomiska utvecklingen uti det borgerliga samhället leder med naturnödvändighet till den lilla driftens undergång, samtidigt med att arbetets produktivitet oafbrutet stegras, men endast till förmån för ägarne af det stora kapitalet och den stora egendomen. Den sociala verkan häraf är mellanklassernas undergång, arbetareståndets proletarisering samt vidgande af afståndet mellan egendomsägare och egendomslöse. Enda botemedlet häremot är, att privategendom till produktionsmedlen — jord, grufvor och bergverk, råämnen, verktyg, maskiner och kommunikationsmedel — utbytes mot socialegendom och produktionen förvandlas till socialistisk för och genom samhället bedrifven verksamhet. Utförandet af denna reform kan endast ske genom arbetareklassen sjelf; medlet härför är den politiska makten. Ehuru sålunda verkande på nationel grund, erkänner dock partiet sin solidaritet med alla öfriga länders klassmedvetna arbetare. Kämpande för klassherradömets och sjelfva klassernas upphäfvande, eftersträfvar Tysklands socialdemokratiska parti inga nya klassprivilegier eller rättigheter, utan lika rätt och lika pligt för alla utan åtskilnad för kön och ras.

Utgående från dessa grundsatser fordrar programmet för det närvarande i 10 punkter politiska reformer af hvarjehanda slag såsom: allmän rösträtt för män och qvinnor öfver 20 år, direkt lagstiftning genom folket, embetsmännens tillsättande medelst folkval, afskaffande af alla lagar, som hindra föreningsfriheten och qvinnans likställighet med mannen, religionens förklarande för privatsak, fri rättskipning och läkarevård, upphäfvande af alla indirekta skatter samtinförande af en progressiv inkomst- och arfsskatt m. m.

Slutligen uppställer det i fem punkter arbetarnes närmast liggande fordringar: beträffande en verksam

skyddslagstiftning, innefattande jemväl bestämmelsen om en normalarbetsdag om högst 8 timmar, fabriksinspektion, upphäfvande af tjenstehjonsstadgan, garanti för koalitionsrätten samt statens öfvertagande af hela arbetareförsäkringen m. m.

Såsom af denna redogörelse synes, består programmet af trenne delar, utaf hvilka den sista helt och hållet stannar inom ramen af det nuvarande samhället, den andra äfvenledes om ock dess fordringar af politisk halt peka bortom nu rådande förhållanden; den första deremot visar mot en helt annan verld. Mellan denna del och den tredje finnes intet logiskt sammanhang; ja, man skulle nästan kunna säga, att mellan dem råder tvärt om en motsägelse. Teoretiskt sedt löses denna motsägelse genom att hänvisa till den olika tidpunkten för realiserandet af den ena delen och den andra; men för den praktiska användningen af programmet som rättesnöre för ett partis handlingssätt qvarstår den, nämda lösning till trots. Ty är det eventuella förverkligandet af den socialistiska staten mycket aflägset i tiden t. ex. ett eller annat århundrade framåt, så är det fåvitskt att jemte det nära liggande upptaga detta, som tillhör en framtid, hvilken ingen af de nu lefvande eller deras närmaste efterkommande får skåda. Ingen kan veta, huru verlden ser ut ett eller två hundra år efter oss; att arbeta för en så aflägsen framtid, är tydligen lönlöst. Åtminstone tjenar det intet till attupptaga ett så fjerran liggande mål på ett program, som skall leda de nu lefvande i deras görande och låtande. Å andra sidan, ligger det socialistiska samhället oss helt nära i tiden, så är det föga lönt att verka för reformer inom det nuvarande samhället, då detta ändock med alla dess missförhållanden inom kort skall bort. Bättre då att koncentrera hela sin kraft på genomförandet af den stora sociala revolutionen, att det lefvande slägtet må om ock blott som Moses från fjerran få skåda det förlofvade landet.

Denna programmets praktiska motsägelse har som alla motsägelser i liknande fall redan burit frukt uti slitningar inom partiet. Några, hvilkas representant v. Vollmar kan sägas vara, anse, att den socialistiska staten först i en aflägsen framtid kan varda verklighet, och vilja i öfverensstämmelse dermed, att partiet hufvudsakligen arbetar på de reformer, som för närvarande och i närmaste framtid kunna uppnås, de i programmets tredje och delvis andra del uppställda yrkandena. v. Vollmar förordar derför som partiets väg ej blott parlamentarisk kritik som hittills utan ock parlamentarisk förhandling, kompromiss alltså med öfriga partier. »De unge» deremot, såsom de nämnas, eller »oppositionen» under ledning af Werner, Auerbach, Wildberger o. a. tro, att det slutliga målet för socialdemokratiens sträfvan alldeles icke är fjerran, samt fordra för den skull, att all kraft sättes in på dettas snara realiserande. Revolutionär agitation i stället för den af ledarne följda parlamentariska aktionen är alltså desses lösen.Den af v. Vollmar representerade uppfattningen stöder sig på en oförvillad betraktelse af bestående förhållanden. Han menar, att så som dessa nu äro, skall de socialistiska idéernas seger låta mycket länge vänta på sig, en mening som otvifvelaktigt är riktig. De unge åter åberopa de store mästarnes Marx' och Lassalles auktoritet. Ty efter allt att döma hafva desse trott, att det borgerliga samhället inom mycket kort skulle efterträdas af det socialistiska. Väl framhåller Marx med styrka, att öfvergången från det ena samhället till det andra är organisk; den kapitalistiska produktionens egen utveckling för af sig sjelf öfver till den socialistiska. Men Marx ansåg uppenbarligen, att denna utvecklingsprocess hunnit så långt, att nämda öfvergång när som helst vore att vänta. 1848 trodde han, såsom Adler visat*Die Grundlagen der Karl Marx'schen Kritik der bestehenden Volkswirthschaft.*, på den socialistiska revolutionens omedelbara seger i Frankrike; och ännu då han skref *Das Kapital,* tyckte han sig allestädes se de tecken, som förebåda dess snara verklighet i hela den civiliserade verlden. Det är den »materialistiska» uppfattning af historien, hvilken Marx och Engels ge sig äran af att hafva funnit, som låtit dem och en mängd af deras anhängare se utvecklingen i förkortning. De trodde och tro sig kunna gripa med händerna ting, som ligga långt borta på mensklighetens väg — om de eljest alls finnas der och ej äro blott synvillorEtt yttrande af Bebel vid senaste kongressen i Erfurt visar, om det eljest var ärligt menadt, att han och då väl äfven öfrige ledare alltjemt lefva i denna illusion. Han säger uti sitt stora tal angående partiets taktik ordagrant: »Det borgerliga samhället arbetar så kraftigt på sin egen undergång, att vi endast hafva att vänta på det ögonblick, då vi skola öfvertaga den ur dess händer glidande makten. Och liksom i Tyskland så gestalta sig i hela Europa tingen så, att vi hafva allt skäl att deröfver glädja oss. Ja, jag är öfvertygad om, att förverkligandet af vårt yttersta mål är så nära, att få i denna sal finnas, som icke skola upplefva den dagen»..Mellan dessa båda

partimotsatser, hvartill programmet gifvit anledning, står den stora massan at Tysklands socialdemokrater under Bebel, Liebknecht, Singer m. fl. De tillbakavisa både den ena riktningen och den andra, vilja ej inskränka partiets uppgift till att vara blott ett arbetarevänligt reformparti, men ej heller, trots den lika uppfattningen att tiden för den socialistiska regimen är hardt nära, utbyta den parlamentariska stråt, de hittills följt, mot den revolutionära agitationen. Man vidtog alltså endast några redan föregående år i Halle framställda ändringar uti Gothaprogrammet — deribland den, att uttrycket *eine reaktionäre Masse* om öfriga klasser ströks — och man icke blott fasthöll oförändradt vid den häfdvunna föreningen af nutids- och framtidsspörsmål, utan utlade och bestämde närmare bådadera.

Trots den öfverväldigande majoritet, hvarmed program och partiledning fastställdes i Erfurt på antydt sätt, synes dock föga troligt, att den skism, som framkallats af programmets inre motsägelse, blifvit derigenom skaffad ur verlden. Tvärtom torde den, så framt ej yttre förhållanden såsom nya tvångsåtgärder i stället för den 1890 upphäfda socialistlagen störa den inre utvecklingen inom partiet, snart framträda starkare än förut. En särskild anledninghärtill finner jag uti den populära kritik, för hvilken socialdemokratien senast blifvit utsatt. Såväl Eugen Richter som Emil Gregorovius hemta ganska mycket af de färger, hvarmed de utmåla sina respektive karrikatyrer af det socialdemokratiska samhället — båda öfverflyttade till svenskan och säkerligen allmänt kända — från det antagandet, att öfvergången till det senare skett på några få dagar samt i den närmaste framtiden. De socialistiske författare, som vändt sig särskildt mot Richter, och hvilkas broschyrer fallit i mina händer, Franz Mehring och pseudonymen B. August, grunda sin motkritik förnämligast på orimligheten uti sist nämda antagande. Man måste härutinnan gifva dem rätt. Men säkerligen skall mången äfven ibland socialdemokratiens anhängare fästa sig vid den sålunda aftvungna bekännelsen, att icke ännu på länge och öfver hufvud icke uti någon tid, som vi kunna öfverskåda, samhället är moget för den socialistiska ordningen. Programmets ofvan nämda inre motsägelse skall härigenom träda starkare fram och enligt min tro framkalla ett af de tu: antingen att partiet tills vidare alldeles uppgifver de revolutionära delarne af programmet eller söndrar sig uti två eller tre partier. Endast kampen med det borgerliga samhället, om den skulle blifva rätt het, torde kunna afvärja denna utgång.

Till sist må beträffande den moderna folksocialismens innehåll anmärkas, att detta naturligen icke uttömmes af de uppställda partiprogrammen. Af nämda innehåll meddela de egentligen blott trenne punkter, hvaraf en kritisk rörande den nuvarande134

ekonomiska utvecklingen, en negativ om privategendomens begränsning och en positiv om allas jemlikhet. Allt annat, som ingår uti de framtidsvyer, som socialdemokraterna se hägra inför sig, dels såsom följd af sist nämda tvenne postulat, dels utaf annat slag, får man inhemta af den socialistiska litteraturen och den socialistiska pressen. Detsamma är naturligen fallet med de öfriga åsigter rörande det nutida samhället, som socialisterna under kritiken af detsamma dagligen gifva till känna.

II.

Några kritiska anmärkningar.

Det ingår icke uti planen för detta lilla arbete att gifva en fullständig kritik af socialdemokratiens läror. Endast några korta anmärkningar rörande kärnpunkterna deri kunna här få plats. Sanningen att säga kräfves ej heller mer för att komma till rätta med de anspråk att få varda mensklighetens vägvisare till det förlofvade land, der inga sociala frågor vidare skola oroa sinnena, som socialismen uppställer. Lika stark denna lära är uti kritiken af det bestående, lika svag är den uti framläggandet af läror eller förslag, som sjelfva tåla kritik.

Främst må här i korthet beröras de båda utopier, hvaråt socialismen, den må pryda sig med vetenskaplighetens namn eller ej, hängifver sig. Den ena gäller befolkningens tillväxt, den andra af-afkastningens stegring vid en eventuel socialistisk produktion. Dessa båda frågor, om folkmängden och om subsistensmedlen, äro i grunden den sociala frågans hela innebörd. Väl tillkommer fördelningsspörsmålet, men äfven den bästa fördelning skall icke förmå hålla fattigdomen borta, om menniskorna, mellan hvilka delningen af näringsmedlen skall försiggå, äro för många eller — hvad som är detsamma — medlen, som skola delas, för små. En kardinalpunkt uti frågan om det sociala lidandets afhjelpande är alltså förhållandet mellan folkmängden och existensmedlen eller närmare

bestämdt mellan tillväxten af den förra och de senare.

Första gången frågan om befolkningens tillväxt i förhållande till näringsmedlens rätt klart och tydligt drogs fram, skedde det för att gendrifva socialistiska idéer. Malthus skref 1798 sin bok *Essay on the principle of population* emot Godwin, den ofvan nämde engelske socialisten. Grundtanken uti denna skrift är: »befolkningen tenderar ständigt att föröka sig utöfver subsistensmedlen». Många hafva sedan dess försökt att fråntaga denna sats dess giltighet; särskildt har flertalet socialister ifrigt opponerat sig deremot och bland dem K. Marx och Fr. Engels, socialdemokratiens grundare. De skäl, dessa anföra emot Malthus' lära, äro dock noll och intet värda. Det bästa argument, som emot densamma synes kunna framdragas, är, att ett tilltagande välstånd faktiskt medför en viss begränsning uti barnens antal. Önskan att uti äktenskapet med dess förpligtelser bibehålla den bättre lefnadsställning, som man innehar, verkar återhållande påäktenskapens ingående. Och med mindre äktenskap och senare giftermål följa färre barn. Likväl kan detta argument tillämpas endast beträffande de besutna klasserna; proletariatet, om hvilket ofvan nämda lag i främsta rummet uttalats, beröres ej deraf. Dessutom har ej kunnat konstateras, att ett försenande af äktenskapen på nu anförda grund förmått helt uppväga inom de besutna klasserna nyss nämda tendenser till en för stark folkökning.

Det enda fullt verksamma medlet mot öfverbefolkning är menniskans beslut att reglera prokreationen såsom hvarje annan naturprocess, detta beslut må sedan verkställas genom återhållsamhet eller genom preventiva medel, såsom ny-malthusianismen lär. Att bådadera redan användas, är nogsamt kändt. Hvad man deremot icke behörigen beaktat ännu, det är de oerhörda vådor, för hvilka sist nämda medel i samvetslösa händer kan utsätta den civiliserade menskligheten. Frankrike torde snart kunna uppställas som ett varnande exempel härutinnan. Dock vore det först uti ett efter socialdemokratiens principer ordnadt samhälle, som dessa faror skulle blifva rätt påtagliga. Den socialistiska staten à la Bebel och konsorter skulle visserligen tack vare dessa medel befrias från befolkningsfrågan i den gestalt, hvarmed den nu hotar — en lösning af spörsmålet, hvarpå de dock ej synas hafva tänkt — men blott för att få den igen uti en annan vida värre, befolkningens utdöende. Orsakerna till en sådan vändning uti denna fråga, i händelse socialdemokratien segrar, skall jag senare omnämna.Den andra illusionen, hvaråt socialisterna hängifva sig, rör arbetets afkastning. Under bekämpande af Malthus' lära framhålla de i allmänhet, dels att afkastningen tillväxt är praktiskt sedt obegränsad, dels att tvenne armar städse förmå att producera mer än hvad som behöfs för att mätta en mun. Henry Georges, en författare som visserligen icke tillhör den socialdemokratiska riktningen inom socialismen, men som bättre än andra uttalat sig härom, anför: menniskan är icke såsom djuren begränsad i fråga om näringsmedlen till hvad naturen af sig sjelt bjuder; hon skapar sjelf nya sådana, och för detta skapande finnas inga andra gränser än jordklotets tillgång på elementära ämnen för produktionen. Den erfarenhet, vi hittills äga, berättigar likväl ej till de anförda påståendena. Huruvida framdeles genom vetenskapernas utveckling menniskans makt öfver naturen kan varda så stor, att näringsmedlen efter behag kunna förökas, veta vi ej. I alla händelser har detta intet med det ekonomiska systemet att göra; vetenskapens resultat, hvarpå allt härvid kommer an, blifva desamma under en privatekonomisk som under en socialistisk regim.

Ty socialismens anhängare påstå vidare — och det är detta påstående, hvarvid intresset här fäster sig — att arbetets afkastning skulle genom en socialistisk produktion i oerhörd grad ökas. Socialisterna lofva att bannlysa fattigdomen och bereda enhvar kulturens förmåner i form af hög bildning och ett förfinadt lefnadssätt, derest den af dem förordade ordningen för arbetet kommer till stånd. Uti sin skrift om bostadsfrågan säger Fr. Engels vid tal omarbetets socialisering: »Genom en dylik revolution på det industriella området uppnår det menskliga arbetet en sådan grad af produktivitet, att dermed möjlighet förefinnes — — icke blott att frambringa allt, hvad som behöfs för att rikligen fylla allas behof och dertill hopsamla en nödig reservfond, utan äfven att bereda en hvar sådan ledighet, att derigenom all den äldre bildning uti vetenskap, konst och fina seder m. m., som är värd att bibehållas, kan bevaras och än mer från att vara ett monopol för den herskande klassen förvandlas till allas egendom». Det är en enorm stegring af det nationela arbetets afkastning, som dessa löften förespegla. Är det äfven antagligt, att den socialistiska produktionen skulle kunna infria dem?

Socialisterna stödja påståendet om den af dem förordade samproduktionens öfverlägsenhet öfver den privata på

följande tvenne fakta: 1) den nuvarande anarkiska produktionen medför i följd af konkurrenskampen och de enskildes oförmåga att beräkna marknadens behof, att en mängd företag årligen gå under, samt att arbetet i följd af affärsstockningar och kriser tidtals afbrytes; 2) de stora företagen äro ekonomiskt fördelaktigare än de små. I bådadera fallen handlar det om en kraftförlust under nu rådande regim, hvilken icke skulle ifrågakomma under en enhetlig och planmessig ledning af folkets hela produktion. Intet utaf de i mom. 1 nämda fallen af direkt kraftförstöring skulle då inträffa; och de små företagen skulle vara utbytta mot sådana af jättelika dimensioner, hvarigenom dels uti sjelfva driften besparingar af olikaslag kunde göras, dels en mängd mellanhänder varda öfverflödiga.

Utan att i någon mån förringa betydelsen af en reform, som skulle aflägsna de nämda för produktionen hämmande momenten, kan jag dock icke dela socialisternas förhoppningar, att de besparingar, som härigenom kunde uppnås, skulle i öfvermåttan hög grad öka den nationela afkastningen d. v. s. den summa af förnödenheter, som för år frambringas af ett folk. Till en början synes det antagligt, att uti den socialistiska staten en stark minskning uti arbetstiden genast skulle proklameras. Bebel *(Die Frau)* antager — efter anförande af en vidunderlig beräkning af Herzka rörande behofvet af arbetskraft uti Österrike — att mindre än 3 timmars arbete skall erfordras uti det nya samhället. Men en så betydande reduktion af arbetstiden skall under i öfrigt lika omständigheter medföra en nedgång uti afkastningen, hvilken mer än väl uppväger de besparingar af ofvan nämda slag, som den socialistiska regimen utlofvar.

Vigtigare än denna invändning är följande.

De besparingar, som med undvikande af de nämda förlustbringande momenten uppstå, komma i öfvervägande grad netto-afkastningen tillgodo, deremot jemförelsevis litet brutto-afkastningen. I synnerhet gäller detta om de nuvarande stora företagens ersättande med ännu mycket större. Öfvergången från den lilla driften uti en mängd små företag till massproduktion uti några få stora etablissement innebär otvifvelaktigt en ofantlig stegring icke blott af afkastningens netto d. v. s. den inkomst, som företagensägare deraf skörda, utan äfven af dess brutto, tillverkningsvärdet. Men sedan en gång massproduktionen kommit till stånd i den omfattning, som nu är fallet uti de stora industriländerna, så kan en vidare koncentration af driften icke synnerligen öka det senare — naturligen under förutsättning, att i bådadera fallen samma kapitalmassa kommer till användning.

De besparingar hvilka föranleda, att ett kapital användt uti ett stort företag gifver större afkastning, än om samma kapital användes i flere smärre, gälla, hvad beträffar industrien, dels den använda drifkraften och det fasta kapitalet, hus m. m., dels de personer som äro anställda vid företagets ledning. Emellertid gifves det i fråga om det förra momentet en gräns, hvilken de nuvarande industriella företagen mångenstädes synas hafva uppnått. Endast med afseende på ledningen kan oafbrutet utvidgning ske under användning af proportionsvis mindre arbetskraft. Här kunna således alltjemt besparingar uti produktionskostnad göras; men denna besparing kommer hufvudsakligen blott företagets netto till godo, icke dess brutto. Uti ett privatekonomiskt företag betyder detta, att ägarens vinst blir större, men deraf ökas ej nationalinkomsten. Tillhörde detsamma ett socialistiskt organiseradt samhälle, så skulle nämda besparingar innebära, att man inskränkte användningen af arbetskraft på denna punkt för att på en annan nödgas bereda de här öfverflödiga personerna arbete och underhåll. Med oförändrad omfattning af produktionen i dess helhet blefve alltså vinsten för landet äfven här lika med noll. Sammaslutsats kan tillämpas på de mellanhänder, som genom de små handelsföretagens utbyte mot social distribution skulle undanrödjas. Äfven de måste annorstädes sysselsättas, — såvida ej det minskade behofvet af arbetskraft omsattes uti förkortad arbetstid för alla. Arbetstidens minskning alltså, men ej större afkastning vore att vänta af arbetets socialisering på nu anfördt sätt.

De besparingar genom en socialistisk ordning af arbetet, hvilka med säkerhet skulle resultera uti ökad afkastning, gälla hufvudsakligen det första af de båda ofvan nämda förlustbringande momenten. Under en enhetlig ledning af arbetet skulle de olyckor och det elände, som den nu rådande regimen medför genom företags undergång, kriser m. m., kunna undvikas och med dem äfven den kraftförlust, som de nödvändigt innebära. Men dessa fördelar och särskildt den besparing, som dervid vinnes, berättiga för ingen del till den blomstermålning, som socialisterna

exponera från sitt framtidsland. Föreställningarna om samproduktionens öfversvinneliga makt att spara och derigenom öka det nationela arbetets afkastning äro en fullständig utopi. Sparande uti produktionskostnader, äfven om det vore vida större än hvad det någonsin kan blifva under socialismens regim, förslår ej att öfvermåttan stegra folkens årsinkomster; framför allt icke att bereda en hvar välstånd och rikedom. Säkerligen räknar man högt, om man anslår den genom dessa besparingar framkommande tillväxten uti verklig afkastning d. v. s. producerade förnödenheter till 33 % af den nubefintligaHermann Losch *(Nationale Produktion und nationale Berufsgliederung)* tror sig kunna antaga, att Tysklands produktion under enhetlig ledning samt med användning af den högsta tekniska fulländning i arbetet skulle i f. a. besparingar stegras med 29 %, eller vid oförändradt produktqvantum kräfva i st. f. nu antagna 12 timmars arbete per dag 9,3 t. — Dock är denna stegrade produktivitet — efter Losch — närmast en verkan af förbättrade arbetsmetoder, hvaruti han anser Tyskland jemfördt med Förenta Staterna stå lågt.. Men att en ej större tillväxt häri, ingalunda förmår väsendtligen förbättra det ekonomiska läget för det stora flertalet långt mindre bereda dem rikedom, det är hvad vi strax skola se.

Nära sammanhängande med nyss berörda villfarelse angående arbetets afkastning under en eventuel socialistisk regim är socialdemokraternas uppskattning af dennas storlek under nu rådande förhållanden. De anse nemligen, att nationalinkomsten redan nu är stor nog att medgifva en ofantlig förbättring uti den kroppsarbetande klassens läge, ifall den blott på annat sätt fördelades. För att komma till rätta med denna uppfattning behöfdes endast att exakt känna det nationela arbetets afkastning; en enkel räkneoperation skulle sedan med ojäfviga siffror afgöra, huruvida den är riktig eller ej. Tyvärr brister här det statistiska materialet så godt som fullständigt. Det är förunderligt, att det ännu ej gått upp för regeringarna och representationerna med ett ord de herskande klasserna, att den sociala frågans elakartade utseende skulle väsendtligen mildras, derest sanningens fulla ljus finge belysa alla sociala och ekonomiska förhållanden. Det nu rådande halfdunklet förstorar tingen i mängdens ögon och väcker tankar, som ej skullespira upp, om verkligheten låge blott och bar inför allas ögon. Men det är väl knappt troligt, att den fulla inblicken uti privatekonomiens skrymslen förunnas oss, förr än de besutna klasserna känna kroppsarbetarens hand på sin strupe.

Arbetarne eller i allmänhet de små uti samhället tro gerna, att de rikes antal är mycket stort. Detta är en synvilla. De stora förmögenheterna höja sig öfver mängden likt fjälltopparne öfver ett landskap; blicken fästes på dem, och man ser knappt något annat med den följd, att man tror antalet af sådana högt öfver massan uppstigande existenser vara mycket stort. Soetbeers undersökningar rörande inkomst- och klass-skatterna i Preussen gifva vid handen, att år 1890 af 10,207,892 inkomsttagare endast 13,583 ägde en inkomst af mer än 20,000 mk. och blott det ringa antalet af 1,062 personer voro taxerade till mer än 100,000 mk. Beträffande Sachsen inhemta vi för år 1888 att af 1,322,650 personliga inkomsttagare endast vid pass 160 ägde en inkomst af mer än 100,000 mkBland de juridiska personerna utgjordes 699 utaf aktiebolag med en inkomst af 29,746,698 mk; fördelningen af denna summa på de personliga inkomsttagarne kan ej väsendtligen rubba ofvanstående tal för de högst beskattade. — Dock måste beträffande såväl dessa uppskattningar som ännu mer de preussiska antagas, att de såsom alla taxeringar något understiga verkligheten.. För öfriga länder saknas mera tillförlitliga uppgifter härom. Sverige, som dock sedan gammalt äger en direkt inkomst- och förmögenhets-skatt uti allmänna bevillningen, är ungefär lika vanlottadt i detta afseende som länder, hvilka ej äga en dylik skatt. De uppgifter angåendefastighetsägare och inkomsttagare, som föreligga för åren 1879 och 1885, äro så ofullständiga, att jag ej vågar här anföra dem. Hvad man deraf kan inhemta är likväl, att de verkligen rike äro utomordentligt få i vårt land, naturligen vida färre i förhållande till folkmängden än uti Preussen och Sachsen.

Liksom de stora förmögenheternas antal är mycket mindre, än man föreställer sig, så är afkastningen, som skall delas, långt ifrån så stor, som socialisterna förmena. De uppskattningar af nationalinkomsten, som föreligga, visa, att denna ännu alltjemt är obetydlig i förhållande till folkstocken. På hvarje hufvud räknadt skulle det preussiska folkets inkomst år 1890 utgöra 342 mk., Sachsens år 1888 vid pass 406 mk. En undersökning angående Sveriges nationalinkomst, hvilken dock ännu ej är afslutad, synes angifva denna i sin helhet till omkring 900 mill. kr. Detta gifver på hvarje hufvud af befolkningen vid pass 190 kr. och på hvarje hushåll om 5 personer 900—1000 kr. Härvid har intet afdrag gjorts för kapitalbesparing, som dock måste tagas med i

beräkningen, då den på hvarje hushåll fallande andelen af landets afkastning icke torde uppgå till fulla 900 kr. Naturligen är detta vida mer än hvad nu flertalet arbetarfamiljer kunna förfoga öfver för sitt årsunderhåll; men icke gifver en dylik inkomst spelrum för stora vanor och ett fint lefnadssätt. Socialisternas tro, att en annan fördelning af den årliga inkomsten skulle skänka rikedom eller ens välstånd åt nationens samtliga medlemmar, är illusorisk. Verkligheten uttryckt i siffror för ett helt annat språk. Den nu rådande afkastningen skall behöfva uti derika länderna mer än fördubblas, uti de fattiga mångdubblas för att allmän välmåga må kunna inträda. Detta är den sorgliga men sanna verklighet, med hvilken vi hafva att räkna beträffande den sociala frågans lösning. Den borde ensam för sig vara i stånd att stäcka flygten på alla vidt sväfvande omstörtningsplaner.

De nu berörda påståendena äro otvifvelaktigt de svagaste punkterna uti socialismens ekonomiska vyer. Öfriga läror af ekonomisk halt, såsom beträffande den nuvarande utvecklingens tendenser att utrota mellanklasserna m. m., teorien om kroppsarbetet som allt värdes källa samt mycket annat erbjuda äfvenledes ett tacksamt fält för kritiken. Särskildt kan om den Marx'ska värdeläran, hvarpå hela den »vetenskapliga» socialismen är fotad, anmärkas, att af den finnes snart ej längre sten på sten. Den teori, som sökte den värdebildande kraften utanför den behöfvande menniskan, uti arbetet, som skapar de ting som erhålla värde, är öfvergifven. Beträffande öfriga ekonomiska läror, som socialismen uppställt, gäller åter, att de mestadels äro en blandning af sant och falskt. Jag går dem emellertid här förbi, så mycket mer som de fleste, som skrifvit om socialismen, förnämligast sysselsatt sig med dem. I dess ställe må vi vända oss till den sociala delen af socialdemokratiens lärobyggnad för att något skärskåda den främsta punkten deri och i sjelfva verket uti allt hvad socialism heter — jemlikhetssträfvandet.Jemlikheten är, har jag redan sagt, socialismens a och o, den medelpunkt, från hvilken alla öfriga socialistiska idéer utgå, och till hvilken de kunna återföras. Denna tanke är emellertid icke fostrad inom socialismen; den lefde och var verksam, långt innan den moderna socialismen fans till, liksom den ock äger en vida större utbredning än den. Jemlikhetssträfvandet är sedan århundraden tillbaka det starkaste sociala pathos, som beherskar menniskorna. Socialismen endast tillegnar sig och gör sig till förespråkare för detta sträfvande hos den lägsta bland klasserna, kroppsarbetarne, och i följd deraf på områden, hvarest detsamma hittills blott delvis eller alls intet varit verksamt, det sociala och det ekonomiska.

Den kraft, hvaraf utvecklingen betjenade sig för att nedbryta ståndsväsendet och i dess ställe sätta klasserna, var i främsta rummet individernas jemlikhetssträfvande. När de förhållanden inträdt, hvarom ofvan talats (sid. 24 ff.), då ståndsorganisationen vardt utvecklingen för trång, och en motsägelse mellan skyldigheter och rättigheter för de privilegierade stånden uppstår, försvinner hos de nedanför stående vördnaden för de förra; kritiken intager dess plats och vid sidan om den dess tvillingsbroder i detta fall, jemlikhetstanken. Frukten, som denna tanke verkande hos det tredje ståndet bragte till mognad, var ståndsväsendets fall samt proklamerandet af allas likhet inför lagen. Den borgerliga likheten är den rättsgrund, på hvilken klass-samhället hvilar.Utvecklingen stannar emellertid icke länge vid detta resultat. Jemlikhetstanken en gång väckt nöjer sig icke med den borgerliga likheten. Den har efter hand uppträdt med fordran att varda realiserad på alla områden, hvarest en åtskilnad menniskorna emellan förefinnes uti samhället. Och sådan finnes alltjemt: mellan klasserna liksom mellan könen, beträffande både politiska, sociala och ekonomiska förhållanden. Vi se sålunda nämda tanke framträda i flera gestalter; de mest kända äro den politiska jemlikheten, den sexuella jemlikheten samt den sociala och ekonomiska jemlikheten. — Den politiska jemlikheten är innebörden uti nästan samtliga de sträfvanden af politisk natur, som efter det absoluta konungadömets fall upprört och uppröra de europeiska samhällena. Ofta förblandad med kampen för politisk frihet, är det den, som för närvarande framträder uti sträfvan för allmän rösträtt och likn.

Den sexuella jemlikheten eller jemlikheten mellan könen eftersträfvas genom hvad man med ett gemensamt namn kallar qvinnoemancipationen. Dock är i flera fall icke jemlikhetstanken den närmaste drifkraften uti denna för vår tid utmärkande rörelse, men resultatet deraf blir jemlikhet. Qvinnoemancipationen uppbäres af mycket olika krafter. En del utaf densamma framgår af önskan att trygga den gifta qvinnans ekonomiska ställning samt består uti bemödandet att upphäfva mannens målsmansskap öfver hennes egendom och förvärf. — En annan del är framkallad utaf den ekonomiska utveckling, som håller på att tillintetgöra husekonomien inom våra dagars

hushåll, särskildt de högre klassernas,liksom en gång handtverket gjorde slut på den primitiva familjens hemslöjd m. m. De hushållsgöromål, som förr gåfvo sysselsättning åt döttrarna inom den bildade klassen, försvinna mer och mer, och det arbete af gröfre slag, som alltjemt återstår inom hemmet, försmås. Härigenom har en mängd arbetskraft blifvit ledig, som fordrar sysselsättning. Vidare aftager inom dessa klasser giftermålsfreqvensen. Det ena som det andra har fört till sträfvandet att bereda qvinnan nya arbetstillfällen, och som detta mestadels endast kan ske genom att lemna henne tillträde till de banor, som männen inom samma klasser innehafva, resulterar denna del af rörelsen uti qvinnans likställighet med mannen på arbetsmarknaden, särskildt i fråga om arbete med hufvudet. — Endast det tredje och sista slaget af qvinnoemancipation är en direkt afläggare af det abstrakta jemlikhetssträfvandet. Det åsyftar intet mindre än qvinnans likhet med mannen uti allt, stort som litet. Lika uppfostran, lika rättigheter och lika skyldigheter uti det enskildta och offentliga lifvet; ja, om möjligt lika klädedrägt och lika både seder och oseder. Bärare utaf denna form af qvinnoemancipation hafva hittills varit enstaka qvinnor mest af amerikansk börd samt — socialisterna.

Den tredje och mest omfattande yttringen utaf jemlikhets-sträfvandet är det, som framträder uti socialismens fordran på social och ekonomisk likhet. Utgångspunkten för och den drifvande kraften uti detta likhetssträfvande är fjerde ståndets fordran att varda delaktigt uti kulturens förmåner. Massornas elände samt den motsägelse, som ligger uti proklamerandet af allas lika rätt som borgerliggrundlag samtidigt med den faktiska frånvaron af denna likhet för flertalet menniskor måste framkalla nämda sträfvande. Den sociala frågan hemtar sin näring, som v. Scheel *(Die sociale Frage)* riktigt anmärker, till hufvudsaklig del utaf de lägre klassernas otillfredsställda jemlikhetssträfvande. Socialismen har gjort sig till förkämpe härför, och derigenom står den i samband med den sociala utvecklingen sjelf, är icke endast en fantasiens uppbrusning utan realt underlag. Detta är socialismens styrka och betydelse; den fotar sig på verkliga behof, hvilka utvecklingen väckt, och hvars tillfredsställande den fordrar.

Men jemte detta moment, hvarigenom socialismen blir uttryck för de stora krafter, som röra sig uti historien, och får ett oförgängligt innehåll, rymmer den ett annat, som helt och hållet stammar från de individer, som uppbära den, och röjer deras kortsynthet. Hvarje historisk företeelse af någon betydelse framträder på detta sätt uti dubbel skepnad, en som förhållandena sjelfva gifvit den, och en som menniskorna, hvilka bära upp densamma, förlänat den utaf sitt eget. Den förra är bestående, den senare förgår. Beträffande socialismen är sist nämda skepnad det jemlikhetsraseri, som utmärker den, och som icke tål någon skilnad eller omvexling menniskorna emellan, utan vill tillskära alla efter samma mått. Denna svaghet förekommer hos alla socialistiska system och riktningar, men mest inom den, till hvilken socialdemokratien hör, den materialistiska. Icke nöjd med att fordra en annan fördelning af egendomen och bildningen, hvarigenom nu rådande svalg menniskorna emellan kunna något så när utfyllas, kräfverden absolut likhet uti bådadera. Den fordrar sålunda, icke blott att nuvarande klasser skola bort, utan äfven att hvarje olikhet af hvad namn och slag den vara må, oafsedt kön m. m. skall utplånas. Socialdemokratien är egalitarismen, likhetssträfvandet till ytterlighet.

Utaf denna socialdemokratiens grundtanke härflyter sedan flertalet af de fordringar, den uppställer för det socialistiska samhället. Först och främst följer deraf upphäfvandet af privategendomen såsom varande klass-skilnadens grund och all social olikhets källa. Vidare framgår deraf dess uppfattning af qvinnans ställning likasom en mängd andra åsigter inbördes täflande uti orimlighet. En sådan är, att alla böra egna sig åt kroppsarbete, äfven om de skola vara vetenskapsmän, läkare o. s. v., på det att ej skilnaden mellan arbete med hufvudet och med händerna måtte uppväcka olikheter bland menniskorna samt den ene utmärka sig framför den andre i bildning. En annan afser upphäfvandet af metallmynt och införandet af arbets-certifikat såsom betalningsmedel, på det att ingen genom sparande skulle kunna hopa rikedomar och derigenom skilja sig från flertalet. Af denna abstrakta likhet ännu mer än af den socialistiska ordningen för arbetet följer slutligen de inskränkningar uti individens frihet i fråga om val af lefnadsyrke, tid för arbete m. m., som äro oskiljaktiga från det samhälle, hvartill Bebel gifvit ett utkast. Då man ej vill erkänna principen: olika lön för olika arbete, enär deraf skulle följa olika inkomster och olika lefnadssätt, så finnes intet annat medel än öfverhetens ingripande för att gifva alla yrken ocharbetsgrenar nödig besättning. Arbetstvång icke blott beträffande sjelfva skyldigheten att

arbeta, utan ock arbetets art är jemte mycket annat för den individuella sjelfbestämningen hindrande en nödvändig följd af den abstrakta likhetens tillämpning. Med ett ord flertalet af de orimligheter, hvarmed det socialistiska framtidssamhället är utpyntadt, kommer af denna öfverdrift uti jemlikhetsifran.

Mångfaldiga äro de anmärkningar, till hvilka socialdemokratiens jemlikhetssträfvan gifva anledning. Både beträffande konsumtionen (fördelningen) och produktionen leder den till missförhållanden och olägenheter, icke mindre än de som nu förefinnas. Men jag förbigår dessa anmärkningar af ekonomisk-teknisk art för att upptaga ett par af allmännare slag.

Socialdemokratien förbiser i grund den redan af Aristoteles uttalade sanningen, att menniskan icke skall söka våldsamt upphäfva de naturliga krafterna inom och utom henne, utan tämja och leda dem. Uti menniskan och uti samhället finnas jemte likhetstendenserna en mängd principer af olikhet. Som sådana kunna nämnas först och främst de olika naturanlagen hos olika individer. Dock medgifver jag gerna, att dessa, utgörande hvar för sig isolerade storheter, icke böra få uttryck uti allmänna sociala åtskilnader. Dertill fordras, att olikheterna sjelfva förekomma i likartade massor. Detta är åter fallet med de naturliga åtskilnader, som heta ålder och kön samt civilstånd. Dessa representera hvad jag vill kalla den naturliga principen för olikhet menniskorna emellan. Af dem följa olika behof, olikalefnadssätt och olika sysselsättning, hvilka nödvändigt återspegla sig uti menniskornas sociala lif. Uti samhällets barndom utgjorde sålunda dessa de enda grunderna för social åtskilnad, men också för social organisation uti den patriarkaliska samfundsformen. Med kulturens utveckling har en annan princip för olikhet och för organisation uppstått, vida mäktigare än de — arbetet. Arbetet är den sociala principen för olikhet mellan menniskorna. Arbete med hufvudet är något annat än arbete med händerna, ledningen af arbetet helt annat än detta sjelft o. s. v. Dessa olikheter uti arbetet återkomma nödvändigt uti de arbetande. Såsom inordnade uti den sociala arbetsorganisation, som kulturen kräfver, äro menniskorna af arbetet delade i yrken, hvilka gifva bestämda sociala åtskilnader.

De naturliga olikheterna kunna icke, huru likartad dressyren af menniskorna än må göras, upphäfvas. Qvinnorna skola aldrig varda män, huru mycket man än bemödar sig att dertill förvandla dem; de unge aldrig tänka, känna, handla och i följd deraf lefva som de gamle. Icke bättre skall det lyckas att negera den vida mäktigare sociala olikhetsprincipen, det olika arbetet. Detta kunde nemligen ske endast på ett af följande tvenne sätt: antingen så, att arbetsfördelningen, som skapar de olika slagen af arbete, upphäfves eller så, att menniskorna genom uppfostran göras skickliga hvar och en att utföra det högsta som det lägsta. Det förra — arbetsfördelningens upphäfvande — skulle emellertid ofelbart flytta kulturen tillbaka till dess utgångspunkt, barbariet. Kulturen är nemligen sjelf intet annat än enarbetsprodukt, hvars både qvantitet och qvalitet helt och hållet beror af arbetets fördelning på en mängd skilda händer.

Den andra utvägen att upphäfva arbetets differentierande verkan skulle bestå uti allas uppfostran till allt. »I framtidens samhälle», säger Bebel, »skall det lika litet finnas yrkes-konstnärer och yrkes-lärde som yrkes-handtverkare». En hvar skulle alltså arbeta ena dagen eller ena stunden uti ett värf, den andra uti ett annat. Endast den, som med sina tankar dväljes uti det landet Utopia, kan tro, å ena sidan att det är möjligt att bereda alla en så omfattande utbildning, å andra att de särskilda yrkena skulle på detta sätt varda väl skötta. Att låta konstnärer och lärde lära sig att göra skor och kläder, torde kunna gå för sig; men att göra skomakare och skräddare till konstnärer och vetenskapsmän, skulle vara omöjligt. Inga resurser försloge att gifva alla menniskor en så hög utbildning. För öfrigt skulle säkerligen menniskorna få gå till stor del utan både skor och kläder, om de för dessa behofs fyllande vore hänvisade till hvad män som de först nämde kunde deraf tillverka; och ännu sämre blefve det helt visst för konster och vetenskaper, om de skulle bero af slika arbetskrafter som de senare. Det moderna arbetets stora resultat hänger på, att hvar man får odeladt egna sig åt sin uppgift. Antagandet, att maskiner skulle göra det möjligt i afseende på den materiella produktionen, som nu är otänkbart, kan ej gendrifvas, men det är just ett sådant antagande, som ställer de socialdemokratiska vyerna på samma nivå som framtidsromanerna af kändt slag.Arbetet, som verkade menniskornas organisation uti stånden, och som alltjemt verkar uti det nuvarande samhället till klassernas upprätthållande, skall, så länge en kultur finnes, vidmakthålla sociala åtskilnader. Att dessa ingalunda måste vara så stora, som de nu äro, då jemväl en annan princip till åtskilnad,

egendomen, gör sig gällande, behöfver jag ej nämna. Det är endast mot det socialistiska samhällets absoluta jemnmått, jag här velat opponera mig. Ty detta innebär, om det kunde realiseras, ett våld såväl på menniskonaturen som på kulturen. Den abstrakta jemlikheten är socialismens stora logiska misstag. Af det följa nästan alla andra snedvridna tankar, som den burit till verlden. Emellertid må ej förbises, att just denna logiska blindhet gifver densamma styrka. En massa menniskor, okunnige om faktiska förhållanden och ovane att omfatta mer än en tankegång i sänder, fångas derigenom lättare af dess läror. Det fordras nemligen endast ett minimum af mensklig intelligens för att af premissen: alla äro vi menniskor, alla äro vi lika genom födelsen och döden, komma till slutsatsen: alltså böra vi ock vara lika på färden från den ena till den andra. Deremot kräfves det mycken insigt och rätt mycket skarpsinne för att förstå, att trots den naturliga likheten social olikhet bör och måste finnas. Ty detta förutsätter tanken: samhället är en organism, en tanke som icke är alldeles allmänfattlig.

De hittills gjorda anmärkningarna röra åsigter och förslag, hvilka mer eller mindre varit och äro gemensamma för all socialism, rättare egalitarism.Om ock blott med några ord må jemväl tvenne för socialdemokratien såsom materialistisk egalitarism karakteristiska läror beröras. Den ena gäller familjen och äktenskapet, den andra religionen.

Uti det socialdemokratiska samhället skall familjen upplösas, i det att staten öfvertager först och främst de enskildes hushåll, som ersättas med allmänna spisinrättningar, och vidare barnen, som skickas till offentliga uppfostringsanstalter. Äktenskapet, som härmed beröfvats det naturliga grundlaget för sitt bestånd, blir en privat förbindelse, som när som helst kan lösas. Grunden till denna ovilja mot äktenskap och familj utgöres i främsta rummet af fruktan för, att familjens bestånd skulle omöjliggöra privategendomens upphäfvande. Så länge menniskor lefva samman uti familj, måste privathushållet existera och dermed ock en privat ekonomi, som åter förutsätter enskild egendom uti icke så ringa utsträckning. Vidare är att befara, att derest menniskorna få behålla sina barn hos sig och derigenom djupt fästa sig vid dem, de äfven skola vilja samla egendom att gifva dem i arf. Familjen är alltså ett stöd för den privatekonomiska regimen, hvilket måste undandragas densamma.

En annan orsak till nämda ovilja skönja vi uti ett yttrande af Fr. Engels (*Der Ursprung der Familie* etc.), som efter Morgans långt ifrån obestridda teori om det nuvarande äktenskapets utveckling ur allmän promiskuitet velat bereda det socialdemokratiska äktenskapet ett historiskt grundlag. Han säger: »den första klassmotsats, som uppträder uti historien, sammanfaller med utvecklingen af antagonismen mellanmannen och qvinnan uti engiftet, liksom det första klassherradömet med mannens herravälde öfver qvinnan. Engiftet var ett stort historiskt framsteg, men samtidigt inleder det jemte slafveriet och privategendomen den ännu rådande epoken, uti hvilken hvarje framsteg tillika är en relativ tillbakagång, i det att den enes väl och utveckling kommer till stånd genom den andres olycka och tillbakasättande. Engiftet är det civiliserade samhällets cell, uti hvilken redan vi kunna studera de uti detta sig utvecklande motsatserna och motsägelserna». — Engels och socialisterna i allmänhet hafva intet förstånd på kulturarbetets mekanik och ståndsdifferentieringens nödvändighet för utvecklingen.

Det anförda yttrandet är emellertid i föreliggande afseende märkligt, enär bakom det jemlikhetstanken skymtar fram såsom ännu ett skäl emot den organiska familjen och det fasta engiftet. Äktenskapet hindrar den absoluta jemlikheten. Socialdemokratien kan ej tåla ens denna första cell till social organisation; samhället skall reduceras till atomer, absolut lika den ene den andre. Detta är samma tanke som den för den vetenskapliga anarkismen utmärkande — den radikala individualismen. Den teoretiska skilnaden mellan anarkism och socialism är alltså endast, att den förra stannar vid det för båda gemensamma idealet: samhällets atomisering, medan den senare inser, att detta tillstånd omöjligen kan vidmakthållas utan en allt omfattande organisation, som åter förbinder de upplösta samfundsatomerna uti en artificiel samfundskropp. Båda vilja kasta det nuvarande samhället uti en kemisk retort för att reduceradet till dess enkla elementer, anarkismen för att stanna vid det så frambragta kaos, socialismen för att af atomerna på mekaniskt vis hopfoga ett nytt samhälle. Dock opponerar den sig häftigt emot, att detta får heta stat. Socialdemokratien utlofvar lika väl som anarkismen statens afskaffande.

Slutligen lär nog få som en medverkande orsak till socialdemokratiens ovilja mot det fasta engiftet, den nuvarande formen af äktenskap, räknas — libertinage. Den omständlighet, med hvilken Bebel *(Die Frau)*

omtalar nyttan och nödvändigheten utaf att ej lägga några band på könsdriften utan tillfredsställa den, »såsom man tillfredsställer hvarje annat naturbehof», gör detta antagande berättigadt. Svårt är äfven att inse, hvarutinnan det lösa engifte, som socialdemokratien rekommenderar, skiljer sig från de finare formerna af den nuvarande prostitutionen, då qvinnan har blott en älskare åt gången och likaså mannen blott en älskarinna. Den försmak för »urtillståndet», som socialdemokraterna ådagalägga i fråga om jemlikheten och egendomen, framträder äfven uti deras uppfattning af könsförhållandet. Att med denna uppfattnings förverkligande äfven urtidens förvildning uti seder skulle följa, lärer svårligen kunna betviflas. Aldra minst kunna moraliska krafter åberopas emot en sådan utveckling, ty uti det socialdemokratiska samhället har moralen förlorat sin grund — religionen.

»Liksom det kommer att gå staten, så skall det äfven gå med religionen», säger Bebel. »Den afskaffas icke, ej heller afsättes Gud eller ryckes religionen ur bröstet på menniskorna, såsom de talesätt lyda,med hvilka man anklagar den ateistiskt sinnade socialdemokratien». — — »Utan något som helst våldsamt angrepp och utan hvarje försök att undertrycka någons åsigt, kommer religionen småningom att af sig sjelf alldeles försvinna». Dylika yttranden förekomma i massa uti socialdemokratiens litteratur och press, blott långt häftigare än det anförda. »Kristendomen är socialdemokratiens värste fiende» — är en ofta upprepad bekännelse. Endast opportunitetshänsyn har förmått partiet att uti programmet insätta i stället för en öppen krigsförklaring den nu förekommande satsen: »religionen är privat-sak».

Den utpräglade fiendskapen ej blott mot kristendomen utan mot all religion har sin grund uti den mycket riktiga insigten, att så länge menniskorna ännu äga religion, äro de obeqväma för det nya samfundet. Massornas ateisering är det första steget till det senares införande. Den sociala revolutionen måste föregås af en inre omvandling af menniskorna, som i grunden materialiserar deras hela tanke- och känsloverld. Menniskor, som ännu tro på en högre verld och här vilja lefva för den, passa icke för socialdemokratiens paradis, ty det är uteslutande af denna verlden.

Man måste förundra sig öfver den blindhet, som yttrar sig uti detta hat mot religionen. I sjelfva verket utgör det en motsägelse mot alla noblare sidor uti socialismen. Kampen mot lidandet var och är denna rörelses ideala syfte. Men att vilja utplåna religionen ur menniskornas sinnen är att öppna nya strida källor för lidandet. För det mångfaldiga lidande, som menniskor ej kunna lindra, harreligionens tröst hittills varit inom ändlösa slägten det bästa läkemedlet. Med religionslösheten följer vidare fruktan för döden eller rättare den instinktiva fasan för icke-varat såsom ett alldeles särskildt slag af lidande, hvilket långt ifrån att varda mindre i framtiden, säkerligen skall i följd af stegrad reflexion ökas. Den, som betager menniskorna tron på en bättre verld, kan aldrig få namn af deras vän — hvilket ju dock socialismen enligt sin princip skulle vara.

Värre är dock, att socialdemokratien genom att bannlysa religionen undandrager samlefnaden dess högre grundval — moralen. Visserligen står socialdemokratien icke ensam om den åsigten, att »sedlighet och moral intet hafva med religionen att skaffa». Den är eller kanske mera var ytterst allmän ibland de bildade klasserna öfverallt. Emellertid blifva de, som så säga, beviset skyldige för sitt påstående. Historiens vitnesbörd är afgjordt emot detsamma. Intill närvarande tid hafva sedlighetens bud ytterst varit grundade på »Guds vilja och befallning», så som denna utaf hvarje tid och hvarje folk uppfattats. Detta innebär naturligen ej ett fullgiltigt skäl för, att detsamma evigt skall vara fallet. Men säkert är, att till dato har ingen kunnat uppvisa en annan inre grund för pligtkänslan. Endast en bristande analys af alla hithörande förhållanden har kunnat väcka tron, att en dylik grund vore funnen. Medlidandets och sympatiens känslor, som af några anförts såsom den yttersta förpligtande kraften, räcka ej till för konfliktfall, d. v. s. då den handlandes egen fördel råkar i strid med en annans. Det kategoriska imperativåter, som Kant ansåg vara en menniskan medfödd lag för det sedliga handlandet, är en abstrakt sats, som dess framställare uttänkt, men som ej återfinnes uti själen.

De element, som konstituera moralen, äro ett teoretiskt, som består uti kännedomen om godt och ondt, rätt och orätt, samt ett praktiskt, som bjuder oss att taga det förra och låta det senare. Begreppen godt och ondt vexla med utvecklingen, och deruti består moralens s. k. evolution. Den förpliktande kraften åter kan ligga uti kärleken till idealet, till det rätta för det rättas egen skull, eller uti tron, att Gud så befallt. Den först nämda eller kärleken till

idealet förutsätter en hög reflexion samt en ideal läggning, som endast kommer få till del. Den är för öfrigt i grunden intet annat än det abstrakta uttrycket för kärleken till Gud. I båda afseendena blir denna känsla ett privilegium för ett fåtal. Genomsnittsmenniskan skall aldrig fatta den; för henne återstår sålunda endast den andra grunden till moralisk förpligtelse: Gud vill det.

Ryckes denna inre grund för en sedlig samlefnad bort, så skola menniskorna nog några generationer ännu lefva på minnena i lag och sed från den tid, då religiösa åskådningar beherskade bådadera. Men efter hand skall ibland ett ateiseradt slägte den sjelfviska naturen med apostelns ord: »låtom oss äta och dricka, i morgon skola vi dö» taga ut sin rätt. De återhållande krafterna uti menniskans inre skola vara borta och endast yttre grunder förmå en hvar att handla rätt; men att sådana ej förslå för upprätthållande af moral ochrent lefverne, torde vara allom kändt. Icke heller kan den materialistiska åskådningen trösta sig med hoppet, att genom någon slags evolution de sjelfviska instinkterna skola aftaga i styrka, medkänslan för andra tillväxa. Ty man inser ej, hvaraf denna evolution skulle komma. Hvad som deremot genom en fortskridande civilisation i främsta rummet utvecklar sig, är sjelfmedvetandet, reflexionen, beräkningen. Men dessas tillväxt i förening med vidgade kunskaper ökar blott frestelserna och valen mellan godt och ondt, gifver deremot ej ökad kraft att välja det förra framför det senare.

Det synes mig obestridligt, att det socialdemokratiska ateiserade samhället, innan lång tid förrunnit, skulle få röna de olyckligaste verkningar af sin religionslösa moral. Särskildt skulle befolkningsfrågan, såsom jag ofvan antydde, taga en för samhället olycksbringande vändning. Man måste nemligen anse som alldeles visst, att qvinnorna uti detsamma skulle vägra att föda barn. Redan nu anse den yttersta qvinnoemancipationens hermafroditer moderskapet vara en orättvisa af naturen, som en om sin jemlikhet med mannen medveten qvinna bör så mycket som möjligt undandraga sig. Uti det socialdemokratiska samhället skulle denna ännu lyckligtvis sällsynta tankegång varda allmän samt drifven till sin spets. Tydligt är nemligen, att nymalthusianismen då allmänt tillämpades, hvarigenom könsdriftens tillfredsställande kunde ske utan dess naturliga följd. Och andra krafter, som skulle förmå qvinnorna att åtaga sig moderskapets vedermöda, sedan pligtkänslan förlorat sin styrka med det ideala fästet uti religionen,skulle ej finnas. Ty med familjens upplösning och barnens öfvertagande af det allmänna är den belöning, som moderskärleken skänker, och som försonar med lidandet och mödan, borttagen. Sammalunda skulle de ekonomiska och familjeskäl at flera slag, som hittills framkallat önskan att få barn, vara utplånade. Att slutligen under denna allmänna negation af allt omedvetet och instinktivt lif lita till moderskänslan som naturdrift, vore lönlöst. Denna känsla består för öfrigt icke uti önskan att föda barn utan att, när sådana kommit till verlden, vårda och skydda dem. Den oundvikliga utvecklingen utaf befolkningsfrågan skulle efter de förutsättningar, som socialdemokratien uppställt, med logisk nödvändighet föra till en katastrof, sådan som Schopenhauer och Hartmann förutsagt — slägtets utdöende.Framtidssyner.

Den sociala utveckling, som ändade med ståndsväsendets upplösning, berodde ytterst på de respektive ståndens förhållande till kulturen. De två högre stånden blefvo med tiden till hinders för framåtskridandet, medan det tredje ställde sig uti dess tjenst. Kulturuppgifterna öfvergingo från de privilegierade till borgarne; dermed följde den sociala omhvälfning, som satte klasserna i ståndens ställe. Vi kunna vara öfvertygade om, att samma lag gäller äfven för den framtida sociala utvecklingen. Om och när den nu herskande klassen blir ett hinder för kulturutvecklingen och samtidigt andra klasser stå redo att öfvertaga förare-rolen, så skall en ny social omhvälfning äga rum, som utjemnar åtskilnaderna och förlägger tyngdpunkten inom samhället till dessa andra klasser. Men det senare skall icke inträffa utan det förra, och utan att de lägre klasserna äro i stånd att öfvertaga och bättre än de högre handhafva kulturens uppgifter. Endast anspråken å arbetareklassens sida att få öfvertaga ledningen förslå ej att genomfora en dylik omgestaltning af samhället. De kunna föra till enrevolution, som störtar allt i kaos, men omöjligen grundlägga en ny högre ordning.

Betraktar man från denna af utvecklingen sjelf gifna ståndpunkt de nu rådande klassmotsatserna, så ledes man ovilkorligen till insigten, att för en ny social organisation, sådan som socialismen förespår, är utvecklingen ännu ej mogen. Näppeligen är det med sanningen öfverensstämmande att stämpla de bildade klasserna i våra samhällen som ett hinder för utvecklingen, äfven om villigt må medgifvas, att de i vissa afseenden göra långt mindre för densamma, än de borde. I synnerhet gäller detta beträffande den sida utaf kulturutvecklingen, som

består uti kulturförmånernas utbredning och meddelande åt alla. Alldeles obestridligt är deremot, att kroppsarbetarne ännu för ingen del besitta de gåfvor, som fordras för att uppehålla kulturen, långt mindre föra den vidare. Utan att tänka på den immateriella kulturen i alla dess delar må blott erinras, att ledningen utaf den materiella, varuproduktionen, enligt gjorda erfarenheter vida öfverstiger arbetareklassens förmåga. Arbetarne sakna kunskaper och vana att leda ett större företag. Endast i sällsynta undantagsfall hafva hittills produktionsföretag, ledda af arbetare-associationer, haft framgång.

För att inse orimligheten uti socialdemokratiens tro på en snar omhvälfning af nu bestående ordning, behöfver man blott företaga det tankeexperimentet, att antaga, att alla industriidkare, affärsmän, ingeniörer, bokhållare och andre tillhörande de högre klasserna plötsligt entledigades från ledningen af det ekonomiska arbetet, och att kroppsarbetarne öfvertoge deras platser.Några få veckor för att ej säga dagar härefter skulle hela den väl organiserade mekanism, som den materiella produktionen utgör, vara fullkomligt bragt ur led. Expropriatörernas expropriation utaf de exproprierade skulle hastigt sluta med att expropriera oss alla ifrån kulturen, för att ej säga från lifvet. Ty otvifvelaktigt skulle knappt ett år förgå efter en dylik revolution, innan allmän hungersnöd inträdde, föranledd utaf intet annat än kroppsarbetarnes oförmåga att leda och beherska den på en gång invecklade och omfattande organisation, som nu förser den civiliserade menskligheten med dess dagliga behof af lefnadsförnödenheter.

Socialdemokratiens grafsång öfver klass-samhället är för tidigt uppstämd. De högre klasserna äro ännu ej färdiga att afträda från den historiska skådebanan; ännu bära de likt Atlas på sina skuldror den civiliserade verlden. Dock lika riktigt detta är, lika oriktigt vore det å andra sidan att tro, att klass-samhället är slutet på den sociala utvecklingen, och att de nuvarande klasserna hafva fått bref på evighet. För visso, de fötter äro redan skönjbara, som skola bära dem ut. Det fordras blott seende ögon och hörande öron för att finna, att vi gå emot en ny stor social omhvälfning, som skall ytterligare minska afstånden mellan menniskorna, om också ej alldeles utplåna dem, såsom socialdemokratien vill.

Bland de tecken, som förebåda en social omhvälfning, är i första rummet att nämna arbetarerörelsen, det fjerde ståndets emancipation, såsom den äfven kallats. Den föreställning, som senast uttalatsaf Leo XIII uti hans Encyclica om arbetarefrågan, att den sociala rörelsen skall lägga sig, blott möjlighet beredes arbetarne att hvar för sig förvärfva ett litet kapital eller ett stycke jord, är en välmenande illusion. Rörelsen, drifven af det en gång väckta jemlikhetssträfvandet, syftar längre. Och emedan ingen klass finnes nedom kroppsarbetarnes, är desses sträfvan till jemlikhet med öfriga klasser utförbar endast genom en helt annan ekonomisk ordning än den nuvarande, och med den skola följa nya sociala förhållanden. Angående tider och stunder för denna nydaning kan för närvarande intet med visshet sägas. Ej heller är det möjligt att noga angifva sättet för densammas fortgång. Dock synes allt tala för, att vägen, som leder de civiliserade samhällena dertill, det ena förr, det andra senare, är den ofvan utpekade.

Arbetarne komma att oafbrutet fordra och erhålla högre löner, till dess att slutligen den sista återstoden af kapitalränta och företagsvinst deraf uppslukats, då den sociala uppgörelsen försiggår af sig sjelf. Troligare är dock, att innan det hinner till denna punkt, en ny ordning för fördelningen har införts på initiativ af — de högre klasserna sjelfva. Dels i följd af arbetarnes växande anspråk, dels genom arbetsgifvarnes sammanslutning till *trusts* för prisernas bestämmande skola alla förnödenheter komma att oerhördt stiga i pris. Maskinteknikens förmåga att nedsätta produktionskostnaderna skall icke hålla jemna steg med de först nämda prisstegrande momenten. Vi gå alltså en dyr tid till mötes, hvilken skall göra det omöjligt för flertalet embetsmän och alla små kapitalister att bibehålla den *standard of life,* hvarvid de varit vana. Men om en gång embetsmännen och i allmänhet de liberala yrkenas utöfvare vinnas för en ny tingens ordning, så skall denna snart vara ett fullbordadt faktum.

En annan mot samma mål drifvande kraft är den ekonomiska utvecklingens verkan på vissa klasser i samhället. Socialisternas påstående, att den moderna ekonomiska regimen leder till massornas proletarisering, har varit en sanning, men är det icke mer, såsom redan ofvan blifvit antydt. Hade de moderna principerna om *laisser-aller*

eller fri, ohejdad konkurrens fått ostörda drifva sitt spel, skulle det hafva gått så. Men intet samhälle har vågat följa dessa ekonomiska frihets-apostlars läror. Allestädes hafva hämmande band lagts på den starke gent emot den svage både uti samhällenas inre och utåt, det ena samhället mot det andra. Deremot är obestridligt, att vissa delar af mellanklasserna äro vigda till undergång. Den mindre näringsidkaren pressas ofvanifrån genom konkurrensen med den store yrkesbrodern, nedifrån genom arbetarnes kraf på högre löner med den verkan, att han och hans slägte efter hand pressas ut ur verldenÖkningen inom några länder uti handtverkarnes och minuthandlandenas antal efter näringsfrihetens införande får ej tolkas som bevis på en motsatt utveckling. Tvärtom betecknar detta den mindre handelns och handtvevkets förfall, ty en stor mängd af desse tillkomne sakna «medhjelpare» och äro derför ej handtverkare och handlande i äldre mening. Detta till rättelse af det mindre korrekta uttryckssättet sid. 62, 63.. Härmed beröfvas den nuvarande ordningen ett af sina säkraste stöd.

Dessa äro de synbara krafter, som arbeta på införandet af en ny tingens ordning. Bakom demröra sig andra af allmännare natur. Klass-samhället har vissa detsamma medfödda brister, hvilka såsom hvarje organiskt fel slutligen måste bringa organismen sjelf om lifvet. Ståndsväsendet dukade under för dylika uti det inre verkande fel; sammalunda skall det gå med klasserna. En klass-samhället medfödd svaghet är, att utaf de båda riktningar, hvaruti kulturarbetet rör sig, en uppåt mot kulturens egen fulländning, en utåt till dess spridande och meddelande åt alla, blott den förra blir uti nämda samhälle behörigen tillgodosedd, den senare deremot ej. Det moderna samhället är beundransvärdt i fråga om utvecklingen af menniskans makt öfver naturen. Uppfinningarna och framstegen jaga hvarann. Detta är den fria konkurrensens goda och välsignelsebringande sida. Men medan kulturen under nuvarande sociala ordning med svindlande fart växer mot höjden, försiggår dess utbredning bland massorna jemförelsevis långsamt. Ja, tendensen uti det krafternas fria spel, som kännetecknar klass-samhället, är tvärt om att koncentrera kulturens förmåner på ett fåtal händer.

Detta är det nuvarande samhällets ena stora brist. En annan består deruti, att den sociala organisationen eller menniskornas fördelning uti klasser hvilar hufvudsakligen på egendomen, med andra ord på arbetets subjektiva syfte. Egendomen d. v. s. inkomsten är det subjektiva ändamålet för arbetet i motsats mot det objektiva, som består uti arbetsproduktens sociala uppgift, hvilken åter sammanfaller med dess egen natur. Det objektiva syftet med läkarens arbete är att bota sjukdomar, det subjektiva vanligen att förtjena penningar. Detta exempel förtydligar skilnadenmellan det ena och det andra. Ståndsväsendet hvilade principielt på kulturarbetets objektiva ändamål, såsom vi ofvan sett, klassväsendet är grundadt på arbetets subjektiva syfte. Detta är dess djupast liggande brist. Det subjektiva syftet är oafsedt tillfälliga undantag detsamma för allt arbete: att bereda den arbetande inkomst. Det är då, allmänt fattadt, en motsägelse att på det i sig sjelft lika och identiska grunda bestående sociala åtskilnader. Men vidare, de olikheter, som vid en närmare analys framträda, äro här endast qvantitativa, ej qvalitativa, bestå uti ett större eller mindre mått af inkomst, ej uti arbetets olika natur. Denna grund för menniskornas sociala gruppering bär för den skull uti sig något tillfälligt och godtyckligt, som kommer den senare att kännas som orättvis och nedsättande för menniskovärdet. Det är i längden omöjligt att bibehålla aktning för sociala åtskilnader, som äro fotade på en så oväsendtlig grund. Den klass-samhället beherskande principen är den enskildes förvärf, icke det allmännas väl. Men en social organisation måste vara baserad i främsta rummet på det senare.

Huru skola dessa det nuvarande samhällets brister afhjelpas? Huru bannlysa det sociala lidandet och utjemna nu rådande olikheter uti lefnadsställning? Hvilken är den nya sociala och ekonomiska ordning, mot hvilken utvecklingen för oss? Allt frågor, som sväfva på millioner läppar, och hvarpå ännu ingen förmått gifva ett tillfredsställande svar. Ty det svar, som socialdemokratien bjuder, kan icke, får icke tagasemot. Det är ett botemedel mot tidens onda, som gifver döden i stället för helsan.

Hvarje försök att förutsäga, huru framtiden kommer att gestalta sig, är ytterst vanskligt. I synnerhet gäller detta om förevarande spörsmål, enär vid dess lösning medverkar en faktor af fullkomligt oberäknelig storlek — vetenskapens framsteg. Dessa kunna genom den makt, de förläna oss öfver naturen, förändra vilkoren för det ekonomiska lifvet på ett sätt och i en omfattning, som vi nu ej kunna drömma om. Endast genom att alldeles bortse från denna faktor gifves det någon möjlighet att kasta en blick in uti framtidens land. Men denna blick mot

det kommande vinnes blott genom att låta ögat följa från det förflutna de företeelser, som äro stadda i utveckling, och hvars fulländning just utgöra den framtid, man söker utforska. Hela den föregående framställningen uti detta arbete har varit en dylik orienterande öfverblick af samhällets föregående och närvarande tillstånd. Det är med ledning häraf, vi böra söka vinna en föreställning om, huru det skall blifva.

Den första af de framtidssyner, som sålunda framträda för det mot dunklet spejande ögat, visar oss, att den nuvarande ordningen endast genom sakta fortgående kontinuerliga förändringar kommer att omvandlas. Icke en snart utbrytande våldsam revolution skall genomföra denna omvandling, utan de dagliga förändringarnas under längre tid hopade verkan. Det gamla samhället kommer att växa in uti det nya, omärkbart öfvergå deri. Så hafva hittills de stora sociala omgestaltningarna försiggått, så skall äfven denna komma. De katastrofer, som understundominaugurerat en ny tingens ordning, voro intet annat än den sista akten uti ett drama af århundradens längd. Det synes mig dock knappt troligt, att de skola upprepas. De tillhöra tider, då den allmänna meningen saknade de medel att gifva sig uttryck, som den nu äger uti press, representation och demonstration, och som göra det för samhället möjligt att förebygga alla ytterligheter genom att förutse och, medan tid är, villfara hvarje berättigadt kraf.

En annan genom betraktelsen af det förflutna vunnen inblick uti det kommande lär oss, att samhällets nya organisation icke allestädes torde blifva af samma slag. Visserligen kunna grundvalarne, hvarpå det nya uppväxer, icke gerna vara olika. Det moderna samhällets största brister äro öfver allt desamma, likaså de innerst drifvande krafter, som arbeta på dess förändring. Men den på dessa grundvalar uppförda byggnaden kan helt visst vara konstruerad på mer än ett sätt. De olika vägar, som arbetarerörelsen inslagit uti rika och fattiga länder, — betecknade af yrkesorganisation och politisk partibildning, sjelfhjelp och statshjelp — visa, att mer än ett sätt kan brukas för att främja samma mål.

Största intresset vid denna blick uti framtiden knyter sig emellertid till frågan: huru skall den materiella produktionen ordnas, och huru dess frukter fördelas? Ty af nya former för arbetet och för egendomen följa sedan öfriga förändringar uti samhällets organisation.

Svaret på denna fråga har gifvits mycket olika. Ett sådant innehåller, att såväl arbetsmedlen som produktionen öfvertages utaf fria associationer afarbetare. Detta är kooperationsidéen generaliserad; arbetsgifvarne äro förskaffade ur verlden; arbetarne äro sjelfve sina arbetsgifvare. Hvarje arbetare erhåller då oafkortad sitt arbetes lön, och fjerde ståndets emancipation är fullbordad. Öfriga medlemmar i samhället d. v. s. arbetarne uti de liberala yrkena, läkare, lärare o. s. v., aflönas som hittills utaf det allmänna. Det är ungefär detta sätt, hvarpå flertalet äldre socialistiska författare och deribland Marx tyckes hafva tänkt sig framtidens ekonomiska organisation. Den återspeglar den klassmotsats, för hvilken socialismen gjort sig till förespråkare. Det är fjerde ståndet satt på den plats, som det tredje nu innehar såsom ägare till arbetsmedlen.

Marx' lärjungar såsom Bebel och öfrige socialdemokrater se framtiden genom andra synglas. Bemödande sig att ur sitt framtidsland bannlysa hvarje spår af klass- eller yrkes-motsats, tyckas de omfatta följande tankegång: de stora städerna försvinna, och samhället upplöser sig uti autonoma kommuner, uti hvilka drifves såväl industri som landtbruk. Alla arbeta utan åtskilnad omvexlande uti den materiella produktionen och den immateriella. Denna socialdemokratiens framtidsvy, antyder en utveckling mot anarkismens ideal. Den som en gång gifvit sig den abstrakta jemlikheten i våld, har svårt att undandraga sig dess yttersta konseqvenser.

Ett tredje sätt att föreställa sig den nya ekonomiska organisationen är att utgå från de nu rådande *trusts* och tänka sig dessa omfatta hvar sin gren af ett lands produktion samt ställda under offentligt kontroll. Arbetsgifvare finnas vid en dylik organisation,likaså arbetare; men såväl ledningen af arbetet som fördelningen af dess frukter följer icke efter arbetsgifvarnes fria skön och enligt konkurrensens lagar. Det allmänna bestämmer åtminstone vissa gränser, inom hvilka de måste röra sig beträffande arbetslön, arbetstid, pris m. m. Det är den kapitalistiska regimen konseqvent utförd, men gjord underdånig det allmänna, såsom i skråväsendets tid handtverket var. Denna form för produktionen tyckes hafva föresväfvat Herman Losch uti hans förut omnämda arbete.

Af dessa tre olika sätt att tänka sig framtiden är det andra det mest revolutionära och i grunden utopiskt. Af de

båda öfriga står det tredje närmare den nuvarande organisationen än det första. Intetdera af dessa båda synes vara outförbart, dock knappt annat än som öfvergångsform till och kombinerad med en annan regim — statens och kommunernas öfvertagande af produktionen. Detta synes mig vara den ordning, som förr eller senare kommer att aflösa den nu rådande om ej på alla områden af den materiella produktionen så likväl på de flesta. Skälen för denna uppfattning äro följande.

Öfverskådar man kulturarbetets organisation allt sedan medeltiden, så skall man finna, att en ständigt växande andel utaf detsamma öfvertagits af staten. De kulturuppgifter, som ålegat de båda högre stånden, hafva till hufvudsaklig del öfverflyttats på det tredje, men blott såsom organ för staten. I närvarande stund är hufvudmassan af den immateriella produktionen anförtrodd åt denne. Icke blott försvaret och rättsvården, utan ock undervisning och vetenskapernas odling, helsovård och många andragrenar af denna produktion utöfvas helt eller delvis af staten. Till detta slag af statsverksamhet har så i senaste tid, och trots den liberala regimens motsatta principer, kommit en omfattande ekonomisk produktion, i det att en stor del af kommunikationsväsendet (post, telegraf, telefon, jernvägar) samt kreditväsendet omhändertagits af staten. Hand i hand med sist nämda utveckling har gått jemväl en stegrad ekonomisk verksamhet å kommunernas, i synnerhet städernas sida. Vatten, belysning och värme, snart nog äfven motorisk kraft och samfärdsmedel tillhandahålla de senare genom offentlig samproduktion sina invånare.

Visserligen befinner sig det allmännas ekonomiska verksamhet på mycket olika stadier uti olika länder. De rika hafva hunnit minst på denna väg, de fattiga längst. Tydligt är dock, att alla måste vandra den. En fråga för dagen i Englands städer är kommunens öfvertagande af gas- och vattenledningar m. m., hvilka hittills varit på enskilda händer. Säkerligen skall det allmännas ekonomiska verksamhet, sedan den en gång tagit fart uti detta land liksom uti Förenta Staterna, hinna upp de på samma väg längre hunna fattigare folken. Vägen går i alla civiliserade samhällen om ock långsamt, dock oemotståndligt mot ökad samproduktion genom stat och kommun. Detta är den slutsats, hvartill den hittills varande utvecklingen med nödvändighet för.

Huru långt denna samproduktion skall sträcka sig, kan naturligen icke med säkerhet förutsägas. Det närmaste steget på den redan inslagna vägen synes vara, att staten, som äger eller är i färd att få post, telegraf, telefon och jernvägar, utsträcker sinverksamhet till samtliga kommunikationer, alltså äfven till sjöfarten. Det derpå följande torde vara, att staten omhändertager utom transporten äfven distributionen af varorna, såväl in- som utländska, med andra ord ombesörjer på de enskildes reqvisition inköpet utaf desamma. Deremot måste försäljningen af varorna säkerligen skötas af producenterna sjelfva, alltså af staten blott för de varor, som den tillverkar. — Samtidigt kommer penninge- och kreditrörelsen att öfvertagas af en statsbank samt af under kommunernas eller statens uppsigt stående sparbanker.

På dessa första steg mot social ekonomi skola sedan följa andra afseende den egentliga varuproduktionen. Utaf denna har staten hittills egnat sig mest åt tillverkning af krigsredskap och annat för här och flotta behöfligt äfvensom af sådana artiklar, som ansetts lämpliga för beskattning, såsom tobaksfabrikat, tändstickor m. m. Intet hinder finnes för, att staten efter hand utsträcker sin verksamhet på detta område till hela storindustrien äfvensom till bergsbruket och skogsdriften. Den mindre industrien och handtverket likasom jordbruket torde deremot ej lämpa sig för offentlig samproduktion. Hvad jordbruket särskildt beträffar, skall det förr eller senare visa sig nödvändigt att på det allmänna öfverflytta äganderätten till jorden, men deremot bibehålla under offentlig kontroll den enskilda driften deraf. Den nu rådande regimen är allt för improduktiv i följd af flertalet ägares kapitalfattigdom för att med växande folkmängd kunna bibehållas. Jordens afkastning kan och bör mångdubblas, men dertill fordras kapital, som endast det allmänna kan gifva. Skilnaden för jordbrukarne, attsitta som arrendatorer på det allmännas jord, eller att som nu under skenbar eganderätt förvalta sina inteckningshafvares egendom, bör ej vara synnerligen stor, framlör allt det förra ej sämre än det senare.

Hvad kommunerna angår, torde man kunna förutsäga offentlig samproduktion utom i redan förekommande fall beträffande så godt som hela konsumtionen. De mångenstädes upprättade konsumtionsföreningarna, af hvilka några såsom *Army and Navy* i London hafva uppnått en omsättning, som motsvarar en medelstor svensk stads

hela förbrukning, utgöra ett steg i denna riktning. Äfven bostadsbehofvet torde framtidens städer efter öfvertagande af samtliga fastigheter komma att sörja för liksom nu för vatten och belysning. Åtminstone kan antagas, att tomterna komma att varda allmän egendom för att derigenom tillförsäkra kommunen den växande jordräntan.

Huru främmande alla dessa framtidsvyer må synas för nutida ögon, så skola vi derför ej tro, att de ej kunna varda verklighet. Ting, som våra fäder ännu ansågo otänkbara i detta stycke, äro redan fullbordade fakta, såsom de gemensamma kommunala företagen, statsjernvägarne m. m. Sammalunda skall det gå i den kommande tiden. Omärkligt, bit för bit vidgar sig den offentliga samproduktionen; hvarje nytt slägte skall se dess utbredning utan att förvåna sig deröfver mera, än vi gjort beträffande de eröfringar från privatproduktionen, som den redan gjort. Den nuvarande ordningen för produktion och egendom skall af sig sjelf växa in uti den nya sociala. På detta sätt skall en tid komma, då hufvudmassanaf den materiella produktionen lika väl som af den immateriella skall vara öfvertagen af det allmänna och endast konsumtionen förblifva som hittills privat. Samtidigt skall större delen af egendomen tillhöra stat och kommun, något som följer utaf produktionens öfvertagande af de senare. Blott en mindre del af samhällets egendom, deribland hela konsumtionsförmögenheten, husgeråd, bohag m. m. skall tillhöra de enskilde.

Huru de sociala förhållandena skola gestalta sig under en ekonomisk regim sådan som den nu i stora drag tecknade, är ej svårt att föreställa sig. Som intet intrång göres på det privata lifvets område, kommer detta att röra sig hufvudsakligen inom samma ram som för närvarande. Äktenskap och familj med dertill hörande privatekonomi förblifva orubbade. Likaledes blir individens frihet oförkränkt; han ingår uti det yrke, som behagar honom, och han arbetar för sig och sin familj pä samma sätt som nu. Endast den skilnaden kommer att äga rum, att alla, som det kunna, måste arbeta för att lefva. Ingen skall äga kapital nog att kunna undandraga sig arbete. Visserligen står det en hvar fritt att af sin inkomst göra besparingar, som äfven kunna förvaras uti klingande mynt — ty intet skäl finnes att utbyta detta mot arbetscertifikat. Men då det allmänna äger hufvudmassan af all produktiv egendom och med den drifver det materiella arbetet, så finnes ingen utväg för den enskilde att göra sina besparingar fruktbringande på ett sätt, som skulle medföra stora kapitalsamlingar.Enär de möjligheter att samla stora rikedomar, som nu förefinnas, ej längre existera, äro förmögenhetsolikheterna jemförelsevis små och likaså de sociala åtskilnaderna. Bådadera bero af det arbete, hvaråt en hvar egnat sig. Den allmänna principen för inkomsternas storlek är hvars och ens behof i öfverensstämmelse med den sociala *standard of life,* som hans arbete fordrar. Till denna allmänna princip för bestämmande af lönerna komma andra, såsom stort ansvar, utomordentlig skicklighet, fara och obehag, allt moment, som följa med arbetets olika beskaffenhet, och som fordra särskild ersättning. Dessa principer äro desamma som de, hvilka bestämma embets- och tjenstemännens löner i närvarande tid, och hvilka innehålla de enda förnuftiga grunder, som kunna uppställas för lönernas och inkomsternas storlek. Inkomsterna blifva i följd häraf icke lika: arbetarne inom de liberala yrkena komma i allmänhet att få högre löner än de uti den materiella produktionen sysslande, arbetets ledare högre än menige man o. s. v. o. s. v. Men jemförda med nu rådande olikheter blifva skilnaderna obetydliga.

De sociala åtskilnaderna, som närmast få sitt uttryck uti olika *standard of life,* grunda sig nu ytterst på arbetet. Arbetets fördelning och arbetets organisation blir principen för samhällets organisation. Härmed återkommer man till den grundsats, som ursprungligen beherskade ståndssamhället, men undgår de afvägar, på hvilka den der råkade, då de sociala uppgifterna förvandlades till tjenare åt de enskilde. Stånden bemäktigade sig som sin egendom hvar sina funktioner, och detta i förening medprivategendomen gjorde afstånden mellan menniskorna ofantliga. Sådant undvikes nu fullständigt; en hvar utför sitt arbete i samhällets tjenst och får derför sin bestämda lön. De sociala åtskilnaderna blifva derför obetydliga icke blott i jemförelse med stånden utan ock med klasserna. Med den jemnare fördelningen af inkomsterna följer en jemnare fördelning af bildningen. Alla komma att äga temligen likartade anspråk på lifvet, och följaktligen skall den enes *standard of life* ej alltför mycket skilja sig från den andres. Skilnaderna bero emellertid nu icke på förvärfvets tillfälliga och subjektiva grund, utan på samhällets behof af arbete utaf högre och lägre slag. Samhällets sociala organisation är nu byggd på kulturen och det allmännas väl. Den sociala frågan är dermed löst i den grad, som den af samhället kan lösas. För allas lycka

och välgång fordras ännu mer, men för detta ansvara individerna sjelfva.Hvad är att göra?

Hvad är att göra för att i närvarande tid afhjelpa arbetarnes klagomål och bereda väg för de ting, som komma skola? Ty vi veta nu, att stora omhvälfningar förestå på de ekonomiska och sociala områdena, men också att vi endast kunna förbereda dem; ingen af de nu lefvande skall se dem förverkligade. Hvarje slägtleds uppgift är närmast att tillgodose utvecklingens kraf för stunden. Dermed är vår förpligtelse gifven. Men huru uppfylla den?

Härom kan det skrifvas en hel bok eller ock — ett program. Jag inskränker mig till det senare, men tillägger, att programmet afser blott Sverige, ty hvarje land kräfver sitt, och vidare att det omfattar icke endast hvad som i dag eller i morgon bör göras, utan äfven hvad som först senare kan utföras. Ett program rörande den sociala frågan måste jemte de nära liggande vyerna framhålla äfven de fjermare, på det att utsigten mot det slutliga målet måtte hållas fri och öppen, att ingen må misstaga sig om vägen mot detsamma.

De åtgärder, som kunna och böra vidtagas för att höja de svenske kroppsarbetarnes ställning och undanrödja de förhållanden, af hvilka de i närvarandetid känna sig tryckta, kunna ordnas i trenne grupper. Dessa omfatta:

1) nationalförmögenhetens höjande;

2) arbetareklassens intellektuella och moraliska uppfostran;

3) andra åtgärder af olika slag.

I.

Nationalförmögenhetens eller rättare nationalinkomstens höjande är det första och nödvändigaste mål, mot hvilket de krafter måste rikta sig, som afse en lösning af den sociala frågan. Denna är, har någon cyniskt men träffande anmärkt, en »magfråga». Tillgången på subsistensmedel afgör öfver allas ekonomiska läge. Är den årliga tillgången häraf ringa, finnes ingen möjlighet att bereda flertalet en menniskovärdig tillvaro. Utaf den nationela afkastningens storlek beror med jernhård nödvändighet såväl arbetslön som arbetstid, de båda hufvudfaktorerna uti arbetarnes ekonomiska lif. Ekonomerna af i går och i dag hafva något förbisett detta faktum för att blott tänka på fördelningen af den inkomst, som finnes. Uti de rika länderna, hvilkas nationalafkastning redan är hög, kan fördelningsspörsmålet för en tid vara vigtigare än produktionsproblemet. Uti de fattiga står det senare alltid främst. Det är blott okunnighet om faktiskt bestående förhållanden som gör, att mången förbiser detta.

Sverige är ett fattigt land, ett af Europas aldra fattigaste, Det svenska arbetets årliga afkastning förslår ej i närvarande stund äfven med den bästa fördelning att synnerligen förbättra arbetarnesställning. En daglön i medeltal af blott 3 kr. för man, 1,50 för qvinna är absolut omöjligt att gifva. En enkel räkning visar det. Sveriges manliga arbetarestock räknade 1880 vid pass 650,000 hufvuden, den qvinliga omkring 290,000. Med nyss nämda daglöner och 300 arbetsdagar på året erhålles för de förra en lönesumma af 585 mill. kr., för de senare af 130 mill. kr., tillsammans 715 mill. kr. Med en nationalinkomst af i det hela 900 mill. kr. blefve föga qvar för öfriga klasser att lefva på.

Det svenska arbetets produktivitet står under flertalet europeiska länders liksom dessas under Förenta Staternas. Uti de senare utgjorde enligt schweiziska arbetaresekretariatets publikation för 1889 det årliga produktionsvärdet inom hela industrien för hvarje arbetare i medeltal 10,194 frs., medan det i Paris uppgick till 6,123 frs. På hvarje svensk arbetare uti »fabriker och manufakturer», som dock gifva de högsta produktionsvärdena, kom år 1886—1890 i medeltal 2,604 kr. eller 3,646 frs. Om handtverk och bergsbruk medtoges, blefve siffran vida lägre. Men utan att det svenska arbetets produktivitet högst betydligt stegras och nationalafkastningen i motsvarande grad ökas, kunna hvarken lönerna i nämnvärd grad höjas eller arbetstiden minskas.

Medlen att höja det nationela arbetets afkastning äro många. Främst bland alla står dock arbetskraftens utbildning eller folkets ekonomiska uppfostran. Detta gäller för alla folk, mest dock för de fattiga. Det är med dem som med den enskilde utan tillgångar: vägen till en bättre ställninggår för honom genom skolan. Genom studier förvärfvar den enskilde qvalificerad arbetskraft och ett personligt kapital, som bereder honom högre inkomster;

sammalunda måste inom vissa gränser de fattiga folken göra. Deras framtid ligger uti den utbildning, de gifva sin ungdom. Personligt kapital i form af stor yrkesskicklighet kan naturligen ej ersätta det materiella, men uppväger dock ej obetydligt den fattiges underlägsenhet under den rike.

Det svenska folkets uppfostran är med få undantag från ofvan och ända ned dels ofullständig, dels missriktad. Det förra gäller mest om den egentliga folkundervisningen, det senare mest om den högre, men ingendera är fri från båda felen. Båda felen kunna sammanfattas deruti, att utbildningen är öfvervägande formell, afser att bibringa vissa formella färdigheter och kunskaper, såsom utom de elementära att läsa, skrifva och räkna insigter uti allmänna bildningsämnen ss. språk, geografi, historia, naturvetenskaper och matematik. Den formella utbildningen är en nödvändighet, men får icke utsträckas öfver det oundgängligaste; och framför allt utbildningen får ej stanna vid den. Dertill måste komma yrkesutbildningen, m. a. o. uppfostran för lifvet, hvilken rätt bedrifven verkar i lika hög grad bildande som de formella studierna.

De högre klassernas uppfostran är fången uti formalismens band, närmast emedan den till sin hela planläggning uti de allmänna läroverken syftar mot de akademiska studierna och de liberala yrkena. Det är sammanblandningen af allmän medborgerlig bildning och de akademiska yrkesstudierna, som fört detsvenska elementarläroverket på afvägar. Men långt ifrån att yrka på en ändring uti sjelfva organisationen hafva reformvännerna förslösat sina krafter på bekämpande af latinstudiet — i sanning en underbar förblandning af bisak och hufvudsak. Skiljes, som sig bör, den medborgerliga bildningen från den akademiska yrkesbildningen, så försvinner latinfrågan af sig sjelf. Genom att låta alla följa den för de liberala yrkena utstakade stråten, förspilles nu inom den högre allmänna undervisningen tid och kostnad för flertalet lärjungar under studiet af ting, som för dem i deras senare lif är af ringa eller ingen nytta. Men det borde stå med guldskrift öfver dörren till hvarje skola: »här läres intet, som ej får användning i lifvet». Ett folk som vårt har ej råd att på bildningsdekorationer offra de tillgångar, som finnas för uppfostrans ändamål.

Folkundervisningen lider af samma fel att vara för mycket formell, men detta beror här mest på, att den är så ofullständig. De kunskaper, som meddelas våra arbetare, äro alldeles otillräckliga, ehuru samtidigt i vissa stycken äfven de öfverflödiga. För att vinna den för lifvet nödvändigaste utbildningen, arbetsskicklighet, måste s. k. allmänbildande ämnen, som ej direkt främja denna, lemnas å sido. Vårt folk liknar i denna punkt en soldat med svagare krafter än de öfriga kamraterna i ledet; för att hinna med och rädda lifvet måste han kasta åtskilliga af de beqvämlighetsartiklar, som tynga hans packning. Att rädda lifvet är här att hålla sig i jemnhöjd med öfriga folk uti ekonomisk skaparkraft. Att lefva äratt arbeta; så bör ock ungdomens uppfostran vara i hvarje punkt riktad på det arbete, som förestår den.

De reformer, som behöfvas för att bereda vårt folk den högre arbetsskicklighet, som skall motväga dess fattigdom på samladt kapital, äro summariskt angifna följande:

De högre klassernas undervisning ordnas uti allmänna läroverk, omfattande till och med nuvarande femte klassen, med modersmålet, svensk literatur och svensk historia som hufvudämnen samt gemensam för gossar och flickor; — derefter följande utbildning gifves uti yrkesskolor af olika slag, bland dessa endast några få gymnasier, förberedande till universiteten.

Den egentliga folkundervisningen bör omfatta tvenne skeden af arbetareungdomens lif, det första ungefär som nu, dock något förkortadt och med motsvarande inskränkning uti kurser, det andra vid myndig ålder, för ynglingar 21 år, flickor 17. Denna andra lärotid bör för männen kunna förenas med värnpligten samt utsträckas så långt, som tillgångarne medgifva, 6—12 månader. Dess ändamål är att efter en kort repetitionskurs, om nödigt är, uti folkskolans elementer meddela yrkesundervisning, olika för land och stad liksom för landets olika delar. Läroämnen äro landthushållning i alla dess grenar, maskinteknik, handtverk af alla slag, bokhålleri och hvad jag vill kalla allmän arbetslära d. v. s. undervisning uti arbetets ekonomiska anordning m. m., slutligen ock elementerna af helsolära. Ämnena blifva inom vissa gränser valfria. — För flickorna anordnas lärokurser af passande längd uti enkel matlagning samt alla tillett mindre hushåll hörande gerningar, sömnad, elementerna af barnavård och helsolära.

Härmed skulle de luckor, som nu finnas uti arbetareklassens utbildning, utfyllas och de unge uppfostras till insigtsfulla och sparsamma arbetare och husmödrar. Det senare är ej mindre nödigt än det förra och i sig sjelf en högviktig sak. Husekonomien är liksom qvinnans arbete i hemmet af långt större betydelse, än menniskor pläga föreställa sig. Uti denna punkt råder bland de högre klassernas qvinnor de största villfarelser. De tro, att endast arbetet på kontoret, embetsverket eller i verkstaden o. s. v. är produktivt. Men för visso det är lika väl produktivt arbete att städa rum och laga mat som att skrifva ut räkningar, sköta telefonbord m. m. Häraf delvis missriktningen uti den qvinliga uppfostran inom dessa klasser. Med den kan dock det allmänna ej så mycket befatta sig; lifvet botar för öfrigt här på uppfostrans brister, utan att skadan behöfver blifva alltför stor. Så är ej fallet uti arbetarens hem. Arbetarehemmets ve och väl hänger vida mer på hustruns förmåga att ställa i huset och ekonomisera med inkomsterna än på mannens att förtjena dem.

Genom att meddelas vid mognade år, och sedan de unge redan vant sig vid arbetet samt vunnit vissa erfarenheter, kan denna andra undervisning blifva fullt fruktbringande. Att låta den ingå uti eller omedelbart följa på den elementära undervisningen i folkskolan vore att förspilla mer än hälften af dess verkan.

Omorganisationen af det svenska folkets uppfostran för ernående af större yrkesskicklighet och störreekonomisk kraft blefve dock ofullständig, derest icke tillika yrkes-skolor af lägre och högre slag samt yrkes-akademier med permanenta utställningar af nyaste modeller och teckningar inrättades i tillräcklig mängd. Schweiz lemnar i detta afseende en förebild, som vore att följa.

Af andra medel att främja Sveriges ekonomiska utveckling är statens verksamhet såväl direkt som indirekt det vigtigaste. Statens ingripande uti samhällets ekonomiska lif kan uti de rika länderna vara, tills vidare åtminstone, öfverflödigt; uti de fattiga är det oafvisligen nödvändigt. Här saknas ofta hos de enskilde det kapital, som fordras för att bringa för landet nödiga och nyttiga företag till stånd eller att uppehålla redan bestående. Statens verksamhet är här associationsprincipens tillämpning på folket i dess helhet. De små krafterna, som hvar för sig intet förmå, och hvilkas förening till samfälld verkan på privat väg ofta är omöjlig att uppnå, kunna endast af staten samlas till en enda, stark nog att bryta sig väg genom den internationela ekonomiska kampens vimmel.

Statens verksamhet af direkt slag för landets ekonomi kan bestå dels uti utsträckning af dess egen drift, dels uti understöd åt enskilda företag. Det förra sker genom öfvertagande af grufvor och skogsmark, af jernvägar och öfriga kommunikationer. För Sverige synnerligen vigtigt vore i sist nämda afseende, att staten upprättade fasta ångbåtslinier till England, Danmark och Tyskland. Ett land, beläget som Sverige, bör äga åtminstone en del af sinautfarts-linier i egen hand. Och vägarne till de nämda länderna kunna betraktas som våra utfarts-linier. Det är redan klart, att den svenska sjöfarten icke förmår, öfverlemnad åt sig sjelf, bibehålla dem; och utan fasta linier är i närvarande tid en handelsflottas bestånd hotad. Detta system är för Sverige bättre än subventioner.

Andra direkta åtgärder å statens sida äro att låta utföra eller understödja försök afseende tillgodogörande af befintliga tillgångar genom nya arbetsmetoder och uppfinningar; vidare att främja hemslöjden, denna för ett land som Sverige med dess långa vintrar nyttiga industriella idrott. Bland öfriga hithörande åtgärder må nämnas kolonisation af rikets norra delar. Dock bör denna icke, följande det amerikanska hemstads-systemet, öfverlåta jorden till enskilde som egendom. Deraf skulle endast skapas ett nytt jordbruksproletariat. Staten bör äga nybyggena med derå uppförda hus samt öfver deras skötsel utöfva kontroll. Arrendet sättes på lång tid och med billiga betingelser. Vilkor för arrende bör vara att hafva genomgått passande undervisningskurs i jordbruk samt äga kapital för uppsättningen. Möjligen ock att detta kunde delvis af staten förskotteras.

Statens indirekta understöd åt landets ekonomi består uti — tullskydd. I Sverige som i alla länder, der detta förekommer, har stridts och strides väldeliga om handelspolitiken. Det skall så i evighet förblifva, så länge privatekonomien utgör den dominerande formen för folkens hushållning. De privata intressenas motsats ligger fram i öppen dag, deras solidaritet åter undandrager sig mängdens blickar.Det är dock den, som här bör och skall vara bestämmande. För ett fattigt land som Sverige är skydd mot ekonomiskt bättre utrustade länder en nödvändighet, om också ej för jordbruket mer än öfvergående så dock för större delen af industrien. Det ekonomiska lifvets handgripligaste fakta bevisa detta.

De kunna sammanfattas i följande satser:

att den moderna ekonomiska utvecklingen oemotståndligt tenderar att tillintetgöra den lilla driften och de små företagen på alla de områden, der arbetet kan utvidgas till massproduktion;

att Sveriges handtverk och industri i förhållande till de stora ländernas utgöres af liten drift och små företag;

att en högt uppdrifven nationel inkomst i närvarande tid icke är möjlig allenast genom råämnesproduktion, utan att dertill fordras stor industri, i synnerhet textil- och metallindustri;

att den nationela inkomsten, hvaraf alla skola lefva, består af den produktmassa, som för året framställes;

att dennas ökande genom äldre näringars utveckling samt nyas tillkomst medför stegrad nationel välmåga, samt att dess aftagande eller blott stillastående vållar minskade tillgångar och minskad välmåga.

En nedgång i följd af konkurrensen med utlandets större företag uti det svenska arbetets årliga produktqvantum (skattadt till 900 mill. kr.) med en varumassa värd t. ex. 100 mill. kr. minskar det svenska folkets årstillgång med ungefär samma summa. Lägre priser på förnödenheterna balansera icke dennaförlust, ty den betecknar en nedgång uti sjelfva det förnödenhetsqvantum, hvaraf allas behof för året skola fyllas.Ett skydd åter, som endast höjde nationalproduktens värde (pris), men ej ledde till en stegring af dess massa, vore förfeladt.

II.

Den andra gruppen af åtgärder, som kunna bidraga till lösningen af arbetarespörsmålet i Sverige såväl som i andra länder, är arbetareklassens höjande i intellektuelt och moraliskt afseende. Försök i denna riktning hafva längesedan gjorts och göras fortfarande, men tyvärr på ett sätt, som svårligen leder till målet. Man söker sprida genom bildningscirklar, arbetareinstitut, föreläsningar för arbetarne m. m. kunskaper och allmän bildning samt tror, att af denna sådd skall uppväxa en välsignelserik skörd. Man misstager sig; deraf spira endast oro och otillfredsställelse. Hvarför? Emedan de kunskaper, som meddelas, för arbetaren öppna utsigten mot en annan verld, men icke lära honom, huru han skall komma dit; emedan de äro en förståndets lek utan sammanhang med hans lif; kort och godt emedan de endast meddela en formell bildning, som i intet afseende uppfostrar honom för det verkliga lifvet. Det är samma brist, som vidlåder vårt skolväsen.

Tron på den formella bildningens välsignelse eller kunskapernas nytta endast som kunskaper är lika ingrodd hos männen af upplysningstidens principer, realisterna och demokraterna, som hos deras motståndare, klassicitetens anhängare. Det är endastämnena, som skilja dem åt; principielt mötas de uti samma tro på den abstrakta d. v. s. från tillämpningen i lifvet skilda kunskapens förmåga att lycksaliggöra menniskan. Detta är ett psykologiskt och historiskt misstag. Blott de kunskaper, som tändas för att med sitt ljus lysa menniskan uti hennes arbete och på hennes vandring genom lifvet, verka i rätt mening bildande och uppfostrande. Att inhemta de tekniska fullkomligheterna uti sitt och närgränsande yrken verkar på arbetarens omdömeskraft och pligtkänsla oändligt mycket mera lifvande och stärkande än föreläsningar öfver all verldens ting, som icke angå honom. Den upplysning, som utom förut omnämda folkundervisning bör bjudas arbetaren för att på detta sätt bilda och uppfostra honom, måste i främsta rummet vara yrkesundervisning, fotad på vetenskaplig grund och med aktgifvande på allt det nyaste, som främmande länder ha att bjuda på, dernäst svensk medborgerlig bildning.

En annan väg, som leder till arbetarnes höjande i intellektuelt och moraliskt afseende är deras organisation. Intet uppfostrar mer än den solidaritetskänsla med deraf följande förpligtelser och den sjelfverksamhet för ledning af gemensamma angelägenheter, som arbetarnes sammanslutning uti föreningar gifver. De engelske arbetarne uti *trade unions* hafva uteslutande på detta sätt uppfostrat sig sjelfve till den dugande kraft och den karaktersfasthet, som utmärker dem. Sveriges arbetare äga framför flertalet andra länders förmånen att fritt och obehindradt kunna organisera sig. Staten lägger ej här somtidigare i England och Frankrike eller ännu i Tyskland m. fl. länder hinder i vägen härför. Men äga de svenske arbetarne de inre betingelserna för en fast organisation, och äro yttre förhållanden af hvarjehanda slag gynsamma för en sådan?

Den organisation, som allestädes i utlandet förekommer, är yrkesföreningarnas. Sådana hafva äfven uppstått i

Sverige, men de hafva af tvenne skäl råkat på afvägar; det ena är stiftarnes socialistiska tendenserFrån denna beskyllning torde dock böra fritagas den, som enligt egen uppgift först satte denna rörelse i scen, D:r Anton Nyström, såsom framgår af hans skrift *Socialismens omöjlighet,* som sedan ofvanstående skrifvits kommit mig till handa, och hvarom jag vill uttala det omdömet, att den för sitt ändamål — att bekämpa socialismen bland arbetarne — synes vara passande och nyttig., det andra arbetsgifvarnes ovilja mot desamma. Den senare är förlåtlig, ty den är till icke ringa del en följd af de förra. Genom att falla i händerna på den tyska socialdemokratiens nordiska afläggare hafva yrkesföreningarna blifvit härdar för socialismen och skada arbetarne i stället för att gagna dem. Detta inflytande gör föreningarna uteslutande till en kamporganisation. Men detta syfte får endast vara en uppgift bland andra, framför allt icke den hvarpå hela rörelsen är byggd. Den fasta grund, på hvilken de svenske arbetarnes organisation kan fotas med hopp om bestånd, är ömsesidighetshjelp vid sjukdom, begrafning och arbetslöshet samt konsumtiv kooperation. Yrkesföreningarna måste tillika varda *friendly societies,* »hundramannaföreningar», som sörja för sjukdom m. m., »arbetsbörser», som bereda plats och sysselsättning, samt »konsumtionsföreningar».Utan att upptaga dessa olika uppgifter skall arbetareföreningsrörelsen aldrig hos oss blifva lifskraftig och fylla sin stora mission att icke blott tillvarataga arbetarnes intressen gent emot arbetsgifvaren utan ock uppfostra dem.

Största svårigheten att genomföra en på yrkesgemensamhet grundad organisation af de svenske arbetarne ligger uti deras ringa antal och deraf följande svaga ekonomiska bärkraft. Arbetare tillhörande samma yrke utgöra endast i de största städerna ett tillräckligt stort antal för att med hopp om framgång kunna upptaga dessa olika uppgifter. Möjligt är derför, att yrkesföreningsformen måste delvis uppgifvas och sammanslutningen omfatta grupper af arbetare tillhörande olika yrken. Den kan då endast afse de nämda ekonomiska uppgifterna. En ansats i stor skala till en organisation af detta slag var ringrörelsen från 1883. Man måste beklaga, att den fick en så snöplig ände, hvartill väl å ena sidan den spirande fackföreningsrörelsen bidrog, å andra inblandningen från den radikala bourgeoisiens sida uti arbetarnes angelägenheter för att hjelpa dem, som devisen lyder, men i grunden för att sjelf af dem hjelpas uti dess politiska syften.

Den hjelp, arbetarne af utanför stående behöfva för sin organisation, är pekuniärt understöd för upprättande af konsumtionsföreningar. I öfrigt få de lära att sköta sig sjelfva. Det är just häruti deras uppfostran genom organisation skall bestå. En nödvändighet är dock, att arbetsgifvarne intaga en annan hållning gent emot arbetarnes föreningsväsen såväl uti fackföreningar som af annat slag. Endast pådetta sätt blir det möjligt att drifva socialdemokratien ut ur föreningsväsendet. Att det fordras litet sjelföfvervinnelse för en arbetsgifvare åtminstone till en början att förhandla i lönefrågor o. d. icke med sina arbetare utan med yrkesföreningens styrelse, må ej förnekas. Men dels måste erkännas, att arbetarne såväl som hvarje annan äger naturlig rätt att låta sina angelägenheter skötas af ombud, dels må ihågkommas, att Englands och Frankrikes arbetsgifvare funnit sig uti detta tillvägagående och nu äro dermed fullt belåtne. Det står ju alltid arbetsgifvarne öppet att som i Frankrike organisera sig på samma sätt som arbetarne för att möta öfverdrifna anspråk å desses sida. De svenske arbetarnes organisation är en kardinalpunkt uti sträfvandena för deras höjande, till hvilken arbetsgifvarne så väl som den stora allmänheten böra förhålla sig sympatiskt.

Bland medel egnade att bidraga till arbetarnes uppfostran är äfven att nämna deltagande uti det kommunala och politiska lifvet.

Vidgade politiska rättigheter och i sista hand allmän rösträtt kunna eftersträfvas på väsendtligen trenne grunder: emedan deruti ligger en allmän mensklig rättighet; emedan det förlänar makt att genomdrifva sina önskningar; slutligen emedan det bidrager till massans uppfostran. Det först nämda motivet är det, som företrädesvis åberopas af den radikala bourgeoisien. Det är i sig sjelf underhaltigt och går dertill under falsk flagg, ty om det öfver hufvud gifves några allmänt menskliga rättigheter, så bestå dessa dock icke uti att votera. Kärnan uti det underdenna antiqverade mask framträdande sträfvandet för allmän rösträtt är jemlikhetstendensen. Allas likhet uti statsrätten som uti den borgerliga är dess egentliga innehåll. Men som allt likhetssträfvande endast för likhetens skull ytterst uppbäres af en fåfängans känsla, så förtjenar detta motiv för politiska rättigheter föga

afseende.

I skarp motsats till detta känslomotiv för politiska rättigheter står det, som eftersträfvar dem för den makt, de förläna. Detta är socialdemokratiens skäl; och bakom det ligger tanken att lägga all makt uti fjerde ståndets händer. Socialdemokratiens tankegång är revolutionär och strider afgjordt emot utvecklingens lagar, som bjuda, att de klasser i samhället, som uppbära och leda det egentliga kulturarbetet, äfven böra bestämma öfver stat och politiska förhållanden. Den eller de klasser, som i samhället intaga främsta platsen uti nämda arbete, böra äfven göra det uti staten. Arbetarne kunna icke uppbära kulturen; det vore då orimligt, att de skulle genom den politiska makten bestämma öfver densamma. Mellan stat och samhälle, politisk makt och social organisation måste råda harmoni, så framt utvecklingen skall försiggå i lugn.

Andre, som ej hylla socialdemokratiens vidt sväfvande planer, anse likväl, att arbetarnes deltagande uti det politiska lifvet är nödvändigt för att behörigen tillvarataga deras intresse gent emot öfriga klasser. Detta sätt att se tingen har större skäl för sig; dock förslår det näppeligen att begrunda den fulla politiska jemlikheten. Detta århundrades historia visar, å ena sidan att arbetarnes intressen blifvit beaktade äfvenutan deras aktiva deltagande uti det politiska lifvet, å andra att arbetares eller arbetarekandidaters närvaro uti riksförsamlingarna icke förmått omskapa arbetareklassens läge. England och Tyskland bestyrka hvart för sig dessa fakta.

Det i mina ögon enda fullt giltiga skälet i närvarande tid för den politiska jemlikheten är den uppfostrande inverkan, deltagandet uti offentliga angelägenheter bör utöfva på den lägre befolkningen. Det vidgar kretsen för dess omtanke och medför efter hand en känsla af ansvar, som verkar höjande. Särskildt bör det bidraga att väcka en starkare nationel känsla till lif hos densamma. Hvad man sjelf får hjelpa till att sörja för, brukar fästa sig i menniskornas hjertan, aldra helst när denna omsorg grundar sig på en nyförvärfvad rätt. I detta afseende skulle arbetarnes deltagande uti kommunala och politiska angelägenheter möjligen lända hela det svenska folket till gagn, ty nu är det den nation, hos hvilken nationalkänslan, som är folkens sjelfupphållelsedrift, står lägst i hela den civiliserade verlden.

Omsorgen om en lugn utveckling gör det emellertid i vissa fall nödvändigt att endast successive medgifva den fulla politiska och kommunala jemlikheten. Särskildt gäller detta för de fattiga länderna. Uti de rika kan allmän rösträtt när som helst införas utan risk för samhället, ty här dominera de stora rikedomarne icke blott de sociala förhållandena utan äfven de politiska. Faktiskt har derför hvarken i Förenta Staterna eller England eller Frankrike eller Tyskland den politiska makten öfvergått från de händer som hålla den sociala, bourgeoisiens, tillarbetarne. Rikedomens inflytande i det enskildta lifvet, de stora valkostnaderna m. m. förklara detta. Annorlunda är förhållandet uti de fattiga länderna. Här flyttas den politiska makten med valrättens utsträckning nästan genast öfver till de lägre klasserna. Och detta kan med de brister, som utmärka det representativa systemet, dess majoritetsförtryck m. m., medföra vådor för landet i dess helhet, synnerligen under parlamentariskt statsskick såsom i Norge.

De nu berörda medlen att uppfostra arbetarne verka mera indirekt än direkt; i synnerhet gäller detta om den politiska rösträtten, som liksom hela det politiska lifvet är föremål för en utomordentlig öfverskattning — allt minnen från 1789. Omedelbart verkande till arbetarnes höjande i alla afseenden är åter nykterhetssträfvandet. Denna unga rörelse är en af de mest löftesrika företeelserna inom den svenska arbetareklassen. Dock, löftenas fullbordan uti allmän måttlighet är ännu fjerran; och knappt underligt vore, om sträfvandet börjar mattas under kampen med en fiende, hvars krafter icke synas svigta, ja efter åtskilliga tecken att döma, äro i tillväxt. Den socialdemokratiska strömningen bland arbetarne är om ej rent af fiendtlig dock ytterst likgiltig mot detta sträfvande. Det är de högre klassernas och det allmännas skyldighet att kraftigare, än hittills skett, bistå nykterhetsvännerna. Utaf statens och ännu mer kommunernas bränvinsmedel borde en ej obetydlig del anslås åt nykterhetens befrämjande.

Men såväl nykterheten som all högre uppfostran af arbetareklassen pekar hän på individens sedligakraft som sin egentliga grund. Vi äro under våra sträfvanden att reformera menniskorna alltför benägna att lita till institutioner och lagar samt tro allt vara vunnet, blott dessa erhållit önskad form. Institutionernas makt är stor; dock har den

sina gränser; det är den yttre menniskan icke den inre, som omedelbart beröres af den. I sista hand är det likväl individernas inre, deras känslo- och tänkesätt, deras handlingskraft och moraliska styrka, hvarpå allt beror. Att uppfostra och höja menniskorna är att träffa denna inre verld och omgestalta den. Till en del sker detta utan svårighet, nemligen i allt hvad förståndet och kunskaperna rör. Dermed är man dock ej långt hunnen. Förståndets skärpande och kunskapernas vidgande bidrager ej omedelbart till höjande af menniskornas moraliska natur; och det är dock på den, man helst ville verka.

Förfeladt vore likväl hvarje försök att i sedligt afseende uppfostra arbetareklassen, som ej i lika grad sträckte sig jemväl till de högre. Desse behöfva fullt ut lika väl som arbetarne en uppfostran af detta slag; dertill verkar de högre klassernas görande och låtande som en föresyn för de nedanför stående. Arbetareklassens moraliska höjande bör alltså börja med att höja ofvan stående klassers sedliga halt. Huru skall detta ske? Blott riktningen och vägen kan af andre utpekas; på individerna sjelfve beror att gå den.

Vägarne, som leda till ett folks sedliga höjande äro tvenne. Den ena för till klarare medvetande om begreppen godt och ondt, rätt och orätt, högt och lågt. Dessa begrepp äro underkastade enlångsam men oafbruten förändring, rättare evolution. Men oberoende af denna de etiska begreppens evolution kan folkens och individernas känsla för nämda begrepp vexla. Den kan vara finare och mindre fin; ja, den kan rent af förslöas, så att en art moralisk okänslighet jemförlig med ögats färgblindhet inträder. I allmänhet brukar detta vara fallet under s. k. brytningsperioder, då det gamla håller på att falla i stycken, och det spirande nya ännu ej är skönjbart för mängdens ögon. Den närvarande tiden är en sådan; och den speciella form, hvarunder den moraliska okänsligheten smyger sig in uti menniskornas sinnen i vår tid, är — humaniteten.

I motsats mot forna tiders hårdhet i uppfostran, grymhet i lagarne och tyranni i sederna är den moderna humaniteten ett stort framsteg. Men som oftast förmå menniskorna ej skilja mellan person och sak, mellan den felande och felet sjelft. Dömande mildt om den förre, ledas de att göra detsamma om det senare. På detta sätt utplånas i deras medvetande de skarpa gränserna mellan godt och ondt, rätt och orätt. Med det moraliska öfverseendet följer hos mindre reflekterade naturer en moralisk indifferentism, som är för ett folk lika väl som för individen ett långsamt verkande gift. *Laisser-aller*-systemet i fråga om de etiska begreppen betecknar samhällets demoralisation. Farligast är detta på uppfostrans område, ty det beröfvar det uppväxande slägtet den moraliska benstomme, omkring hvilken karaktererna skola danas. Ett halt och vänd om på den väg, på hvilken en falsk humanitetskänsla är i färd att föra oss för långt, är af högsta nöden. Större fasthet i uppfostranbåde i hemmet och i skolan är, hvad oss göres behof så ofvan som nedan i samhället.

Den andra väg, på hvilken individerna och folken vinna eller förlora i sedlig kraft, är den som leder till eller från Gud. Af de religiösa känslornas halt beror i sista hand den sedliga kraftens styrka. Pligtkänslan har i religionen sitt enda fullt säkra stöd. Men huru återföra menniskorna till religiös tro, då utvecklingen synes föra dem bort derifrån? Svaret är; utvecklingen för ej bort från religionen, blott från den speciella form deraf, som existerar uti en viss kyrkolära. Att återföra menniskorna till religionen är att föra religionen till dem. Hvarje tid kräfver sin särskilda form af gudsdyrkan. Endast Gud är oföränderlig, icke kyrkorna. De måste reformera sig, följa utvecklingens lag de som allt menskligt. Alla vänta vi på denna reform. Ho skall genomföra den?

III.

De »öfriga åtgärder», som kunna och böra vidtagas för att främja arbetarefrågans lösning, äro i främsta rummet sådana, som afse att skydda arbetaren uti arbetet samt reglera löneförhållandena och i sammanhang dermed bereda understöd i händelse af olycksfall, sjukdom, invaliditet och ålderdom. Utsträckning af rådande skyddslagstiftning samt dess öfvervakande genom ett tillräckligt antal fabriksinspektörer bör ej möta stora svårigheter. Utvecklingen utaf arbetareförsäkringen efter tysktmönster är likaledes högligen önskvärd, dock med iakttagande af, att derigenom arbetarnes organisation ej lider afbräck. Lagstiftningen på detta område bör i stället för att afbryta arbetarnes organisation, såsom fallet i viss mån synes vara i Tyskland, betjena sig deraf. Emellertid

är arbetareförsäkringen beroende af nationalafkastningens storlek. Endast genom dennas stegring kan den förra få den omfattning, den bör äga. Nationalinkomstens storlek är den alla hit hörande spörsmål beherskande faktorn.

För närvarande synes en utveckling af spar- och försäkringsväsendet kunna lämpligast ske genom anslutning till förefintliga ansatser af detta slag, såsom redan skett beträffande sjukkassorna. En årlig statistik öfver de arbetsgifvare, som genom olycksfallsförsäkring och pensionskassor sörja för sina arbetare, liksom öfver dessa anstalter sjelfva skulle säkerligen medföra en raskare utveckling af desamma. Efter hand kunde sedan det allmänna biträda, synnerligen vid de smärre företagen, som endast med svårighet förmå bära de dermed följande kostnaderna. Samtidigt böra arbetarne åläggas obligatorisk sparpligt till viss omfattning. — Äfven bör den allmänna fattigvården underkastas offentlig kontroll medelst fattiginspektörer, tillsatta af regeringen.

Inrättandet af förlikningsnämder för slitande af tvister mellan arbetare och arbetsgifvare är till fromma för en lugn utveckling; dock förutsätter denna inrättning gerna en fast organisation bland arbetarne. Försök med densamma kunde dock göras ju förr dess hellre.En annan grupp af åtgärder egnade att förbättra arbetarnes ställning äro de, som bestå uti lön med andelsberäkning, konsumtions- och bostadsföreningar för att ej nämna produktionsföreningar m. m. Alla dessa bero utaf enskildt initiativ från arbetsgifvares och arbetarnes egen sida. Genom andelsprincipen undanrödjes löne-systemets största brist: antagonismen mellan arbetsgifvare och arbetare. Ehuru förenade i samma företag och i lika mån intresserade af dess framgång, betrakta arbetarne under löne-systemet sina arbetsgifvare snarare som fiender. Kunde detta missförhållande afböjas, vore arbetarefrågan nära sin lösning. Andels-aflöningen är ett försök i denna riktning, hvars framgång likväl är beroende af flera härför gynsamma förhållanden. Allmänt torde det näppeligen kunna blifva; men hvarje försök af sådant slag är välkommet.

Lättare att genomföra inom vidsträckta kretsar är arbetarnes sammanslutning till konsumtions- och bostadsföreningar. Detta är ett af de vigtigaste stegen till förbättring af i synnerhet stadsarbetarnes läge; och kanske ett af de lättaste för ögonblicket att taga. En handräckning i form af kredit från arbetsgifvares och kommuners sida torde dock vara oundgänglig. Produktionsföreningar lära i Sverige äga föga utsigt till framgång. Arbetarne äro dertill för fattige, marknaden för liten.

Äfven beskattningen utgör en länk uti den kedja af åtgärder, som omfattar arbetarefrågan. Direkt skatt och progressiv skatt äro de medel, staten härutinnan äger att något jemka på inkomstfördelningentill arbetarnes förmån. För närvarande utgå i Sverige kommunalskatterna öfvervägande genom direkt beskattning, statsskatterna öfvervägande genom indirekt. Det är att tillse, att det allmännas ständigt växande behof för framtiden mera fyllas på direkt än indirekt väg, så vida den senare kan anses leda till betungande af arbetarens budget. Bestämdt stridande mot all modern skattereglering är de direkta skatternas afskrifning, der sådana redan finnas. Förefintliga ojemnheter berättiga endast till en utjemning, icke till en afskrifning. Att frågan om de direkta jordskatternas aflyftande utan vederlag kunnat utgöra under så lång tid ledmotivet uti den svenska inre politiken, bevisar å ena sidan, att den nuvarande representationen framför allt uti gamla landtmannapartiet representerar blott en klass, å andra att nämda politik aldrig beherskats af allmänna synpunkter.

Den progressiva beskattningens tillämpning utom i form af arfskatt måste uti fattiga länder ske med försigtighet. Under det privatekonomiska systemet utgöres kapitalsamlingen till hufvudsaklig del af det öfverskott, hvarmed de rikes inkomster öfverstiga deras lefnadskostnader. Träffas nu detta öfverskott af den progressiva skatten, så är fara, att den för nationalförmögenhetens tillväxt så ytterst vigtiga kapitalbildningen lider afbräck. Den progressiva beskattningen passar bäst uti rika länder med stora förmögenhetsolikheter. Der torde den en gång blifva samhällenas säkraste värn mot ett kapitalistiskt tyranni.

Af skattereformer må man emellertid ej vänta stort bidrag till förbättring uti arbetarnes läge. Uti de politiska programmen af arbetarevänlig färg oftauppställda som en hufvudpunkt, äro dock dessa reformer mindre värda än nästan hvart och ett af här ofvan angifna medel att främja arbetarnes sak. Under en privatekonomisk ordning för arbetet ingå skatterna uti produktionskostnaderna; det blir då för arbetarne ej stor skilnad, om de utgå direkt af arbetsgifvaren eller indirekt af dem. I båda fallen komma lönerna att ställa sig derefter. Som ett led likväl uti

socialpolitiska åtgärder för lösande af den sociala frågan intager en väl afvägd beskattning ett ej ovigtigt rum.

Slutligen bör såsom en sista punkt på det socialpolitiska programmet uppföras: mera och bättre statistik. Vi trefva nu omkring i mörkret beträffande de flesta arbetareförhållanden. Här fordras ljus för att rätt se, hvad som behöfver göras, och hvad som kan göras. En fullständigare statistik öfver hela det ekonomiska området och särskildt beträffande arbetarne är en af de första och vigtigaste åtgärder, som böra vidtagas. Att känna de sociala spörsmålen i deras sanna verklighet är halfvägs att hafva funnit deras lösning.

*